

The Project Gutenberg eBook of Pietari Suuri: Venäjän ensimmäinen keisari, by K. O. Lindeqvist

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Pietari Suuri: Venäjän ensimmäinen keisari

Author: K. O. Lindeqvist

Release date: September 9, 2016 [EBook #53017]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PIETARI SUURI: VENÄJÄN ENSIMMÄINEN
KEISARI ***

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

PIETARI SUURI, VENÄJÄN ENSIMMÄINEN KEISARI

Kirj.

Kaarle Olavi Lindeqvist

Helsingissä, Kustannusosakeyhtiö Otava, 1896.

SISÄLLYS:

- Esipuhe
- I. Silmäys Venäjän vanhimpiin valtiollisiin oloihin
- II. Itämaalaiset olot ja tavat
- III. Venäjän hallitsijat harrastavat länsimaiden sivistystä
- IV. Pietarin lapsuuden aika
- V. Sofia riistää hallituksen

- VI. Sofian hallitus ja taistelu Pietarin kanssa
- VII. Pietari oppii länsimaiden oloja tuntemaan
- VIII. Ulkomaan matka
- IX. Venäläisiä lähetetään ulkomaille opintomatkoille
- X. Ensimmäiset uudistustoimet
- XI. Streltsien kapina ja niiden kukistus
- XII. Ensimmäinen sota Turkki-laisten kanssa
- XIII. Sota alkaa Ruotsin kanssa. — Kaarle XII
- XIV. Narvan tappelu
- XV. Pietari valloittaa Ruotsin Itämeren maakunnat
— Kaarle XII Puolassa
- XVI. Kaarle XII lähtee Venäjälle
- XVII. Pultavan tappelu. — Kaarle XII:n sotajoukko joutuu vangiksi
- XVIII. Pietari valloittaa Suomen
- XIX. Uudenkaupungin rauha
- XX. Toinen Turkin sota
- XXI. Pietarin sodat Aasian puolella
- XXII. Sotalaitoksen järjestäminen ja laivaston hankkiminen
- XXIII. Pietarin kaupungin synty
- XXIV. Uusi hallintojärjestelmä
- XXV. Aatelisto ja kirkko
- XXVI. Taloudellisia parannuspuuhia
- XXVII. Pietarin harrastus sivistyksen edistämiseksi
- XXVIII. Veroitus ja verojen kokoaminen
- XXIX. Kansan tila
- XXX. Kapinallisia puheita
- XXXI. Kapinoita kasakoitten maassa
- XXXII. Aleksei
- XXXIII. Pietarin etevimmät apumiehet
- XXXIV. Pietarin luonne ja kuolema

Esipuhe.

Tarkoitukseni on kertoa pääkohdat sen merkillisen hallitsijan elämästä ja toimesta, joka on nykyisen mahtavan Venäjän varsinaisen luoja. Hänen nimensä liittyy läheisesti meidänkin maan vaiheisiin, sillä Pietari suuri on Suomen ensimmäinen venäläinen hallitsija; 8 vuoden kuluessa, n.s. ison vihan aikana, oli isänmaamme hänen vallassaan. Sen vuoksi hän ansaitsee tulla tunnetuksi suomalaiselle yleisölle, jota varten seuraava kertomus on aijottu. — Lähteinä olen etupäässä käyttänyt Alex. Brucknerin teosta "Peter der Grosse" sekä von der Brüggenin "Wie Russland europäisch wurde", mutta niiden ohessa useita muitakin teoksia.

Tekijä.

I. Silmäys Venäjän vanhimpiin valtiollisiin oloihin.

Mahtavan aseman, joka Venäjän valtakunnalla nykyään on, on se verrattain myöhään saavuttanut. Vielä kaksi vuosisataa takaperin oli se sivistyneen maailman syrjässä; se oli melkein samanarvoinen kuin Kiinan tai Persian valtakunta meidän aikanamme. Euroopan valtiollisissa oloissa ei Venäjän hallitsijalla ollut mitään sanomista eikä häntä eurooppalaiseksi ruhtinaaksi luettukaan. Venäjä oli aasialainen raakalaisvaltio, sen oloista ja tavoista ei tiedetty muuta paitsi mitä joku lähettiläs, kauppamatkustaja tai seikkailija, joka siellä oli kulkenut, tiesi kertoa kotimaahansa palattuaan. Tässä asemassa oli Venäjä viime vuosisadan alkuun asti.

Että Venäjä näin syrjään muusta Euroopasta oli joutunut, siihen vaikutti sen edelliset vaiheet. Luomme niihin lyhyen silmäyksen.

Venäjän varhaisin menneisyys on hämärässä, niinkuin useiden muidenkin kansojen. Se vaan tiedetään, että monien eri kansojen yhteensulautumisesta se muodostui. Sillä alalla, joka nykyään kuuluu Venäjään, asui noin tuhat vuotta sitten useita kansoja; pohjoisessa, koillisessa ja keskiosissa asui suomalaisia kansoja, lännessä liettualaisia ja lättiläisiä, etelässä turkkilaisia kansoja ja vihdoin

slaavilaisia heimoja, jotka etelämpää Dnieper-virran seuduilta tunkeutuivat keskustaa kohden suomalaisten asumille seuduille. Hallitsevaksi kansaksi, joka yhdisti kaikki mainitut kansat yhteen, tuli Itämeren yli Norrmannit, joita täällä kutsuttiin Varjaageiksi. V. 862, niin vanhat kronikat kertovat, tuli kolme veljestä, joista vanhin oli Rurik, ja rupesivat täällä olevia kansoja hallitsemaan. Novgorod Ilmajärven rannalla oli vanhin pääkaupunki. Suurin osa valtakunnan väestöstä oli suomalaista; mutta pian levisi valtakunnan ala eteläänpäin, jossa asui slaavilaisia heimoja; Kiiova tuli pääkaupungiksi. Slaavilaisten kieli tuli pääkieleksi, Norrmannit, Suomalaiset ja Turkkilaiset sulautuivat niihin; mutta valtakunnan nimi jäi Norrmaneilta säilymään. Yleinen nimi Ryssä johtuu näet Rhos (Ruotsin) kansasta, johon Rurik ja hänen seurueensa kuuluivat.

Rurikin seuraajat laajensivat valtaansa vähitellen Volgan ja Uralin seuduille, Tonavaan ja Karpatheihin asti; mutta lujaa valtiota ei siitä vielä muodostunut. Siihen aikaan ei näet tunnettu Länsi-Euroopassakaan lujaa valtio-aatetta; ruhtinaat pitivät valtion maata yksityisomaisuutenaan; se jaettiin ja taas yhdistettiin sen mukaan kuin tahdottiin. Länsi-Euroopassa jakoivat ruhtinaat maan vasalleille, josta muodostui läänityslaitos; Venäjällä taas ruhtinaat jakoivat maan poikiensa kesken. Varsinkin sen jälkeen kuin suuriruhtinas Jaroslav v. 1054 oli jakanut valtakunnan viiden poikansa kesken, tuli hajanaisuus Venäjällä suureksi; se jakaantui jakaantumistaan, kunnes vihdoinkin oli noin 70 ruhtinaskuntaa, Kiiovan suuriruhtinalla oli yliherruus, niinkuin länsimailla kuninkaalla vasallien yli; mutta riitoja, levottomuuksia, sisällisiä sotia oli alituisesti. Ja näihin ruhtinasten sotiin katsuttiin vieraitakin kansoja apuun. Ainoa yhdysside, jospa heikkokin, joka kuitenkin aina oli olemassa, oli se, että kaikki ruhtinaat tiesivät kuuluvansa samaan sukuun.

Mutta tällä n.s. norrmannilaisella aikakaudella oli yhteys vilkas länsimaitten kanssa. Rurikin jälkeenkin tuli yhä Skandinaviasta miehiä ruhtinasten palvelukseen. Kun Vladimir taisteli vallastaan, lähti hän sinne apua hankkimaan; Skandinaviasta kutsui Jaroslavkin apumiehiä 11:nen vuosisadan alussa. Tämä lienee kuitenkin ollut viimeinen kerta, Ruhtinaat olivat sukulaisuussuhteessa Länsi-Euroopan hallitsijoiden kanssa. Niinpä suuriruhtinas Jaroslavin yksi tytär oli Ranskan kuninkaan Henrik I:sen puoliso, toinen tytär oli Norjan kuninkaan Harald Hårdråden ja kolmas Unkarin kuninkaan Andreas II:sen puoliso. Saksan keisari Henrik IV:n puoliso Agnes oli Venäjältä kotosin. Venäjän ruhtinaat ottivat usein puolisoja itselleen joko Itä-Roomasta tai Saksasta. Venäjän kaupungit olivat tärkeitä Euroopan kaupalle. Novgorod oli jo aikaisin tärkeä kauppapaikka. Suomenlahdesta Nevajokea myöten Laatokkaan ja sieltä Olhova-jokea pitkin Ilmajärvelle kulki Hansakauppiasten laivat. Smolenskin ja Tschernigovin kaupungit olivat yhtä tärkeitä kuin Saksan kaupungit. Kiiovan markkinoille saapui kauppiaita eri maista. Siellä oli saksalaisia, venetsialaisia, genualaisia ja norrmanneja; sinne saapui niinkään tavaroineen turkkilaisia, arapialaisia ja juutalaisia kauppiaita. Venäjän kaupungit olivat kaupan välittäjänä Idän ja Lännen välillä. Volga-virtaa pitkin kulki vanha kauppatie, jota myöten Intian tavaroita kuljetettiin. Venäjälle tuli Kreikasta, Italiasta ja Saksasta käsityöläisiä, rakennusmestaria y.m. Kouluja perustettiin; ruhtinaat osottivat itse opinharrastusta. Sanalla sanoen, Venäjällä oli alkamassa samallinen sekä henkinen että aineellinen elämä kuin muuallakin Euroopassa. Mutta ennenkun se pääsi tarpeeksi juurtumaan ja vakaantumaan, niin se katkesi ja tukehtui.

Katoolisen kirkon suojassa kehittyi länsimaiden sivistys keskiajalla. Rooma oli sen pääpaikkana ja latinankieli sen välittäjä ja ylläpitäjä; kirkko se oli, joka liitti kansat yhteen. Venäjä ei omistanut Rooman paavin oppia, sillä Vladimir suuri 10:nen vuosisadan lopulla, luopuessaan pakanuudesta, valitsi kreikkankatoolisen uskon. Näihin aikoihin oli Rooman ja Konstantinoopelin patriarkat jo kauan olleet riitaisella kannalla ja pian molemmat kirkot näennäisestikin erosivat toisistaan (1054). Tämän johdosta Venäjä jo vieraantui länsimaista. Latinankieli, sivistyksen välikappale, oli siellä jotenkin tuntematon; Venäjän kirkossa tuli n.s. slavonian kieli käytäntöön, se kun lainattiin Tonavan slaavilaisilta kansoilta, jossa se jo aikaisemmin oli muodostunut. Länsimaiden tuoma sivistys jäi sen vuoksi Venäjälle vieraaksi; se ei tuntenut sen filosofiaa, eikä taiteita; ristiretkien innostus ei ulottunut sinne, ritarisuuden herättämä kunniantunto ei tullut kansan tapoja ja katsantotapaa jalostamaan niinkuin Länsi-Euroopan kansoissa.

Vielä suuremmassa määrässä Venäjän vieraantumiseen länsimaista, vaikuttivat valtiolliset seikat.

Noin vuoden 1200 vaiheilla lähti eräs paimentolaiskansansa Mongoolit asuinpaikoiltaan Itä-Siperiasta liikkeelle. Äärettömän suurissa joukoissa hurjien johtajiensa kanssa ne kulkivat hävittäen ja valloittaen Aasian maita, aina Kiinasta Välimereen asti. Kaukasus-vuorten yli, josta paljon raakalaiskansoja on Eurooppaan tulleet, Mongoolitkin hyökkäsivät Venäjälle. Venäjän ruhtinaat koettivat kyllä vastusta tehdä, mutta heidät voitettiin v. 1227. Venäjä joutui nyt Mongoolien valtaan; ainoastaan Novgorodin valtio, johon kuului pohjoinen ja luoteinen osa, jäi vapaaksi. Keski-Eurooppaan tahtoivat samat rajut joukot tunkeutua, mutta Saksan kehittyneempi sotalaitos oli vastassa ja sille he eivät saattaneet vertoja vetää. Unkarin ja Puolan he hävittivät perin pohjin, mutta nämätkin maat pääsivät heidän vallastaan vapaaksi.

Venäjä oli Mongoolin vallan-alaisuudessa kolmatta vuosisataa, ja tämä aikakausi sen Euroopasta

kokonaan vieroitti. Valtakunnan pääpaikka oli idässä, suurkhaani asui joko Kiinassa tai Keski-Aasiassa ja sinne päin Venäjänkin täytyi kääntyä. Myöhemmin, kun tuo suuri valtakunta oli jakaantunut, muodosti Venäjä eri osan, n.s. Kiptschakin khaanikunnan, jonka pääpaikka oli Volgan-suussa Sarainimisessä kaupungissa. Siellä asui "kultaisen hoordin" khaani itämaalaisen loiston ympäröimänä, sieltä he lähettivät veronkokoajiansa Venäjän ruhtinaskuntiin; sinne, saapuivat ruhtinaat kunnioitustaan ja uskollisuuttaan osottamaan; maahan lankeamalla täytyi heidän alamaisuuttaan näyttää khaanin edessä ollessaan. Viisaudella ja taidolla useat ruhtinaat osasivat maansa asioita valvoa; mutta myöskin halpamaisella imartelulla monet koettivat khaanin suosioon päästä, ja toiset katsoivat vaan omia etujaan ja panettelemalla toisia ruhtinaita hankkia itselleen hyötyä. Meidänkin historiassa tunnettu Novgorodin ruhtinas Aleksanteri Nevski kävi usein khaanin luona maansa asioita puolustamassa ja suurella älyllä ja viisaudella sai aina ne edukseen ajetuksi. Useat Moskovan ruhtinaat taas olivat kavalia ja älykkäitä miehiä, jotka khaanin välityksellä saivat herruuden muiden ruhtinasten yli. He hankkivat itselleen muun muassa veronkokoamis-oikeuden koko valtakunnassa; he sitoutuivat näet maksamaan khaaneille määrätyn summan ja saivat lähettää omia virkamiehiään niitä kokoomaan. Tämän johdosta Moskoovan ruhtinaita pidettiin jonkinlaisina herroina, muita korkeampina, ja 1328 tuli Moskoova pääkaupungiksi; sen ruhtinaat saivat suuriruhtinaan arvon.

Mongoolilaisten valta heikontui heikontumistaan; se hajaantui pienempiin osiin. Jo v. 1389 yritti Moskoovan suuriruhtinas Dmitri vapauttaa Venäjän: hän voittikin suuren kansansaduissa ylistetyn Kulikovan tappelun lähellä Donvirtaa, josta hän sai kunnianimekseen Donskoj. Mutta Mongoolilais-valta saa uutta voimaa hurjan Tamerlanin kautta, joka yhdisti jälleen koko Dschingiskhaanin valtakunnan. Sekään ei täyttä vuosisataa koossa pysynyt. Jo 1480 lakkaa Iivana III Vasiljinpoika vuotuista veroansa suorittamasta, eikä khaaneilla ole enää voimaa saada sitä pakottamalla otetuksi. V. 1550 vaiheilla valloitti Iivana IV Volgan ympärille jääneet Kasanin ja Astrakanin khaanikunnat. Mustanmeren rantamaille jäi vielä Krimin khaanikunta, viimeinen jäännös Mongoolilaisvallasta, ja aina Pietari Suuren alkuhallitukseen asti suorittivat Venäjän suuriruhtinaat vanhan alamaisuuden muistona sen khaanille vuosittain veron, joka kuitenkin lahjan nimellä mainittiin. Vasta viime vuosisadan lopulla yhdisti keisarinna Katharina II nämätkin maat Venäjän valtakuntaan.

Iivana III:n hallitusaikaa saattaa pitää nykyisen Venäjän varsinaisena alkuna. Se Venäjä, joka ennen Mongoolien tuloa oli, oli ainoastaan hajanaisia toisistaan erillään olevia keskenään taistelevia ruhtinaskuntia. Mongoolien khaani liitti kaikki valtaansa; hän yhdisti eri osat ainakin entistä lähemmäksi. Ja sen vuoksi Venäjä sellaisena kun se lähtee Mongoolien vallasta on entistään kokonaisempi. Moskoovan suuriruhtinaat ovat jo ennen verojen vuokraoikeudellaan saavuttaneet jonkinlaisen herruuden muiden ruhtinasten yli, ja Iivana III sekä hänen lähimmät seuraajansa pakottavat heidän jättämään koko ruhtinaskuntansa, muuttamaan Moskoovaan; he saivat kyllä pitää knäsin (ruhtinas) nimen, mutta valta oli pois. He tulivat suuriruhtinain palvelijoiksi, niinkuin bojaarit eli korkeampi aatelistokin oli, ja luettiin niiden joukkoon kuuluvaksi.

II. Itämaalaiset olot ja tavat.

Venäjä oli valtiollisesti irtaantunut Mongoolilaisten ikeestä, mutta syvään se oli leimansa joutunut lyömään kaikkiin oloihin. Venäjän kansan sivistys oli ollut liian alhaisella kannalla; sillä ei sen vuoksi ollut mitään vastusvoimaa tätä itämaalaisuutta vastaan; se omisti sen ennen pitkää, ja pitkiä aikoja ja ponnistuksia tarvittiin ennenkun se pääsi siitä irtaantumaan. Sen hallitus oli itämaalainen, virkamiehistö, veroitus, oikeuslaitos, rangaistustavat, elämäntavat, puvut, sanalla sanoen koko elämä ja katsantotapa olivat sellaiset, kun Aasian kansoille ovat omituisia. Katselkaamme vähän lähemmin näitä oloja.

Moskoovan suuriruhtinas oli khaanien jälkeinen, joka oli perinyt heidän valtansa, sillä samalla tavalla hän hallitsi. Iivana IV otti tsaarin nimenkin, joka ennen oli khaaneille annettu. Valtakunta oli tsaarin yksityisomaisuutta; hän jakeli maita, tai otti pois mielensä mukaan: kaikki asukkaat, sekä ylhäiset että alhaiset, olivat hänen mielivallassaan; hänestä yksin riippui kaikkien asema ja onni, koko valtakunta oli vaan ikäänkuin hallitsijaa varten olemassa: hallitsijan ja omaa etuansa hänen virkamiehensä silmällä pitivätkin, eikä suinkaan kansan hyvää. Tsaarin asuntopaikka oli Kremlin linna Moskoovassa; siellä hän oli näkymättömissä; ainoastaan ylhäisemmät bojarit olivat hänen läheisyydessään; mutta kansa ei saanut häntä nähdä. Kun hän joskus lähti liikkeelle kirkkoon tai juhlatilaisuuksiin, kulki hän eri katuja, joihin ei muita silloin päästetty, tai oli verhot estämässä näkemistä. Kirkossa oli hänen paikkansa verhottu. Tsaari oli kansan käsityksessä jonkinlainen puolijumala ja hänen käskyjensä vastaan rikkominen, olivatpa ne millaisia hyvänsä, pidettiin jotenkin yhtä törkeänä syntinä kuin Jumalan käskyjä vastaan. Kremlin edustalla täytyi kaikkien paljastaa päänsä, ja ne jotka hänen luoksensa pääsivät, lankesivat itämaiseen tapaan maahan hänen eteensä. Toimettomuudessa ja tietämättä maansa tarpeista sekä alamaistensa tilasta välittämättä tsaarit elelivät hovissaan. Oppi, minkä he kasvatuksessaan saivat,

oli melkein yksinomaan uskonnollista laatua; mutta käytännölliseen hallitustoimeen ei heitä valmistettu. Loistoa ja komeutta oli tsaaria ympäröimässä. Suuri joukko bojareja oli joka päivä palatsissa kunnioitustaan osottamassa, niinkuin Ranskan aateli Ludvig XIV:lle. Suurinta komeutta osotettiin kuitenkin muukalaisille lähettiläille, jotka tsaarin luo tulivat; tahdottiin näet loistoa näyttää ja sen kautta arvoa ulkomaalaisten silmissä korottaa.

Kun tieto oli tullut Moskoovaan, että jonkun vieraan ruhtinaan lähettiläitä oli tulossa, lähetti tsaari palvelijoitaan jo rajalle niitä ottamaan vastaan. Heidän seurassaan kulkivat he sitten varakkaampien maakuntien läpi Moskoovaan, jossa he saivat eri palatsin asuttavakseen. Tsaarin hovista heitä ylellisesti kestittiin. Tämä kaikki oli kohteliaisuutta, mutta samassa varovaisuutta: tahdottiin näet estää ulkomaalaisia pääsemästä kansan yhteyteen, ettei muka valtion salaisuuksia sen kautta tulisi ilmi. Kun tsaari laski heidät puheilleen oli hovissa äärettömän paljon bojareja loistavissa puvuissa; tsaari oli itse palatsin perimmäisissä huoneissa. Tsaari tiedusteli lähettiläiltä heidän maansa asioista yleensä ja erittäin sitä, minkä johdosta he olivat sinne tulleet. Tämän jälkeen kutsuttiin heidät tavallisesti hoviin päivällisille, joissa oli ruokia 60:kin lajia sekä viinejä kaikellaisia; hopeisissa astioissa ruuat kannettiin ja hopeisia maljoja käytettiin. Kun lähettiläät olivat suorittaneet tehtävänsä ja saaneet tsaarilta luvan lähteä, saatettiin heidät jälleen rajalle asti. Usein saivat lähettiläät kuitenkin kärsiä sangen paljon tsaarien oikullisesta mielivallasta. Heidät pantiin vankeuteen ja pidettiin väliin pitkiä aikoja. Paljon sai kärsiä esim. Viipurin piispa Paavali Juusten ja hänen kanssaan ollut lähetystö, jonka Juhana III v. 1569 oli Moskoovaan lähettänyt. Iivana Julma antoi jo matkalla heitä huonosti kohdella; kurjassa tilassa he saapuivat Moskoovaan, ja siellä heidät heitettiin vankeuteen ja vasta pitkän ajan perästä laskettiin palaamaan.

Tässä kohden tulee näkyviin tsaarien luonne, sivistyskanta ja katsantotapa. He olivat itämaalaisten despoottien kaltaisia hallitustavassaan; oikullisuus, tunnottomuus, mielivalta ja kavaluus oli Rurikin suvun viimeisten jäsenten tunnusmerkkinä. Iivana III Vasiljevitsch oli viekas ja julma luonteeltaan, mutta samassa pelkuri. Hän kavalasti vaikka älyllä juonitteli khaanin kanssa, mutta kun tämä sotajoukolla oli Moskoovaa vastaan tulossa, niin hän ei rohjennut ryhtyä vastustamaan, vaan keräsi aarteensa ja lähetti ne turvallisempaan paikkaan, tuumien itse hädän tullessa lähteä myöskin. Hänen pojanpoikansa Iivana IV on julman nimen saanut, ja hänessä ilmestyy mielivaltaisen hallitsijan kaikki ominaisuudet, vaikka samassa älyä ja tarkkanäköisyyttä. Hän oli vallanhimoinen, julma, ylpeä ja kavala. Jo 13-vuotiaana antoi hän jahtikoiriensa repiä pirstoiksi mahtavan bojarin Andrej Schinskin, joka hänen alaikäisyytensä aikana oli hallitusta hoitanut; itse hän valtaistuimelta tätä katseli. Valtakunnan etevimpiä miehiä, etevimpien sukujen jäseniä, uskollisia palvelijoita mestattiin; ensin heitä kidutettiin kaikella tavalla joko piikkihuoneissa, piiskaamisella tai muulla tavalla. Mutta hänen hurjuutensa koski yksityisiä ulommaksi. Hän hävitti kyliä ja kaupunkeja ja vihdoin hän jakoi valtakuntansa kahteen osaan; toiseen kuului puoli Moskoovasta ja paljon seutuja muualtakin. Siitä karkoitettiin kaikki asukkaat; maa ja asunnot annettiin tsaarin palvelijoille ja uskotuille. Tästä n.s. "Opritschinasta" hän kokosi sotajoukkonsa ja vei sen hävittämään ja ryöstämään toista suurempaa osaa valtakunnasta. Siinä raivattiin kuin vihollisen maassa. Kaikki mitä eteen sattui, huoneet, eläimet, vaimot ja lapset joutuivat saman hurjuuden uhriksi; yksin kasvava viljakin pellolla poltettiin. Julmuuttaan ja kovuuttaan alamaisiaan kohten hän koetti sovittaa uskonnollisilla tempuillaan. Hän kulki kirkosta toiseen, notkisti polvensa pyhien jäännöksiensä edessä, kuunteli messuja, siten hankkiakseen rauhaa omalletunnolleen.

Iivanan pojan kuoltua loppuu vanha Rurikin suku v. 1598. Levottomia aikoja syntyy sen johdosta; on useita valtaan pyrkijöitä, muutamia väärällä nimelläkin, Puolan ja Ruotsin kuninkaas koettavat myöskin päästä Moskovassa vallitsemaan. Ruotsalainen ja suomalainen sotajoukko on kuuluisan päällikön Jaakko de la Gardien johdossa Moskovassa asti. Koko valtiolle näyttää perikato uhkaavan, mutta v. 1613 Moskoovassa valitaan eräs nuori bojari Mikael Peodorovitsch Romanov tsaariksi, ja hänen jälkeisissään valta meni perintönä. Näistä tsaareista ei kerrota tuollaisia mielivaltaisia tekoja kuin Iivana Julmasta, vaan ne hallitsivat kohtuudella ja lempeydellä kansaansa.

Tsaari oli siis itsevaltiainen; mutta hänen rinnallaan oli kuitenkin n.s. bojarineuvosto eli дума, johon kuului valtakunnan korkeimpia miehiä, jotka tsaari oli nimittänyt. Tämän kanssa hän neuvotteli sodasta, virkamiesten nimityksistä y.m.; mutta hänen oma tahtonsa se kuitenkin oli, joka asiat ratkaisi. Olipa joskus tsaareilla tapana kutsua suurempikin kokous eri säädyistä; mutta mitäkään määrättyä sääntöä ei tavata, eikä niistä saattanut kansan eduskuntaa muodostua Länsi-Euroopan tapaan. Maan varsinainen hallinto oli virastoilla "prikaasseilla", joita oli yhteensä 36. Erilaiset hallintoasiat olivat alkuunsa jaetut eri prikaaseille; mutta kun ruhtinaskuntia yhdistettiin Moskoovan suuriruhtinaskuntaan, lisättiin niiden lukumäärä ja yksi prikaasi sai siten kaikki saman ruhtinaskunnan asiat hoitoonsa. Maakuntiin taas määrättiin voivoodeja, joiden haltuun jätettiin kaikki asiat; ne olivat tuomaria, veronkokojia, lainvalvojia, melkein rajattomia hallitsijoita; prikaasien valvonnan alle ne kuitenkin kuuluivat. Kaupunkeihin ja muihin kuntiin nimittiin voivoodit alemmat virkamiehet, alavoivoodit tai starostit. Virkamiehillä oli apunaan suuri joukko kirjuria eli djakeja, jotka muodostivat melkein oman kansanluokan, kirjoitustaitoa kun ei muilla ollut, joitakuita munkkia lukuunottamatta. Ainoastaan

tsaarin etuja valvomassa sekä omaa hyötyänsä varten virkamiehet olivat. Kansa niitä kammolla katseli eikä se suinkaan luottamuksella heidän puoleensa koskaan kääntynyt. Ne kiskoivat veroissa, minkä irti saivat; heidän mielivaltaansa ei mikään ehkäissyt. Mutta virkamiehet eivät valtiolta saaneetkaan palkkaa ja ainoastaan muutamiksi vuosiksi voivoodit maakuntiin määrättiin, jonka tähden he niin paljon kuin suinkin koettivat omaksi hyödykseen toimia, ottaen liikvoja veroja, antaen oikeutta lahjoilla j.n.e. Useinpa alemmat virkamiehet jakoivat anastamansa saaliin korkeimpien kanssa saadakseen olla syytettäissä rauhassa. Mongoolilaisvallan aikana virkamiehistö sellaiseksi oli muuttunut.

Kaikki virkamiehet sekä ylhäiset että alhaiset määrättiin aateliston joukosta. Aateli taas jaettiin useampiin eri arvoluokkiin omien ja esi-isiensä ansioiden mukaan; bojarit, joihin entiset ruhtinaatkin luettiin, muodostivat korkeimman luokan; mutta esi-isien toimet antoivat jälkeläisille erilaisen aseman. Oli olemassa n.s. "astekirjoja" (Rosräd), joihin oli merkitty eri sukujen ansiot. Ja sen mukaan he saivat virkoja. Sen mukaan he saivat paikkansa neuvostossa joko lähempänä tai kauempana tsaarista; sen mukaan hovin virat jaettiin; sotajoukossa päällikkyyks annettiin j.n.e. Luonnollista on, ettei tällainen tapa ollut eduksi, sillä usein saatiin kokonaan kykenemättömiä miehiä toimeensa. Sen lisäksi oli alituisesti kilpailua ja kinastusta bojarein kesken sukunsa ansioluetteloiden tärkeydestä; toinen, joka arveli omia ansioitaan suuremmaksi, ei tahtonut sellaisen alle alistua joka hänen mielestään oli halpa-arvoisempi. Sen vuoksi tsaari Feodor v. 1682 käski hävittää kaikki rosräd-kirjat ja niihin perustuvaa ansiota ei enää otettu lukuun.

Bojarein jälkeen olivat dvoränit eli hovimiehet, niitäkin oli eriarvoisia virkansa mukaan; ja vihdoin "bojareinlapset", jotka muodostivat köyhimmän osan aatelistosta eli tsaarin palvelijaluokista. Sotajoukkoon heitä tavallisesti kutsuttiin.

Aatelisto oli tsaarin palvelijajoukko ja korvaukseksi antoi hän sille maatiluksia eli lääninä; mahtavat bojarit saivat sangen suuria aloja, sellaisia, joissa asui 15 à 17,000 talonpoikaisperhettä, sillä näiden mukaan maatilain arvo luettiin, ne kun siihen kuuluivat maaorjuuteen sidottuina; toiset saivat vähemmin, ja bojarein lapsilla oli usein ainoastaan 2 tai 3 talonpoikaisperhettä maa-alallaan.

Vielä ulommaksi valtakunnan hallintoa ulottui tsaarin mielivalta. Hän käytti omaksi edukseen kauppaa, ja sitä varten hänellä oli suuri joukko virkamiehiä, korkeampia ja alempia. Tsaari oli näet valtakunnassa kaupanvälittäjä. Kun ulkomaalainen kauppias toi tavaroita Venäjälle, ei hän saanut niitä muille myydä kuin tsaarille, jos tämä tahtoi ostaa. Tsaarilla oli yksinomainen oikeus viinan, olven ja siman valmistamiseen ja kaupitsemiseen; hänen kauttaan kulki myöskin suurin osa vientitavaroista; hän antoi näet virkamiestensä ostaa pitkin valtakuntaa turkiksia, hevosia, liinavaatetta, kaloja j.n.e., jotka sitten vietiin Arkangeliin, joka oli Venäjän ainoa satamakaupunki. Sieltä Englantilaiset ja Hollantilaiset kuljettivat ne kotimaahansa, sillä laivoja ei Venäjällä vielä ollut, joten koko ulkomaan kauppa oli vasta mainittujen kansojen hallussa. Tsaarin myyjät kaupitsivat usein pienissä erin lihaa, hedelmiä ja muita ruokatavaroita, ja elleivät tahtoneet kaupaksi mennä, kiellettiin muita kaupustelijoita myymästä niin kauaksi kuin tsaarin tavaroita vielä oli myymättä. Tsaarin etu teki sentähden kauppiasten olon ja varttumisen mahdottomaksi. Vähän niitä olikin ja kaupungit olivat vähäpätöisiä, suurempien maakyläien kaltaisia, ja kaikki asukkaat jotenkin samassa köyhyydessä kuin maalaisväestökin. Yksin Novgorodkin, joka 13:llä ja 14:llä. vuosisadalla oli tärkeä kauppakaupunki, rupesi kuihtumaan sen jälkeen kun se yhdistettiin Moskoovan suuriruhtinaskuntaan. Moskoova oli ainoa kaupunki, joka oli rikas ja suuri; sen väkiluvun sanotaan 17:llä vuosisadalla olleen 700,000, jossa kenties on liikaa.

Jos lopuksi luomme silmäyksen varsinaiseen kansaan eli maalaisväestöön, näemme senkin aseman olleen huonolla kannalla. Valtakunnan etelä-osissa ainoastaan oli vapaita maanomistajia ja sielläkin sangen vähän. Maa oli yleensä joko aatelin hallussa tai kirkon, luostarien ja kruunun omaisuutena. Talonpojat näillä tiloilla olivat ammoisista ajoista asti olleet vuokramiehiä, jotka maanomistajille suorittivat suuren osan tuloistaan. Mutta heillä oli 17:n vuosisadan loppuun asti vapaus muuttaa tilukselta toiselle määräaikana syksyllä kunakin vuonna. Tsaari Boris Godunov kielsi tämän ja sen jälkeen ne seurasivat maan mukana eli tulivat maaorjiksi, jollaisessa asemassa talonpojat useissa muissakin Euroopan maissa jo keskiajalta asti olivat olleet. Tästä alkaen ne olivat kokonaan herrojensa mielivallassa; herra sai määrätä verot mielin määrin, vaatia päivätoita kartanoon, joita useinkin tehtiin kuusi päivää viikossa, joten sunnuntai vaan jäi oman maan viljelemiseen. Herralla oli myöskin sangen laaja tuomio-oikeus: hän saattoi tuomita hänelle ruumiillista rangaistusta, heittää vankeuteen j.n.e., ainoastaan kuolemaan tuomitseminen ei ollut hänen vallassaan. Sanalla sanoen isäntänsä hyvästä tahdosta talonpoika oli kokonaan riippuvainen. Suopea isäntä saattoi vaatia vähemmän päivätoita, olla muutenkin kohtuullisempi vaatimuksissaan; hänellä oli oikeus antaa vapauskin alustalaiselleen. Mutta tylyn isännän vallassa oli päinvastoin.

Paitsi näitä maahan kiinnitettyjä talonpoikia oli huoneorjia (cholopi). Ne olivat herransa yksityistä omaisuutta niinkuin muukin tavara; niitä ostettiin ja myytiin mielivaltaisesti. Kotona nämät toimittivat palvelijoina kotiaskareet. Vähitellen muuttui maaorjienkin asema samantapaiseksi, vaikka se alkuansa oli toisellainen ollut.

Ainoa valta, jolla tsaarin rinnalla oli jonkun verran itsenäisyyttä, oli kirkon. Alkuansa kuului Venäjän kirkko, kuten jo olemme maininneet, Konstantinoopelin patriarkan ylijohtoon; mutta v. 1589 erotti Iivana julma sen ja asetti Moskoovaan erityisen patriarkan Venäjän kirkon korkeimmaksi päämieheksi. Useat näistä ovat sangen mahtavia miehiä ja osottavat suurta vaikutusta valtiollisellakin alalla, vaikka he eivät milloinkaan saavuttaneetkaan sellaista asemaa, kuin länsimaissa Rooman paavilla oli. Niinpä patriarkka Hermogenes vaikutuksellaan ja johdolla saa Puolalaiset karkotetuksi v. 1611, kun he jo ovat oman prinsinsä valittaneet tsaariksi; patriarkka Filaretin poika on Mikael Romanov ja hän se oikeastaan johtaa hallitusta ensimmäisen Romanovin aikana. Patriarkan alapuolella oli metropoliittoja eli arkkipiispoja, piispoja eri osissa valtakuntaa sekä muita pappeja käytännöllisessä viroissa. Mutta näiden lisäksi oli kirkossa suuri joukko luostareja sekä miehiä että naisia varten. Niinkuin länsimainen katooninen kirkko oli aikojen kuluessa saanut suuria rikkauksia, niin Venäjänkin kirkolla oli hallussaan paitsi äärettömiä summia irtainta kalleutta, maatiluksia ja maaorjia lähes seitsemäs osa koko valtakunnassa. Rikkaudet tekivät sen vielä mahtavammaksi.

Elämä ja olot olivat Venäjällä jotenkin yksinkertaisella kannalla aina Pietari suuren aikoihin asti. Komeutta ja loistoa ei paljon nähty muualla kuin tsaarin hovissa, josta jo kerroimme; patriarkka ja piispat elivät myöskin kuten länsimaillakin ruhtinaallisella tavalla. Bojarit taas olivat pakotettuna komeasti esiintymään tsaarin hovissa ollessaan; ja maaseutujen virkamiehinä he myöskin koettivat Moskoovan elämää jäljitellä, mutta tiluksillaan ollessaan ei sellaista ollut huomattavissa, ei bojareilla, vielä vähemmän muissa yhteiskuntaluokissa. Bojarin asunto maaseuduilla oli yksinkertainen; siinä oli tavallisesti kaksi hirsistä rakennettua huonetta, joskus vaan yksi, ja keittiö; toisella puolen kartanoa oli palvelijoiden asunto ja aitat. Kaikki tarvekalut ja vaatteet valmistettiin kotona, talonpojat olivat palvelijoina. Metsästys oli tavallisin huvitus; nautintoaineet olivat paloviina, sima, kvaasi ja tee, samat kuin talonpojallakin. Harvoin hän lähti talostaan; pitkät matkat oli erottamassa muista; teitä ei ollut, joten ainoastaan talvella monin paikoin saatettiin matkustella.

Talonpojan asunto oli kurjannäköinen savesta ja oljista kokoonkyhätty hökkeli, harvoin hirsistä tehty; siinä hän asui perheineen ja elikoineen samassa huoneessa. Siivottomuus oli yleinen, kaikki vieraat matkustajat kammolla siitä mainitsevat. Juoppous oli yleinen pahe, joka Venäjällä tavattiin; kevytmielisyydestä ja haureellisesta elämästä niitä niinikään syytetään. — Tavat ja vaatetus olivat itämaalaisia. Perheen isä oli itsevaltiias vaimonsa ja lastensa yli. Miehillä oli pitkä parta, sillä syntinä pidettiin sen poisottamista; se oli muka Jumalan kuvan häpäisemistä, koska Jumala oli ihmisen kuvakseen luonut. Päässä oli itämaalaisen turbanin kaltainen lakki; pitkä leveähihainen viitta oli yllä; se oli myöskin itämailta lainattu.

Naisen asema oli huono. Korkeimpien säätyjen naiset eivät saaneet julkisuudessa näyttäytyä; ikäänkuin vangittuna omassa asunnossaan "teremissä" he päivänsä viettivät; ainoastaan munkkeja, palvelijoita ja ihmeiden tekijöitä oli heidän seuranaan. Alemman säätyläisluokan nainen ei ollut näin jyrkästi erotettu. Vaimo oli miehensä orja. Miehelään vietäessä ei naisen mieltä kysytty; vanhemmat hänen luovuttivat kenelle he tahtoivat. Avioliitoissa käytettiin tavallisesti jotakuta välittäjää, joka tiedusteli naisen varallisuutta, ulkomuotoa y.m. suhteita. Näistä hän ilmoitti sulhaselle. Usein hän kuitenkin petti; hän kun kertoi että asianomainen morsiameksi aijottu oli kaunis, vaikkapa hän oli hyvinkin ruma, kehui terveeksi, vaikka hän olikin sairas j.n.e. Häätöina vasta sulhanen näki ensi kerran morsiamensa ja silloin hän tapasi useinkin varsin toisellaisen aviopuolison kuin hän mielessään oli kuvitellut. Onnettomat avioliitot seurasivat tästä salaperäisyydestä. Tsaarilla oli etuoikeuksia tässäkin kohden; hän sai näet valita itse kauniimman ja miellyttävämmän maan tyttäristä itselleen puolisoiksi. Määrätyksi päiväksi kutsuttiin tsaarin hoviin ylhäiseen säätyluokkaan kuuluvat naimaikäiset naiset; näistä tsaari korotti puolisoikseen sen joka häntä paraiten miellytti. Kun esim. Iivana III tahtoi hankkia pojalleen Vasiljille puolison, kerättiin 1,500 kaunista tyttöä koko valtakunnasta, joista hän valitsi yhden. Luonnollista on, että kaikki ylhäiset suvut koettivat päästä tsaarin sukulaiseksi, heidän oma arvonsa ja vaikutuksensa sen kautta kohosi.

III. Venäjän hallitsijat harrastavat länsimaiden sivistystä.

Itämaalaiseksi kansaksi olivat Venäläiset muuttuneet oloissansa ja tavoissansa. Kansaan ne olivat kokonaan juurtuneet; se oli niissä kasvanut ja sen katsantotapa niiden mukaan muodostunut. Papisto myöskin pysyi jäykästi kiinni vanhoissa oloissa. Kaikkea vierasta katsottiin karsain silmin, pidettiin sitä uskonnon häpäisemisenäkin. Muukalainen oli Venäjällä aina epäluulonalainen; syntinä pidettiin, jos joku Venäläinen lähti ulkomaille. Venäläisissä ilmaantui samanlainen ylpeys ja itseensä tyytyväisyys, kuin vielä tätä nykyä on Kiinalaisten tunnusmerkinä.

Mutta Venäjän olojen oli muuttuminen; sen oli pyrkiminen länsimaiden yhteyteen ja omistaminen niiden kehittyneempi sivistys, jos se tahtoi päästä sulkeutuneesta asemastaan Euroopan muiden

kansojen rinnalla. Venäjä oli jäänyt kuusi vuosisataa jäljelle sivistyksessä; se oli jo sen vuoksi vaikea tasotettava. Kansan vastahakoisuus oli luonnollisesti suurena haittana. Myöskin Venäjän naapurit ja muutkin lännen kansat koettivat estää sivistyksen tunkeumista Venäjälle. Aavistettiin jo sitä suuruutta, johon Venäjä saattaisi kohota, jos sen suuria apulähteitä, sen varallisuutta ja kansan paljoutta, oikein osattaisiin käyttää. Niinpä uskonnon sodissa julmuudesta kuuluu Espanjan kuninkaan Filip II:sen sotapäällikkö Alban herttua esitti Frankfurtin valtiopäivillä 1571, että kiellettäisiin Iivana IV:lle aseita viemästä. Puolan kuningas Sigismund moittii useassa kirjoituksessa Englannin kuningatar Elisabethia siitä, että hän salli Englannista sotatarpeita vietävän Venäjälle. Lybeckiläiset vangitsivat erään Iivana IV:nen asiamiehen Schlitten seurueineen, joka oli hänelle värväämässä taitavia miehiä eri aloilla.

Vielä päälliseksi oli Venäjän silloinen maantieteellinen asema sangen epäedullinen yhdysliikkeen saavuttamiseksi Länsi-Euroopan kanssa; se oli näet joka puolelta paitsi pohjoisessa suljettu meren yhteydestä. Vienenmeren rannalla vaan oli Arkangelin kaupunki "ainoa akkuna, josta länsimaat saattoivat valon säteitensä Venäjän sisäosiin levittää". Englantilaiset olivat sinne purjehdusmatkoillaan saapuneet ja v:sta 1554 oli kauppasopimus heidän kanssaan olemassa. Arkangelissa oli heidän kauppakonttoorinsa ja sen satamaan ulkomaiset tavarat tulivat; suuren osan vuodesta jäätää pakkaneen senkin. Muualla olivat rantamaat muiden kansojen hallussa. Mustasta Merestä erotti Venäjän Krimin khaanikunta, viimeinen jäännös Mongoolilaisvallasta. Koko nykyinen Länsi-Venäjä kuului Puolan valtakuntaan, joka oli silloin Venäjätä paljon mahtavampi. Itämeren rannoilla taas oli 16:nen vuosisadan puoliväliin asti saksalainen Kalparitarikunta ja sen jälkeen kun se oli hävinnyt, joutuivat nämät maat Ruotsin ja Puolan välillä jaetuksi. Inkerinmaa oli Venäjän omana v:teen 1617, mutta silloin Kustaa II Adolf sai sen Stolbovan rauhassa Ruotsin maihin liitetyksi ja sen kautta Venäjän kokonaan Itämeren yhteydestä suljetuksi.

Näistä monista vastuksista huolimatta rupeavat Moskoovan suuriruhtinaat pyrkimään länsimaiden yhteyteen, niin pian kun Mongoolilaisvalta on hävinnyt. Iivana III:nen ajoista sellaista harrastusta on huomattavissa. Hän jo taisteli Ruotsia vastaan; samoin Iivana julma ja seuraavatkin tsaarit. Itämeren rantamaita he tavottavat, mutta kauan aikaa suotta. Heidän sotajoukkonsa ovat kyllä sangen suuret, mutta harjaantumattomat; päälliköillä ei ole taitoa ja aseet eivät ole sen arvoisia kuin vihollisilla, — siinä syy häviöön. Mutta näissä sodissa he oppivat tuntemaan oman huonommuutensa sekä sen edun, minkä sivistys tuo mukanaan. Sen vuoksi, ruhtinaat rupeavat sivistystä suosimaan. Se oli etupäässä sivistyksen käytännöllistä puolta, jota he harrastivat. Iivana III:nen aikana tuli Venäjälle paljon kreikkalaisia ja italialaisia miehiä, joita käytettiin valtion toimissa. Kun Novgorod v. 1478 valloitettiin ja liitettiin Moskoovan suuriruhtinaskuntaan, pakotti Iivana III 49 hansakauppiasta sekä varakkaimpia porvareja muuttamaan Moskoovaan. He asettuivat asumaan eri kaupunginosaan, jota nimitettiin "saksalaiseksi slobodaksi". Tämä paikka tuli koko länsimaisuuden keskustaksi; siellä Pietari I:kin oppi ensin Euroopan oloja tuntemaan. Iivana IV, tuo julma tyranni, osotti paljon harrastusta länsi-eurooppalaisuudelle. Hän ivasi joskus Venäläisten raakuutta ja tietämättömyyttä ja ilmaisi halveksimistaan muukalaisillekin, jotka hänen hovissaan olivat. Hän kutsui Venäjälle lääkäriä, apteekaria, rakennusmestaria, insinöörejä, aseseppiä, paperinvalmistajia, lainoppineita j.n.e., joiden piti tuoda mukanaan "hyviä tapoja". Hän perusti ensimmäisen kirjapainon, joka kuitenkin pian pappien toimesta poltettiin. Boris Godunov lähetti nuoria Venäläisiä ulkomaille oppimaan, joista useat sinne jäivät, koska eivät enää tahtoneet kotimaansa huonoihin oloihin palata. Mikael Romanov järjesti sotajoukon parempaan tapaan; eräs hollantilainen Vinius perusti Tulan kaupunkiin kanuunavalimon, Mikaelin poika Aleksei kutsui saksalaisen näyttelijäjoukon Moskoovaan. Pietarin sisarpuolen Sofian hallitessa koetti ruhtinas Galitsin, joka oli hienosti sivistynyt mies, edistää länsimaiden sivistystä.

Hallitsijoiden ja muutamien ylhäisten sukujen suosimisella ulkomaalaisuus Venäjälle rupesi vähitellen leviämään. Puolasta tuli etupäässä vaatetustapa, jota aljettiin hovissa käyttää; seurustelutavoissa näkyi myöskin Puolalaisten hienoutta; puolalaisuus näkyi ylipäänsä ulkonaisessa elämässä. Mutta varsinainen uusi työ, aineellinen puoli oli Saksasta kotosin, sieltä käsityöläiset, insinöörit, upsierit ja oppineet miehet tulivat. Kansassa ja papeissa oli tyytymättömyys uutuuden johdosta sangen suuri. Sen vuoksi oli tsaari Aleksei pakotettu antamaan määräyksen, jossa kaikkia alamaisia ankarasti varotetaan jäljittelemästä ulkomaalaisia muoteja päähineissä ja vaatteissa; tottelemattomia uhataan virkojen menettämällä sekä pannalla ja kirouksella.

Tällaiset olivat lyhyesti kerrottuna Venäjän olot 18:nen vuosisadan lopulla. Se oli merestä suljettu joka taholta paitsi pohjoisessa, ja mahtavat naapurit joka taholla; kansa oli kokonaan itämaalainen oloissaan ja tavoissaan sekä vihasi kaikkia vierasta; hallitsijat olivat kyllä koettaneet muodostaa oloja sivistysmaiden tapaan; mutta ainoastaan hajanaisesti se oli tapahtunut. Pietari I tämän muutoksen pani toimeen; hänen vaikutuksestaan Venäjä liittyy länsimaihin ja muodostuu Euroopan valtioksi. Pietari I:sen hallituskausi on tärkeimpiä Venäjän kehityksessä; siinä on taistelua itämaalaisuuden ja eurooppalaisuuden välillä. Tässä taistelussa on Pietari keskustana. Seuraavassa kerromme tapausten kulkua.

IV. Pietarin lapsuuden aika.

Tsaari Aleksei, toinen hallitsija kuuluisasta Romanovin suvusta, oli kaksi kertaa naimisissa; ensimmäisestä aviosta syntyi kolme poikaa, Aleksei, joka kuoli vielä isänsä eläissä, Feodor ja Iivana sekä kuusi tyttäätä, joista kuuluisin oli Sofia; toisesta taas yksi poika, Pietari sekä kaksi tyttäätä. Viimemainittujen äiti, nimeltään Natalja Kirillovna Naryschkin, kuului Venäjän etevimpiin sukuihin. Jo ennen avioliittoaan oli Aleksei mieltynyt häneen, jonka vuoksi tuo tavanmukainen valintatilaisuus, josta edellä olemme maininneet, toimitettiin vaan muodon vuoksi. V. 1672 Toukokuun 30 p:nä syntyi Pietari Moskoovassa.

Ensimmäiset ikävuotensa oleskeli Pietari äitinsä kanssa Moskoovassa tsaarien asunnossa Kremlissä. Mutta jo neljän vanhana oli hänen äitinsä sieltä siirtyminen. V. 1676 kuoli näet Aleksei, ja vanhin poika Feodor pääsi hallitukseen. Hän ei taas suosinut Aleksein toista puolisoa ja hänen sukulaisiaan, jotenka ne menettivät asemansa ja vaikutuksensa hovissa. Jo aina siitä asti, jolloin Aleksei oli mennyt toisiin naimisiin, oli ankara kilpailu, kiista ja kateus vallinnut Miloslavskien suvun (siihen kuului Aleksein ensimmäinen puoliso) ja Naryschkinien välillä. Edelliset pääsivät Aleksein kuoltua voitolle ja jälkimmäiset itse sekä heidän auttajansa ja suosijansa karkoitettiin sieltä.

Natalja Kirillovna asettui nuoren poikansa kanssa kolmen penikulman päässä Moskoovasta olevaan Preobrasensk-nimiseen maakartanoon, jonka Aleksei oli rakennuttanut. Tämä muutto oli Pietarin kehitykselle sangen tärkeä. Täällä hän tuli viettämään lapsuutensa ajan kokonaan toisellaisissa oloissa, kuin Venäjän prinssit muuten. Melkein suljettuna olivat he palatsien sisällä, jäykät itämaalaiset hovitavat kangistuttavat alusta aikain heidän olentonsa. Opetus, joka heille annettiin, oli pääasiallisesti uskonnollista laatua; käytännöllinen puoli oli sivuseikkana. Sellaisen kasvatuksen oli Pietarin velipuoli Feodorin saanut. Toisin oli Pietarin laita Preobrasenskissa. Hän sai vapaasti liikkua ja leikkiä ikäistensä kanssa. Hän näki maailmaa sellaisena kuin se todellisuudessa oli. Ja sen vuoksi hänen huomionsa kääntyi yksinomaan käytännölliselle alalle. Opettajana oli eräs kansliian kirjuri Sotov, joka valmisteli hänelle kuvakirjoja. Mutta tietopuolinen oppi jäi hyvin vaillinaiseksi. Vasta nuorukaisen iässä oppi Pietari esimerkiksi laskuopin alkeet. Hänen virheellinen kirjoituksensa osottaa myöskin, että alkuopetus oli hyvin puutteellista. Itsekin hän sen myöhemmin tunnusti.

Mutta toisella alalla hän oppi paljon enemmän. Leikkikaluna oli hänellä jäniteitä, jousia, miekkoja ja kanuunia. Niinikään oli hänellä esineitä monen eri ammattin alalta; hänellä oli muurarin tarvekaluja, kirjanpainajan ja kirjansitojan ammattiin kuuluvia; hänellä oli varvi- ja höyläpenkkiä. Hänen käytännöllinen taipumuksensa sai näistä tyydytystä. Jo v. 1697 sanoo eräs saksalainen ruhtinatar kummastuksissaan, että Pietari ymmärsi neljätoista eri ammattia. Ja v. 1698 lausuu eräs englantilainen piispa moittien, että hänen kasvatuksensa oli ollut liian yksipuolista laatua; hän oli liiaksi kiintynyt käytännöllisiin toimiin. Tätä samaa reaalista harrastusta hän osotti kaiken ikänsä.

Pian joutui Pietari tapausten pyörteeseen ja niihin keskustaksi. V. 1682 kuoli Feodor ja nyt tuli kysymys kruununperijästä. Lähinnä oli Iivana, mutta hän oli heikko ruumiiltaan, melkein tylsämielinen, puoliksi sokea ja siis kykenemätön hallitsemaan. Varmaa perintölakia ei ollut Venäjällä. Hovissa olivat nuo kaksi jo ennen mainittua puoluetta vastakkain; toiset suosivat Iivanaa, toiset taas Pietaria, vaikka hän vasta olikin ainoastaan 10-vuotias. Kiihko ja pelko oli niin suuri, että Pietarin puoltajat kulkivat hovissa panssari vaatteiden alla, henkensä kun luulivat olevan vaarassa.

Oli ennen tapahtunut, että kirkon päämies eli patriarkka esiintyi johtavana ja toimivana henkilönä silloin kun valtaistuini oli joutunut ilman hallitsijaa; patriarkka oli näet tärkein mies valtakunnassa tsaarin jälkeen. Niinpä nytkin patriarkka Joakim ryhtyi toimiin vallanperimyksen johdosta. Hän saapui Kremlin linnaan, jossa oli sattumalta useita ylhäisiä henkilöitä ja virkamiehiä. Näille hän kauniissa puheessa esitti asian ja kysyi, kuka hallitsemaan ryhtyisi. Lyhyen keskustelun jälkeen suostuttiin yksimielisesti kutsumaan Pietari; Iivana jäi kokonaan syrjään. Sen jälkeen esitti patriarkka saman kysymyksen linnan ulkopuolelle kokoontuneelle väkijoukolle. Pietarin nimi kaikui sieltäkin vastaukseksi: ainoastaan yksi ääni kohosi Iivanan eduksi.

V. Pietarin sisarpuoli Sofia riistää hallituksen.

Pietari, vaikka oli vasta 10-vuotias, oli siis melkein yksimielisesti tehty hallitsijaksi. Mutta pian alkoivat ikävät ajat. Miloslavskien suku oli menettänyt asemansa ja vaikutuksensa; he tahtoivat kosta Pietarin suosijoille, ja sen he tekivätkin julmimmalla tavalla.

Iivana, joka olisi ollut lähinnä ajamaan äitinsä sukulaisten asemaa, ei siihen pystynyt, vähämielinen kun oli; mutta hänen Sofia-sisarensa ryhtyi koston työtä ja samassa omaa asiaansa ajamaan. Sofia oli

toimekas, rohkea ja lujatahtoinen nainen, mutta ennen kaikkea oli hän kunnian- ja vallanhimoinen; eräs ulkomaalainen sanoo, että hän oli "hallitsemisen himosta sairas". Hän oli jo siinäkin osottanut rohkeutta, että hän luopui tuosta yksinäisestä, toimeettomasta asemasta, jossa Venäjän naiset itämaalaiseen tapaan olivat. Hän ei tyytynyt olemaan asunnossaan luostarin asukasten tavoin eikä elämäänsä maailmasta mitään tietämättä. Kadulla ajaessaan ei hän kulkenut peitetyissä vaunuissa niinkuin vanha tapa vaati, jumalanpalveluksessa ollessaan ei hänen kasvonsa ollut paksun hunnun peittäminä. Sofia jätti nämät itämaalaiset tavat ja näyttäytyi julkisesti. Veljensä Feodorin hautaajaisissa esiintyi hän vasten monien kieltoa julkisesti, kovaäänisillä valitushuudoilla ja itkulla herättäen yleistä huomiota. Nyt kun Pietari kohotettiin tsaariksi rupesi hän valtiollisiin vehkeilyihin. Mutta tuskin olisi Sofia saanut paljon aikaan, ellei Streltsien joukot olisi asettunut hänen asiaansa ajamaan. Näistä täytyy meidän kertoa vähän laajemmin, voidaksemme käsittää, mikä merkitys ja vaikutus niillä oli Venäjän silloisissa oloissa.

Streltsien joukko oli ainoa vakinainen säännöllinen sotajoukko mikä Venäjällä ennen Pietarin aikaa oli: sillä ainoastaan tarvittaissa kutsuttiin aseisiin kansallinen sotajoukko, johon kuului sekä bojaareja että talonpoikia. Iivana IV oli Streltsit asettanut ja Mikael Komanovin aikana oli hänen apumiehensä Filaret ne järjestänyt. Ne muodostivat jonkinlaisen kaartin, joka oli jaettu 22:teen rykmenttiin, 1,000 miestä kussakin. Moskoovassa oli yksi kaupunginosa heidän hallussaan; mutta oli niistä osa lähiseuduilla sekä rajalinnoituksissakin. Vähitellen olivat Streltsit tulleet muodostamaan jonkinlaisen suljetan luokan eli kastin; he opettivat lapsilleen sotataitoa; sotatoimi meni näet perintönä. Rauhan aikana harjoittivat he kauppaa ja teollisuutta ja tässä kohden oli heille annettu monta oikeutta, joita muilla ei ollut. Mutta pian tuli tämä joukko valtiolle vaaralliseksi; Streltsit tunsivat oman merkityksensä, mitä he valtiossa voivat saada aikaan; he tulivat vaativaisiksi ja ylpeiksi: levottomuuksia toimeenpanemalla he näyttivät mahtiansa. Streltsien asema oli samallinen kuin Rooman keisarikunnan praetoriaanein tai Turkin janitscharein. Jo Feodorin heikon hallituksen aikana olivat he saaneet tahtonsa määrääjäksi. Heille oli kerran jätetty osa heidän palkastaan suorittamatta, joka kyllä oli väärin, mutta syylliset upsierit saivat hallituksen määräyksestä sotamiesten läsnäollessa kärsiä rangaistuksensa. Se alensi luonnollisesti esimiesten arvoa heidän silmissään. Tämän johdosta yltyi heidän mielivaltansa. Valtio tuli voimattomaksi sitä ehkäisemään. — Näihin liittyi Sofia ja koetti kiihottaa heitä Pietaria ja hänen sukulaisiaan vastaan. Huhuja pantiin liikkeeseen, joissa vastustajia koetettiin saada kaikellaisiin rikoksiin syyllisiksi. Tämä oli Venäjällä silloin yleinen tapa. Kerrottiin, että tsaari Feodor oli myrkytetty, Naryschkinin suku vainosi Iivanan henkeä, häntä oli jo pahoin pidetty ja yksi saman suvun jäsen pyrki itse hallitusistuimelle. Sopimus tehtiin nyt, että joukko vastapuolueen etevimmistä henkilöistä surmattaisiin.

Toukokuun 16 p:nä 1682 aamulla alkoi Moskoovassa suuri verinäytelmä, joka kesti kolme päivää. Silloin Streltsit tulivat palatsiin, ja vaativat Naryschkinia heille jätettäväksi, etenkin erästä Iivana nimistä Pietarin setää, jonka sanottiin valtaistuimelle pyrkivän. Streltsien ylin päällikkö, vanha ruhtinas Dolgorukij ilmaantuu silloin heidän eteensä, käskee heidät ankarilla sanoilla menemään pois. He eivät tottele, vaan käyvät häneen käsiksi ja viskaavat hänet palatsin korkeilta rappusilta alhaalla seisovien keihäiden kärkiin. Samoin kävi erään toisen ylhäisen miehen, joka koetti rauhoittaa heitä. Tsaarin äiti pakeni piiloutumaan palatsin sisäisiin kammioihin. Yleinen pelko vallitsi kaikkialla, ei kenenkään virkamiehen tai upsierin henki saattanut olla turvassa; ei mitäkään voimaa ollut Streltsiä hillitsemään. He tunkeutuivat palatsin huoneisiin, tarkastivat joka sopen, ottavat vangiksi ja murhasivat useita korkeita virkamiehiä, muun muassa kaksi Pietarin setää, joista varsinkin kruunununtavottelijana pidetty Iivana, joka vasta kolmantena päivänä löydettiin, sai kauheita kidutuksia ensin kärsittyään heittää henkensä. Kolmantena päivänä loppui murhanäytelmä.

Valta oli Streltsien käsissä. Muutaman päivän perästä tuli heidän puolestaan hoviin lähetyskunta pyytämään, että Iivana, Pietarin velipuoli, pääsisi Pietarin mukana yhdessä hallitsemaan; Iivanan pitäisi olla ensimmäisen tsaarin ja Pietarin toisen. Ylhäiset virkamiehet ja ylimykset neuvottelivat tästä keskenään kutsuttuaan patriarkan johtamaan kokousta. Päätökseksi tuli Streltsien tahto; kokous arveli näet, että Venäjällä saattaisi olla kaksi hallitsijaa samaan aikaan, koska esim. Farao ja Josef Egyptissä, Arkadius ja Honorius Roomassa ennen olivat yhdyshallitusta pitäneet. Kaikki riensivät kirkkoon, jossa molemmat veljet julistettiin tsaareiksi.

Mutta kaksi päivää tämän jälkeen ilmaantuu taas Streltsien lähetystö, joka esittelee, että tsarevna Sofian pitäisi ryhtyä väliaikaisesti hallitukseen, koska molemmat tsaarit olivat liian nuoria. Streltsien tahto oli kerran muuttunut laiksi ja nytkin pantiin hovista heti lähetystö Sofian luo pyytämään, että hän ottaisi hallituksen käsiinsä. Tavan mukaan hän ensin esteli, mutta suostui siihen vihdoin. Kaikki oli luonnollisesti tapahtunut hänen vaikutuksestaan. Hän oli nyt päässyt tahtonsa perille.

Sofian liittolaiset olivat vaativia. Kukin Streltseistä sai 10 ruplaa palkkioksi sekä oikeuden ostaa polkuhinnasta murhattujen omaisuuden. Mutta vielä vaativat he että tapausten muistoksi piti pystytettävän muistopatsas, jossa kaikkea oikeutta ja totuutta polkemalla kerrottiin Toukokuun murhasta. Streltsien teko, niin julistuksessa sanottiin, oli muka "Jumalan pyhän äidin huoneen hyväksi ja

tsaarien eduksi tapahtunut"; surmatuista kerrottiin valheellisesti rikoksia. Tosin kaikki tämä piirrettiin vaan läkkitauluihin, ja jo muutaman viikon kuluttua antoi itse Sofia hävittää ne, kun hänen asemansa oli joutunut vakaantumaan.

VI. Sofian hallitus ja taistelu Pietarin kanssa.

Ainoastaan yhden kuukauden oli Pietari joutunut olemaan Feodorin kuoltua hallituksessa, kun hänen täytyi suostua vallan jakamiseen Iivanan ja Sofian kanssa. Venäjällä oli seitsemän vuoden kuluessa tästä lähin kolme hallitsijaa yhtäkaaa. Muualla sitä kummasteltiin, sillä mitenkä kolmen eri henkilön tahto saattaa olla sama; ja hallituksen toimissa se on kuitenkin välttämätön. Venäjällä se kävi päinsä, mutta siellä olikin Sofian tahto kaikkien kolmen tahto; sillä hän se oli, joka hallitsi. V. 1686 kutsuu hän itseänsä ensi kerran veljensä rinnalla "itsevaltiattareksi" ja seuraavana vuonna hän näkyy tuumineen kruunauttaa itsensä; mutta hän ei saanut tarpeeksi kannatusta Streltseiltä, joilta hän asiasta tiedusteli, ja sen vuoksi koko aije raukesi.

Vaikka Sofia johti hallitusta, esiintyivät veljet sentään julkisuudessa vallan edustajina. Oli valmistettu kaksoisvaltaistuin, jossa Iivana ensimmäisenä tsaarina ja Pietari toisena juhlatilaisuuksissa istuivat. Vieraiden valtojen lähettäjä otettiin siten vastaan. Niistä muuan kertoo, miltä tuo hallitsijapari näyttäytyi. Pietari oli reippaan näköinen, vilkas, teräväkatseinen, erinomaisen kaunis muodoltaan, Iivana taas oli heikko, ettei hän saattanut nousta istuimeltaan ilman hovimiestensä apua; töin tuskin hän jaksoi seisoa ja puhua. Siinä oli täydellinen vastakohta veljesten välillä sekä ruumiin että sielun puolesta; jo heti alusta alkaen asiantuntijat arvelivat, ettei tuollainen kolmipäinen hallitus saattanut kauan kestää. Pietarille kuului tulevaisuus, sen he jo lausuvatkin.

Pietaria ei paljon tuo esiintyminen Moskoovassa huvittanutkaan. Hallitus-asioista hän ei vielä huolehtinut, lapsi kun oli, mutta toimintaa ja oppia hän halusi. Vielä nytkin oleskeli hän useimmiten Preobraschenskin kylässä ja Semenovskissa, jatkaen sitä oppia ja niitä huvituksia, joita hän jo Feodorin aikana oli alottanut. Täällä hän harjoitteli ja komenteli rykmenttejä, joita hän ikäisistään oli muodostanut. Leikkisotia ja manööverejä pidettiin tavantakaa. Siinä oli lippuja, miekkoja, puisia kanuunia, rumpuja, keihäitä ja jousia; siellä oli varustettuja paikkoja, joita piirrettiin toisten puolustaissa. Tämä oli Pietarin päähuvituksia, ja muutamat ovat näihin leikkijoukkoihin panneet sellaisen arvon, että koko Venäjän sotalaitoksen uudestaan muodostuminen olisi niistä saanut alkunsa.

Vähitellen leikkijoukot kasvoivat suuremmiksi: Pietari rupeaa vaatimaan miehiä, rumpuja y.m. tarpeita säännöllisistä joukoista; ulkomaalaisia upseereja on hänellä mukana. Näihin leikkijoukkoihin aljetaan jo huomiota kiinnittää ja etupäässä Pietarin sisarpuoli Sofia niitä pitää silmällä.

Pian hetki tuli, jolloin oli ratkaistava Sofian ja Pietarin välillä, kumpiko jäisi hallitsemaan. Sofia näyttäytyi yhä enemmän tahtovan vahvistaa valtaansa ja vaikutustaan, Pietari taas varttui varttumistaan, eikä hän enää kauemmin tahtonut ainoastaan nimeksi hallitsijana olla. — Erimielisyyksiä ilmestyi toinen toisensa perästä, Pietari kun ei enää tahtonut noudattaa sisarpuolensa tahtoa. V. 1689 esim. oli kysymys palkintojen antamisesta muutamille upseereille, vaikka he huonosti olivat sodassa tehtävänsä suorittaneet; Pietari ei antanut siihen suostumustaan. Sofian tahto pääsi kuitenkin voitolle ja palkinnot jaettiin. Samana vuonna kun vietettiin suurta Kasanin Jumalan äidin kirkkojuhlaa, kielsi Pietari sisarpuoltansa ottamasta osaa juhla-kuuluun: mutta Sofia otti pyhän kuvan käteensä ja liittyi juhla-kuuluun. Tästä Pietari suuttui ja vihapäissään lähti hän koko juhlasta pois Preobraschenskiin.

Väli tuli yhä kireämmäksi. Vaikuttavat henkilöt jakaantuivat kahteen puolueeseen, toiset liittyivät Sofiaan toiset Pietariin. Sofia koetti taas kiihottaa Streltsiä Pietarin puoluelaisia, etenkin hänen äitiänsä vastaan; pantiin taas valheellisia juttuja liikkeelle. Sofian henki oli muka vaarassa, useita henkilöitä, muiden muassa patriarkka, olisi hänen vihollisensa j.n.e.; rahoja ja paloviinaa jaettiin. Pietarilla ei ollut käytettävissä muita voimia kuin leikkisoturijoukkonsa, ja niiden kanssa ei saattanut täydellä todella tappeluun ryhtyä. Hän pääsi kumminkin verta vuodattamatta kokonaan voitolle. Kuusi viikkoa sen jälkeen kun ilmeinen riita oli syntynyt, oli Pietari täydellisesti voitolla. Valta lipui vähitellen Sofian käsistä.

Toukokuun 7 p:nä 1689 kokoontuivat Streltsit taas suurissa joukoissa Kremlin linnaan. Oliko Sofialla tarkoitus viedä ne Preobraschenskiin, jossa Pietari oleskeli, ei varmaan tiedetä. Mutta seuraavana yönä saapui muutamia streltsejä, jotka olivat Pietarin ystäviä, Presbraschenskiin, kertovat siellä, että Pietarin henki oli vaarassa: suunnitelmia oli muka tekeillä häntä ja hänen sukulaisiaan vastaan. Pietari herätetään kesken untaan ja hänelle kerrotaan nämät uutiset. Tapahtumista kuultuaan hän ei suinkaan paljon uljuutta ja miehuutta osottanut. Hän unohtaa kaikki sukulaisensa ja ystävänsä sekä koettaa pelastaa oman henkensä. Hän lähtee näet heti talliin, kärkee satuloimaan hevosen ja ratsastaa läheiseen metsään: vasta siellä pukee hän yllensä vaatteet, jotka sinne tuotiin. Sen jälkeen kulkee hän

Troitsan (Kolminaisuuden) luostariin, joka on lähellä Moskoovaa. Tänne saavuttuaan, heittäytyy hän vuoteelle, puhkeaa kyyneleihin, ja itku silmissä kertoo tapahtumat luostarin abbotille, pyytäen häneltä suojaa ja turvaa. Samana päivänä saapui sinne myös hänen henkivartiansa ynnä muut, jotka hänen hoviinsa kuuluivat.

Nyt oli kaksi hallitusta; annettiin käskyjä ja määräyksiä sekä Kremlistä että Troitsasta. Toisaalta ne kulkivat Sofian tahdosta Iivanan nimessä, toisaalta taas Pietarin nimessä, mutta etupäässä hänen neuvonantajansa ruhtinas Boris Galitsin asioita johti. Nyt näkyi selvästi, mihin tuo kolmipäinen hallitus johtui. Kun ristiriitaisia määräyksiä annettiin, oli tietysti vaikea tietää mitä oli tekeminen, laillisilta hallitsijoilta kaikki tulivat. Pietari esim. kutsui 50 streltsiä ynnä yhden heidän taitavimman upseerinsa Troitsaan; ensin tätä estetään Moskoovassa, mutta he saavat kuitenkin lähteä. Pian kuitenkin antaa Pietari taas käskyn, että kaikki streltsit ynnä muut joukot kokoontuisivat Troitsaan; silloin ilmoittaa Sofia jyrkästi heille, etteivät he saisi lähteä eikä sekaantua hänen ja Pietarin väliseen riitaan; jokaista joka lähtee sinne, uhkaa hän kuolemalla.

Tällaisissa tilaisuuksissa, jolloin velvollisuuden tunne joutuu ristiriitaan, ihmiset useinkin pitävät silmällä, mikä on heille itselle edullisinta ja toimivat sen mukaan. Niinpä nytkin. Älykkäämmät huomasivat jo heti alusta, että Pietari pääsisi voitolle, ja sen vuoksi he riensivät hänen luoksensa. Patriarkka Joakim lähti Elokuun lopulla sinne; useat streltseistä lähtivät niinkään, ja vihdoin ulkomaalaiset upseerit, sanalla sanoen kaikki vaikuttavat henkilöt liittyivät Pietariin. Sofia toimi vieläkin, hän osotti rohkeutta, älyä ja luottamusta vielä sittekin, kun kaikki hänen ystävänsä ja puoltajansa jo olivat epätoivoon joutuneet. Hän oli jo lähdessä itsekin Troitsaan, voidakseen persoonallisesti sopia Pietarin kanssa; mutta matkalla sinne tuli häntä vastaan sanansaattaja, joka kielsi häntä sinne menemästä, jos tahtoi paha kohtelua välttää.

Sofia oli vähitellen yksin; hänen käskynsä olivat voimattomia; hänen puheillaan ei ollut vaikutusta; valta ja mahti oli mennyt hänen käsistään. Hänen uskollisimmat apumiehensä olivat tulleet Troitsaan, toiset vapaaehtoisesti, toivoen armoihin pääsevänsä, toiset taas väkivallalla pakoitettuina. Ja vihdoin oli Sofian luopuminen hallituksesta. Pietari lähetti hänen luoksensa erään bojarin vaatimaan, että hän lähtisi pääkaupungista ja asettuisi luostariin. Ensin hän epäsi totella tätä käskyä. Mutta Syyskuun lopussa jättää hän Kremlin ja vetäytyy luostariin. Siellä hän sai suuren huoneuston, paljon palvelijoita y.m.; puutetta ei hänen tarvinnut kärsiä. Mutta valta oli pois. Ainoastaan hänen naissukulaisensa saivat käydä hänen luonaan juhlapäivinä; itse hän ei saanut olinpaikastaan lähteä.

Iivana taas, josta ei mitään vaaraa ollut, sai pysyä asemillaan. Jo aikaisemmin oli Pietari hänelle lähettänyt kirjoituksen, jossa hän mainitsee, että heille molemmille hallitus kuuluu; Sofian vallan anastus on valtiolle paljon paha tuottanut; hänen täytyi siitä luopua. Olisihan se häpeäkin, sanoo hän, heille täysi-ikäisille veljille, jos Sofia saisi asioita johtaa. Lopussa sanoo hän hyvin sydämellisesti: "Pietari tahtoo kaikki sovittaa veljensä kanssa, jota hän rakastaa niinkuin isää." Tammikuussa 1696 kuoli Iivana, mutta jo sitä ennen oli Pietari yksin hallinnut.

VII. Pietari oppii länsimaiden oloja.

Pietari oli siis hallitsija, mutta eipä hän itse nytkään vielä paljon asioita johtanut. Hän oli vasta 17-vuotias, ja hallitustoimet eivät häntä näkyneet tarpeeksi vielä huvittavan. Eikä hän saanut tahtoansa määräämään sellaisissakaan asioissa, joissa hän olisi hartaasti toivonut. Niinpä esim. v. 1690. jolloin vanha patriarkka Joakim oli kuollut, tahtoi Pietari kohottaa Pihkoovan piispan Marcelluksen patriarkaksi, koska hän oli sivistynyt ja vapaamielinen mies, sekä oli matkustellut ulkomailla ja oppinut siellä monta kieltä. Mutta Pietarin äiti Natalja sekä muut hengelliset pelkäsivät, että tämä mies olisi liian suosiollinen katoolilaisille ja protestanteille; häntä itseänsäkin syytettiin kerettillisyydestä. He saivatkin aikaan että Kananin piispa Adrian tuli määrätyksi. Pietari oli tästä kyllä pahoillaan ja vetäytyi maatilalleen vaalin jälkeen. Myöhemmin lausui hän ivallisesti eräälle Kuurinmaan aatelismiehelle, että Venäläiset eivät tahtoneet patriarkaksi Pihkoovan piispaa, koska hän puhui barbaarisia kieliä (s.o. latinaa, italiaa ja ranskaa), koska hänen partansa ei ollut kylliksi pitkä, koska hänen ajajansa ei istunut hevosen selässä, niinkuin tapa vaati, vaan kuskinpenkillä.

Pietari käytti vielä ensimmäiset hallitusvuotensa jatkaakseen omia taipumuksiaan ja mielitehtäviään ja valmistakseen itsensä hallitustehtäviin. Tuo suunta, jota hän alkoi kulkea, oli jo hänelle selvä, jospa ei täysin varmistunut. Hänen toimensa, käytöksensä, elämänsä erosi kokonaan alusta pitäin edellisten hallitsijoiden elämästä. Niinkuin edellisessä olemme maininneet olivat tsaarit olleet itämaalaisen katsantotavan mukaan jonkinlaisia puolijumalia, jotka ainoastaan harvoin näyttäytyivät julkisuudessa; he pysyivät palatsiensa muurien sisäpuolella ja ainoastaan harvat henkilöt pääsivät heidän puheilleen. Toisin oli Pietari. Hän liikkui ja näyttäytyi kaikkialla niinkuin muutkin ihmiset, seurusteli kaikkien

kanssa ja oli alati toimessa. Oppia saadakseen liittyi hän ulkomaalaisiin, joita Moskoovassa oli, ja päivittäin hänet nähtiin "Saksalaisessa Slobodassa", josta jo enemmän olemme maininneet. Kremlistä Slobodaan oli Venäjän tsaari siirtynyt. Väli oli pitkä, ei matkan vuoksi, vaan koko sen erilaisen elämän, hengen ja katsantotavan vuoksi, joka näissä molemmissa paikoissa vallitsi. Saksalainen esikaupunki oli Pietarilla ensimmäinen askel eurooppalaisuuteen; se oli hänellä välittäjänä itämaalaisuuden ja lännen välillä. Kun Pietari siellä oli oppinut näkemään ja tuntemaan vapaampia, edistyneempiä oloja, lähti hän kauemmaksi länteen, perinpohjin oppiakseen itse niiden alkuperäisissä kotimaissa. Saksalaisessa esikaupungissa hän jo näki toimeliaisuutta, kätevyyttä, taitoa ja samassa varallisuutta, ja kaikki puolin parempia oloja venäläisiin verrattuina. Siellä oli saksalaisia, hollantilaisia, ranskalaisia, englantilaisia y.m. maalaisia sovussa keskenään, siellä oli katoolisia ja protestantteja toistensa naapureina. Suvaitsevaisuus oli sopusuhdetta ylläpitämässä. Sanomalehtiä, kirjallisuutta, joita Länsi-Euroopasta sinne tuli, viljeltiin. Se oli jonkinlainen pienoiso-maailma, jossa länsimaisuus ilmeni Venäjän keskustassa. Paraat ystävänsä Pietari hankki saksalaisesta slobodasta. Mistä on varsinkin kaksi paljon häneen vaikuttanut, joita saattaa pitää hänen sekä ystävinään että opettajinaan. Toinen oli eräs Skotlantilainen Patrick Gordon, toinen Sveitsiläinen Frans Lefort.

Edellinen näistä, joka oli 1635 syntynyt, siis 37 vuotta Pietaria vanhempi, kuului varakkaaseen ja arvossa pidettyyn skotlantilaiseen sukuun. Jo nuorena jätti Gordon kotimaansa ja oli Ruotsin sekä Puolan sotajoukossa palvelemassa kunnes hän vihdoin saapui Venäjälle, jossa hän niinkään oli sotapalveluksessa. Matkoillaan oli hän saanut paljon kokemusta ja oppia, jota hän vielä kirjallisuutta viljelemällä kartutti. Hän pysyi aina yhteydessä Länsi-Euroopan kanssa, tilasi uusia kirjoja, karttoja, fysikaalisia koneita ja aseita. Hän seurasi niinkään tarkasti valtiollisia tapahtumia, ollen laajassa kirjevaihdoosakin kotimaassa olevien sukulaistensa kanssa. Lähemmin oppi Pietari tuntemaan tätä miestä 1689, jolloin hän oli Troitsan luostarissa. Gordon saapui myöskin sinne hänen puolelensa ja tämä oli sangen tärkeä, hän kun oli arvokkaampia miehiä muukalaisten joukossa. Tsaari kiintyi heti häneen. Tästä lähin Gordon jäljesti ja johti Pietarin sotaharjoituksia, hän puuhasi yhdessä tsaarin kanssa ilotulituksia, joista viime mainittu oli sangen suuresti huvitettu; yhdessä he koettivat uusia kanoonia ja pommia; Gordon lainasi hänelle tykkilaitosta koskevia kirjoja, näytteli hänelle uudellaisia aseita. Pietarin purjehdusmatkoilla oli hän aina mukana. Pietari kohteli tätä ulkomaalaista niinkuin isällistä ystävää, Gordon taas puolestaan antoi apua, missä tarvittiin; häneen Pietari turvautui usein, kun alakuloinen mieliala pääsi hänessä vallalle.

Vielä läheisempi, saattaisipa sanoa melkein hellä suhde oli Pietarin ja Lefort'in välillä. Lefort oli Pietaria kyllä 19 vuotta vanhempi, mutta mieleltään ja olennoltaan soveltui hän hyvästi hänen ystäväkseen. Tässä olikin persoonallinen taipumus enemmän vaikuttamassa kuin Gordonin suhteessa. Lefort'illa ei ollut sellaisia vakavia harrastuksia, kuin Gordonilla, eikä sitä kokemusta, mutta hän oli iloinen mieleltään, puoleensa vetävä, hieno käytökseltään ja itsekkyyttä vailla; hän antautui kokonaan Pietarille; siinä oli todellista ystävyyttä; se ilmaantuu niissä kirjeissä, joita he vaihtoivat keskenään erillään toisistaan ollessaan. Samoissa kirjeissä, jotka ystävyyttä hehkuvat, puhutaan myöskin kesteistä, viinilajeista, ja tällaisissa tilaisuuksissa, joista Pietari sangen paljon piti, oli Lefort mielellään mukana, hän kun jo länsimailla oli hämmästyttänyt muita juomisellaan. Saksalainen filosofi Leibnitz kirjoittaa hänestä, että hän juo kun sankari, jottei kukaan saata hänelle vertoja vetää, mutta samassa on hänellä suuri henki. Uskollisuus, jota hän aina osotti tsaari-ystävälleen, vieno olento, mikä hänessä oli, sydämmellisyys, olivat ominaisuudet jotka liittivät nämät miehet toisiinsa. Lefort'in haudalla sanotaan Pietarin lausuneen: "Kehen voin minä nyt luottaa? Hän oli ainoa, joka on minulle uskollinen ollut!"

Ulkomaalaisten avulla rupesi Pietari ensin järjestämään sotajoukkojaan ja muodostamaan laivastoa.

Jo ennen olemme kertoneet, miten Pietari Preobrasenskissa oli järjestänyt komppanioja ja niitä harjoittanut. Samaa jatkoi hän vieläkin, vaikka nuot harjoitukset saivat laajemman ja vakavamman muodon. Sotaharjoitukset olivat myöhemmin sangen suuria ja vaarallisiakin, koska tuliaseitakin niissä käytettiin. Niinpä vuonna 1690 eräessä harjoituksessa haavoittui itse tsaari tulikuulasta, joka räjähti hänen läheisyydessään, Gordon, joka johti ja järjesti, haavoittui niinkään. Erästä toisesta leikkitaistelusta, jossa muuanta "Pressburg" nimistä linnoitusta piiritettiin ja puolustettiin, sanoo eräs aikalainen, että "se päivä oli viimeisen tuomion kaltainen". Pietari itse ja hänen läheiset ystävänsä ottivat kiihkeästi osaa taisteluun. Näiden harjoitusten kautta muuttui Venäjän sotalaitos vähitellen paremmalle kannalle; samaan tapaan ne järjestettiin kuin Länsi-Euroopan joukot, ja etupäässä se tapahtui ulkomaalaisten upseerien kautta, joita tsaari mielellään otti armeijaan, vaikkapa ylipääällikkyyks ja korkeimmat paikat olivat kotimaan miesten hallussa; kansallisylypeys sen vaati.

Mutta vielä suurempaa harrastusta osotti Pietari merielämään; se muuttui hänessä melkein kiihkoksi. Tässä oli suurempia vaikeuksia voitettavana, kuin armeijan järjestämisessä. Eihän Pietari ollut milloinkaan merta nähnytkään, ennenkun hän siihen jo hurmaantui. Hän kertoo itse, että hän erään vanhemman sukulaistensa tavaravarastosta oli löytänyt englantilaisen veneen, johon hän heti mielistyi. Sen jälkeen tutustui hän erääseen hollantilaiseen laivanrakentajaan Karsten Brantiin, joka kulki hänen kanssaan huvipurjehduksella ensin pienemmällä järvillä lähellä Moskoovaa. Tärkein oli Perejasslav,

(noin 20 penikulmaa Moskoovasta pohjoiseen päin), jonka rannalle hän v. 1689 rakennutti laivaveistämön. Täällä rakennettiin kolme laivaa äsken mainitun Karsten Brantin johdolla: Pietari itse otti osaa työhön kirves kädessä. Kun ensimmäinen laiva oli valmiiksi saatu vesille lykättäväksi, pidettiin suuria juhlallisuuksia, joihin osaa ottamaan kutsuttiin Pietarin äiti ja puoliso.

Kauvan ei hän tyytynyt näin ahtaisiin oloihin. Hän tahtoi päästä itse merta näkemään, ja sentähden hän matkusti v. 1694 Arkangeliin, sillä Venäjällä ei siihen aikaan toista merisatamaa ollut. Täällä hän osotti heti sangen suurta rohkeutta, ja eräällä matkalla Solovetin luostariin oli laiva, jossa hän oli, kovassa myrskyssä hukkumaisillaan; erään venäläisen laivamiehen rohkeus ja taitavuus sen pelasti. Arkangelin kirkossa säilytetään vieläkin erästä ristiä, jonka Pietari itse pelastumisensa muistoksi oli veistänyt. Arkangelissa näki hän suurempia laivoja, etupäässä hollantilaisia; hän katseli ja tarkasteli niitä, kyseli laivamiehiltä niiden rakennusta ja johtoa: itse kiipesi hän mastoihin: hän tahtoi joka taholla perehtyä itsekin asiaan eikä yksin tiedustella ja nähdä.

Täten Pietari vietti, ensimmäiset hallitusvuotensa; hän pysyi erillään hallitusasiain johdosta, antautuen melkein yksinomaan omiin mielitehtäviinsä, mutta samassa valmistellen itseensä noita suuria tehtäviä aikaansaadakseen, joita hän myöhemmin toteutti. Hän oli ahkera, väsymätön, joka paikassa saapuvilla. Hänessä oli alati toimintaa, vaikkei huvituksiakaan puuttunut. Pietari oli liiallinen molemmissa suhteissa. Hän huvittelee itseensä ystävineen väliin yökaudet kesteissä, joissa juominen oli pääasia, mutta niiden tähden hän ei koskaan laiminlyö tehtäviään päivällä. Aamulla on hän yhtä virkeä ottamaan kirveen käteensä laivan laitoja veistääkseen, tai sotaharjoituksiin, tai tiedustellakseen hollantilaisilta kauppasuhteita ja kaupan salaisuuksia. Hänen ruumiinsa oli kestävä ja hänen sielunsa jäntevä suuremmassa määrässä, kuin monen muun.

Pietari oppi tuntemaan eurooppalaisuutta omassa maassaan ikäänkuin toisessa kädessä. Se ei tyydyttänyt häntä. Hän tahtoi päästä katsomaan itse niitä maita ja oloja, joista tämä oli lähtenyt. Sen vuoksi lähti hän opintomatkalta Länsi-Eurooppaan.

VIII. Ulkomaan matka.

Joulukuun 6 p:nä 1696 antoi Pietari virallisen tiedon siitä, että hän tahtoi lähettää lähetyskunnan Saksan keisarin, Englannin ja Tanskan kuninkaiden, paavin, Brandenburgin vaaliruhtinaan luo, Hollantiin, sekä Venetian tasavallan hallitukselle. Tämän lähetyskunnan kautta tahtoi Venäjä liittyä Euroopan länsivaltoihin ja tarkoitus olikin sangen yleinen. Lähetyskunnan tuli näet valmistaa entistä ystävyyttä näiden valtojen kanssa yleisiä kristikunnan asioiden edistämistä varten Turkin sulttaania vastaan. Sotaa Turkia vastaan kävivät tähän aikaan sekä Venäjä että Itävalta. Sen ajan tapa hallituksien esiintymisessä vaati sangen suurta loistoa ja komeutta, ja sitä täytyi Venäjänkin osottaa varsinkin kun se nyt ensi kerran esiintyi länsimaiden valtojen rinnalla.

Suuri paljous, yli 200 henkilöä, tähän lähetyskuntaan liittyi. Frans Lefort oli retkikunnan johtaja; hän, sivistynyt hovimies, hieno käytökseltään ja komea ulkomuodoltaan, oli siihen erittäin sopiva. Itse tsaari otti myöskin osaa lähetyskuntaan, mutta hän tahtoi vaan kulkea muiden mukana mitäkään huomiota herättämättä. Hänen tarkoituksensa oli, että hänen olonsa olisi salaisuutena, ja sentähden hän kulkikin "Pietari Michailovin" nimellä, mutta vähitellen se kyllä tuli tiedoksi. Lähdemme nyt kertomaan tästä merkillisestä matkasta, joka oli ikäänkuin Venäjän ensimmäinen vieraisa käynti Euroopan muiden kansojen luona.

Maaliskuun 6 p:nä 1697 lähti Pietari itse Moskoovasta; koko joukko ei näet kulkenut yhdessä, vaan oli jaettu kolmeen osastoon, eri miesten johdossa kukin. Wieniin hän ensin aikoi mennä, mutta saatuaan kuulla, että keisarin kanssa oli jo tehty sopimus Turkkilaisia vastaan, muutti hän suunnitelmansa Hollantiin ja Englantiin, saadakseen näissä maissa oppia laivan rakentamista, jota hän etupäässä halusi. Venäjän rajan yli kun oli kuljettu, tultiin ensin Liivinmaalle, joka silloin kuului Ruotsin valtakuntaan; Pietari ei näet tahtonut kulkea Puolan alueella, kun siellä paraillaan oli kuninkaan vaali, ja silloin tavallisesti syntyi rauhattomuuksia. Riian kaupunki oli ensimmäinen tärkein paikka, jonne Venäläisten joukko saapui. Juhlallisesti otettiin heidät vastaan, mutta Pietari ei kuitenkaan ollut tyytyväinen siihen kohteluun, mikä hänen osaksensa täällä tuli. Suuret nälkävuodet, jotka Suomessa vv. 1695—97 hirmuisesti maata näännyttivät, olivat Liivissäkin tuntuvia: ruokavarat olivat kalliita, ei tahdottu saada tarpeeksi nopeasti hevosia koko suurta seuruetta kuljettamaan. Ja Riian kuvernööri Erik Dalberg ei tsaarin mielestä osottanut tarpeeksi kohteliaisuutta; ei ollut ilotulituksia eikä sotaleikkejä, joita hän kaipasi. Hän moittii koko oloa ja elämää Liivissä, ja vielä 13 vuotta myöhemmin Riiaa piirittäessään muistelee hän tätä tyylyttä. "Niin suo meille Jumala, että saamme kostaa tuolle kirotululle kaupungille", kirjoittaa hän v. 1700 suosittuun Menschikoville, heitettyään itse kolme ensimmäistä kuulaa piiritystä aljettaissa kaupunkiin.

Viikon Riiasa viivyttyään matkusti Pietari Kuurinmaalle, jossa hänen Libaun kaupungissa täytyi pahojen säiden tähden oleskella muutamia päiviä. Tällä ajalla seurusteli hän merimiesten kanssa, kulki heidän seurassaan ravintoloissa; kukaan ei häntä tuntenut; ainoastaan eräälle venäläiselle laivakapteenille sanotaan hänen ilmoittaneen, kuka hän oli.

Königsbergin kaupungissa tapasi Pietari Brandenburgin vaaliruhtinaan Fredrikin. Tämä mies oli erittäin ulkonaista loistoa ja komeutta rakastava, jonka vuoksi hän hankki itselleen myöhemmin kuninkaan arvonkin. Pietarille ja hänen seurueelleen osotettiin kaikellaista kohteliaisuutta ja loistoa: vaaliruhtinas näyttäytyi komeilla hevosillaan, kuskeillaan ja palvelijoillaan; siellä oli musiikkia, kanuunan paukkinaa; metsästysretkillä käytiin, komeita pitoja pidettiin j.n.e. Venäläiset esiintyivät komeissa itämaalaisissa puvuissa, pitkissä jalokivillä ommelluissa kauhtanoissa. Venäläiset herättivät täällä esiintymisellään huomiota; ei heiltä ollut odotettu niin hienoa ja sivistynyttä käytöstä. Tsaari itse kuitenkin näytti tuota rajua ja raakaa luontoansa, joka usein puhkesi esille. Hänen nimipäivänään kesäkuun 29 p:nä tuli kaksi ylhäistä herraa vaaliruhtinaan puolesta hänelle onnea toivottamaan. Päivällisen jälkeen vetäytyivät nämät ulos itseensä vilvoittelemaan, ja tämä suututti Pietaria. Kun he olivat takaisin palanneet, sanoi hän vihapäissään, että vaaliruhtinas oli hyvä mies, mutta hänen neuvosherransa olivat piruja, katsoen samassa vihaisesti toiseen heistä. Kävipä hän niin pitkälle, että työnsi toista kaksi kertaa rintaan ja käski heidät menemään pois. Sen he tekivätkin.

Ei ainoastaan huveissa kulunut aika. Pietari oli jo täällä ruvennut opintojaan alkamaan. Eräs etevä sotainsinööri opetti hänelle tykkien hoitoa ja siihen kuuluvia asianhaaroja tuntemaan. Hän sai siitä pergamentille kirjoitetun todistuksen, jossa sanotaan, että "Pietari Michailov"; on perin pohjin perehtynyt sota-aseiden käyttämisessä.

Mutta Hollantiin hän riensi saadakseen siellä ryhtyä varsinaiseen mielitehtäväänsä, laivanrakennukseen. Täällä hän viipty kauemmin kuin muualla. Venäläisten tuloa kaukaiseen länteen pidettiin jonkinlaisena kummana; väkeä kerääntyi uteliaisuudesta katselemaan näitä etäisiä vieraita. Muutamassa pikkukaupungissa Hollannin rajalla eräs vaimo tunkeutui niitä lähelle, kysyäksään olivatko he kristityltä; huhu näet oli kertonut, että ne vähää ennen Clevessä olivat ottaneet kasteen, mutta sitä ennen olleet pakanoita. Se osottaa, kuinka hämärä käsitys Venäjän oloista siihen aikaan oli Länsi-Euroopassa.

Pääasiallisesti oleskeli Pietari kahdessa kaupungissa; Amsterdamissa, joka oli Hollannin tärkein kauppakaupunki ja Zaandamissa, jossa myöskin oli suuria laivaveistämöitä. Täällä hän jätti syrjään korkean asemansa, ryhtyi työmiehen tapaan laivaveistämöllä työtä tekemään. Hän itsekin kirjoittaa patriarkka Adrianille: "Me seuraamme Jumalan käskyä Aatamille ja teemme työtä, ei pakosta, vaan voitolle päästäksemme sodassa Kristuksen vihollisia vastaan. Tätä toivomasta en ennen viimeistä hengenvetoa herkeä". Hän oli näet jo sotinut turkkilaisia vastaan, josta myöhemmin kerromme, mutta laivaston hankkimisen piti hän välttämättömänä saadakseen täydellisen voiton heistä. Hän oli, kertovat näkijät, iloinen, ahkera, halukas työhön ja myöskin sukkela oppimaan. Hän oli niinkuin muutkin työmiehet, eikä ollut siitä millänsäkään, vaikka häntä toiset majesteetiksi puhuttelivat. Zaandamissa hän tapasi erään sepän Gerrit Kist'en, jonka hän ennen Moskoovassa oli nähnyt, ja tämän luokse hän meni asumaan. Samaa huonetta ovat monet hallitsijat käyneet katsomassa, niinkuin Itävallan Josef II, Ruotsin Kustaa III, Napoleon I puolisoineen; ja vihdoin Venäjän keisari Aleksander II, perintöruhtinaana ollessaan. Tämä huone oli, niinkuin Aleksanderin mukana oleva runoilija Shukovskij saman huoneen seinään piirtämässä värsyissä sanoo, ikäänkuin uuden Venäjän kehto.

Ensin oleskeli Pietari Zaandamissa tuntemattomana, mutta jouduttuaan tappeluihin kaupungin katupoikien kanssa, ilmoittautui hän pormestarille, ja vähitellen tuli yleiseksi tiedoksi, että Venäjän tsaari oli siellä. Uteliasta väkeä kerääntyi häntä katselemaan: niinpä täytyi hänen kerran erästä laivaa vesille työnnettäissä piiloittautua, kun ihmisiä tunkeutui niin paljon hänen ympärilleen. Sen vuoksi lähti hän Amsterdamiin, jossa hän työskenteli Itä-Intian kauppaseuran varvissa. Amsterdamin pormestari, Nikolaus Witsen nimeltään, oli Pietarille hyvänä apuna. Tämä mies oli näet ennen itse ollut Venäjällä Hollantilaisten kauppa-asiamiehenä, ja myöhemmin hankkimiensa tietojen nojassa julaissut kirjoituksiakin Itä-Euroopan oloista. Witsen hankki Pietarille tilaisuuden saamaan etevä opettajia ja edullisia työpaikkoja.

Eikä Pietarin huomio rajoittunut yksinomaan laivarakennukseen, vaikka se kyllä oli tärkein: vaan hän hankki itselleen tietoja luonnontieteissä, anatomiiassa ja fysiikassa y.m. Hän opiskeli Hollannin etevimpien tiedemiesten johdolla näitä aineita, kävi heidän luentojaan kuulemassa, työskenteli laboratoriumeissa. Hän tarkasteli Hollannin taidokkaasti tehtyjä kanavia, jotka häntä paljon miellyttivät: Amsterdamin rakennustapaa hän myöhemmin käytti Pietaria rakennettaissa. Sitä paitsi liikkui Pietari joka paikassa ja kaikissa tilaisuuksissa hän oli läsnä; hän käveli satamassa katsellen, miten vipujen avulla tavaroita laivoista nostettiin; markkinoilla hän torilla suurella mielihyvällä tarkasteli kaikellaisten silmäkääntäjien temppuja; samoissa tilaisuuksissa hän myöskin näki, miten hampaita suusta otettiin, ja opinhaluinen kun oli, tahtoi hän itsekin tähän taitoon harjaantua. Mutta hän

joutui myöskin käymään teattereissa ja huveissa; iletulituksia missä pantiin toimeen, oli hän saapuvilla. Hän oli läsnä leikkisodissa, laivamanövereissä, joita hänen kunniaksensa pantiin toimeen. Silloin tällöin tavattiin hänet kirkossa protestanttista jumalanpalvelusta kuulemassa. Sanalla sanoen hänen huomionsa kääntyi kaikkiin elämän oloihin. Hollannin pieni, mutta vilkas ja ahkera kansa miellytti häntä paljon enemmän kuin suurenmoinen loisto ja komeus ruhtinasten hoveissa. Tehtailijoiden, insinöörien ja rakennusmestarien seurassa hän viihtyi paremmin kuin hovimiesten parissa. Hollannin varakas porvaristo oli hänestä suuriarvoisempi, kuin muiden maiden ylimistö. Amsterdamissa sai Pietari todistuksen mestariltaan Klaus Poolilta, jossa sanotaan, että "Pietari Michailov" on Elokuun 30 p:stä 1697 Tammikuun 5 p:ään 1698 laivarakennusmiehenä tehnyt työtä hänen johdolla, ja on hän oppinut veistämistä, osien yhteenliittämistä, höyläämistä, puraamista j.n.e., on käyttäytynyt niinkuin siivon ja kelpo työmiehen tulee; myöskin laiva-arkkitehtuuria ja piirustusten tekemistä on hän harrastanut.

Tammikuun 6 p:nä 1698 oli Lefort'illa suuret juomapidot: ja seuraavana päivänä tsaari lähti Englantiin, muassaan vaan 10 henkeä, muut jäivät Hollantiin. Englannin kuningas Vilhelm III oli lähettänyt häntä vastaan kaksi sotalaivaa sekä yhden jahtilaivan. Kanaalin yli päästyään saivat he Lontoossa Themse-virran rannalla kolme huoneustoa käytettäväkseen. Englannissa täydensi Pietari taitoansa laivanrakennuksessa, tarkasteli laivaveistämöitä ja sotalaivoja ja niiden manööverejä, jotka häntä enemmän kuin Hollantilaisten meritappelut miellyttivät. Hän harrasti myöskin puutöitä. Eräessä Lontoon sanomalehdessä v:lta 1698 on tarkka kertomus eräästä huonekalusta, jonka Pietari oli valmistanut. Tämän ohessa oli niinkuin muuallakin, huvituksia ja pitoja; Englannin etevä miehiä kävi hänen puheillaan, muun muassa Canterburyn arkkipiispakin, jotka kaikki kummeksivat tätä nerokasta barbaria, sillä sellaisena Pietaria länsimaissa pidettiin.

Neljä kuukautta länsimaissa oleskeltuaan palasi Pietari Hollantiin, mutta sieltä matkusti hän pian Dresdenin kautta Wieniin. Näissä maissa hän ei enää saanut nähdä samallaisia oloja, eikä hänen oppinsa, ollut yhtä suuri. Sotalaitoksen tutkiminen oli tärkein; Dresdenissä oli hän muun muassa hämmästyttänyt asiantuntevia huomautuksillaan kanuunien virheistä, joita katseltiin. Mutta pääasiallisesti kuluivat päivät komeissa audiensseissa ja pidoissa, seurustelussa hienossa maailmassa soiton ja tanssin mukana. Muun muassa kerrotaan eräissä iltakesteissä Dresdenissä, jossa muiden mukana oli kauneudestaan kuuluisa Aurora Königsmark läsnä, tsaarin olleen niin hyvällä tuulella, että hän naisten läsnäollessa otti rummun ja löi sitä niin taitavasti, että voitti suuressa määrässä varsinaiset rummunlyöjät.

Wienissä vietettiin sängen suurella loistolla Pietarin nimipäiviä; 1,000 henkeä oli kutsuttu. Siinä oli musiikkia, tanssia, soittoa ja iletulituksia. Komeissa päivällisissä, jotka Saksan keisari Leopold myöhemmin piti venäläiselle lähetystölle, oli Pietarikin saapuvilla, mutta hän seisoi aterian aikana Lefort'in tuolin takana; hän kun kulki tuntemattomana eli "incognito", ei esiintynyt hallitsijana, Lefort kysyi viimeistä viinilasia tarjottaessa, eikö hän saisi myöskin takana olevalle "ystävälleen" sitä antaa, johon tietysti suostuttiin.

Wienistä aikoi tsaari seuroineen matkustaa Italiaan, ensin Venetsiaan, jossa vanhassa kauppakaupungissa hänellä olisi ollut lisää oppimista; Venetsiassa jo tehtiin suuria valmistuksia tätä varten; muun muassa ajottiin tsaarin läsnäollessa kuusi suurta kanuunaa valaa, joihin tsaarin ylistystä koskettelevia kirjoituksia piti piirrettämän. Mutta äkkiä hän muutti mielensä. Kotimaasta tuli ikäviä uutisia; streltsit olivat alkaneet levottomuuksia ja sentähden ryhtyi hän Heinäkuun 19 p:nä 1698 paluumatkalle.

IX. Venäläisiä lähetetään ulkomaille opintomatkaille.

Pietari ei tyytynyt siihen, että hän itse kävi seurueinensa ulkomailla, vaan hän tahtoi, että sinne myöskin muita matkustaisi ja että Venäjälle muuttaisi ulkomaalaisia. Mutta tässä kohden oli suuria vaikeuksia voitettavana. Yleinen mielipide venäläisissä oli vielä toinen kuin heidän tsaarillaan. Ulkomaalaisuutta pidettiin jumalattomuutena, sinne matkustaminen oli syntiä, kerettiläisyyteen joutuminen oli tarjolla; monet, varsinkin ylhäisten joukossa, halveksivat ulkomaalaisuutta. Työttömään elämään tottuneet bojaarit eivät myöskään mielellään ruvenneet merimieselämän vaivaihin tai muihin raskaisiin töihin, jota ulkomailla vaadittiin. Lähteminen oli sentähden useinkin vastenmielistä. Mutta tsaarin tahto oli ankara. Hän teki matkasuunnitelmat ja opinharjoitukset hän sääsi. Tsaari piti myöskin valvontaa, että hänen määräyksensä tulivat noudatetuiksi. Kullakin piti olla palatessaan tyydyttävä todistus harjoittamastaan opista. Rangaistus seurasi, jos ei tsaarin tahtoa täytetty; niskoittelevan tavarat otettiin valtion omaksi. Siinä oli jotenkin paljon ankaruutta, kun ottaa vielä huomioon, että asianomaiset tavallisesti omalla kustannuksellaan olivat pakotetut matkansa suorittamaan.

Etupäässä laivain rakennukseen ja meritoimiin kuuluvia asioita määräsi Pietari Venäläisiä ulkomailla harrastamaan. Venetsiaan, Hollantiin ja Englantiin heitä useimmiten käsketään lähtemään. Niinpä esim. sanotaan eräässä kreivi Tolstoja varten laaditussa määräyksessä, että hänen tuli tutustua maantieteellisiin karttoihin, kompassiin ja muihin merimiehille tarpeellisiin seikkoihin; hänen tuli niinkään oppia ohjaamaan laivaa, purjeiden hoitoa ja taklausta; jos mahdollista oli, tulisi hänen myös ottaa osaa meritappeluihin ja hankkia todistuksia miten hän niissä oli suoriutunut. Mutta myöskin sotalaitosta, rakennustaitoa, astronomiaa, matematiikkaa y.m. käytännössä tarvittavia tietoja piti hankittaman. Useille pantiin määräksi, että heidän tuli hankkia kaksi "mestaria" Venäjälle muuttamaan. Tästä valtio korvaisi maksot. Vieraita kieliä oppimaan ja tutkimaan, valtion hallintojärjestelmään perehtymään ja valtiomiehiksi harjaantuakseen lähetettiin myöhemmin Venäläisiä ulkomaille, mutta ensi aikoina olivat käytännölliset tiedot tärkeimmät.

Tavallisesti lähdettiin pakosta ulkomaille, mutta muutamat isät lähettivät poikiansa vapaaehtoisestikin, että heistä muodostuisi hyviä tsaarin ja valtion palvelijoita. Se oli heillä velvollisuudentuntoa. Olipa sellaisiakin, vaikka harvassa, jotka sivistykselle antoivat arvon ja yksinomaan sentähden halusivat jälkeläisilleen sitä. Eräs isä antaa Hollannissa olevalle pojalleen neuvoja, että hänen pitäisi joutohetkinä käydä seuroissa, teattereissa, hankkia "kavalierintapoja", harrastaa ratsastamista, tätäkin taitoa, jota vanhan venäläisen käsityksen mukaan seurasi ikuinen rangaistus helvetissä. "Ainoastaan tiedoilla", sanoo sama isä, "saatetaan alkuperäisestä raakuudesta vapautua: luonnollinen ihminen, jollaisena isä ja äiti hänet maailmaan synnyttää, ei tuo mitään mukanaan".

Hyöty ei näistä matkustuksista aina ollut sellainen, kuin tsaari tarkoitti. Vastenmielisesti kun moni lähti, ei oppiminenkaan käynyt halulla. Kieli oli vierasta monelle, sivistyskanta oli niin alhainen, etteivät kyenneet ymmärtämään länsimaiden kehittyneempiä oloja. Pietari itse ei osannut antaa arvoa hienommalle sivistykselle, ei taiteille, eikä hallintokaan silloin vielä hänen huomiotaan kiinnittänyt: Hänen kasvatuksensa oli puutteellinen ollut; ja sivistystä ei hän hakenut sen jalostavan voiman vuoksi, joka sillä ihmishenkeen on, vaan käytännöllisen edun vuoksi. Kuvaavaa on hänen käyntinsä Lontoossa ollessaan Englannin kuninkaan luona. Linnassa oli paljon komeita tauluja, suurimpien mestarien teoksia; Pietarin huomio ei niihin ollenkaan kääntynyt; mutta kuninkaan huoneessa näki hän uunin päällä erään pienen koneen, joka osotti tuulen suunnan, ja tätä hän suurella uteliaisuudella rupesi tarkastamaan. Hänelle jäi sen vuoksi hämäräksi, käsittämättömäksi hienompi sivistys. Hänen olentonsa ja tapansa ei muuttunut; hän pysyi intohimoisena, aistillisuuteen taipuvaisena henkilönä koko elinaikansa. Mutta monet muut eivät saattaneet omistaa itselleen käytännöllistäkään puolta lähimainkaan siinä määrässä kuin Pietari. Useat kulkivat paikasta toiseen, mitään saamatta aikaan, joivat ja kuluttivat rahansa ja panivat kaikellaisia rauhattomuuksia toimeen; he näyttivät kyllä useinkin kotimaansa raakoja tapoja Länsi-Euroopassa. Hollannissa olivat kaikki siellä oleskelevat Venäläiset määrätty erään ruhtinas Ivan Lvovin valvonnan alle; mutta hän valittaa tsaarille, että opintomatalla olevat Venäläiset elävät hurjasti, tekevät velkoja ja uhkaavat itse hänenkin, inspehtoorinsa, elämää. Englannista kirjoittaa siellä oleva valvoja, ettei hän saata saada mitään aikaan opintoja varten sinne tulleiden Venäläisten kanssa; he eivät tahdo mennä oppiin mestarien luo, eikä sitoutua mihinkään toimeen; sitä vastoin tahtovat he päästä kotiin lähtemään ilman mitään aihetta ja vaativat vielä suuria rahasummia paluumatkaa varten; ei pyynnöt eikä uhkaukset ole mitään vaikuttaneet. Hurjuudessa oli yksi Venäläisistä puhkaissut erään Englantilaisen silmän, josta viimeksi mainittu vaati 500 puntaa. Samantapaista menettelyä kerrotaan muualtakin. Useat arvattavasti palasivat jotenkin samallaisina kotimaahansa kuin olivat sieltä lähteneetkin.

Harvassa oli sellaisia matkustajien joukossa, jotka osasivat tehdä havaintoja kuulemastaan ja näkemästään. Sellainen oli esim. äsken mainittu kreivi Tolstoj, joka matkusteli Puolassa, Saksassa ja Italiassa. Hän huomaa eri kansojen luonteet, tavat ja ominaisuudet sekä arvostelee niitä; hän tarkastelee komeita rakennuksia; oikeudenkäynnissä hän on saapuvilla j.n.e.; hän osasi omistaa ja arvostella sitä mitä hän näki.

Mutta olkoonpa niinkin, ettei kaikilla ollut yhtä suurta hyötyä, että etupäässä käytännöllinen puoli Euroopan sivistyksestä tuli Venäjän hyväksi, oli se kuitenkin tärkeä, se oli suuri askel lähentämään sitä Eurooppaan. Näiden tietojen kautta Venäjä saattoi käyttää edukseen omia apulähteitään, hankkia aineellisia voimia, joiden avulla se voi kohota suuruuteensa.

Niinkuin jo on mainittu; tahtoi Pietari myöskin saada enemmän ulkomaalaisia Venäjälle, etupäässä käytännöllistä väkeä. Hän oli itse matkoillaan väräyttänyt sellaisia henkilöitä. Sinne kutsuttiin arkkitehtiä, lakimiehiä, mekaanikkoja Ranskasta, upsieria armeijaan, insinööriä kanavia kaivamaan, lääkäriä y.m. Kaikki tänne tulijat eivät olleet varsin kehuttavia miehiä. Onnensa hakijoita ne usein olivat, sellaisia, jotka eivät kotimaassaan tulleet toimeen. Venäjä oli silloin jonkinlainen Amerikka, jonne mentiin rahoja ja etuja hankkimaan; hyviä palkkoja ja muita etuja näet luvattiin sinne siirtyville. Mutta eipä se aina niin hyvää ollut. Venäläiset ylipäänsä vihasivat ulkomaalaisia, vehkeilivät niitä vastaan, tekivät heidän olonsa tukalaksi; luvattuja etuja eivät aina saaneet nauttia; siitä syntyi paljon rettelöitä ja

kiistoja, ja moni palasi tyytymättömänä kotimaahansa takaisin, mutta usea jäi kuitenkin sinne asumaan ja auttamaan taidollaan Venäjän kehitystä.

X. Ensimmäiset uudistustoimet.

Elokuun 25 p:nä illalla saapui Pietari pääkaupunkiinsa Moskoovaan ja lähti sieltä heti Preobraszenskiin. Seuraavana aamuna tuli korkeita virkamiehiä hänen luoksensa onnea toivottamaan hyvin päättyneen matkan johdosta. Tsaari oli hyvällä tuulella, iloinen ja ystävällinen; vanhan venäläisen tavan mukaan lankesivat onnittelijat maahan hänen eteensä ja hän taas kohotti heidät ylös sekä suuteli heitä. Mutta tämän itämaalaisen kunnianosotuksen päätyttyä tarttui tsaari saksiin ja leikkasi useammilta läsnäolevilta parrat pois; muiden muassa menetti sotamarsalkka Schein partansa.

Tämä ensimmäinen hyvinkin mielivaltainen toimi oli ikäänkuin enteenä siitä, että uusi aika oli alkamassa. Ennen ulkomaan matkaansa ei Pietari ollut paljon asioihin puuttunut; hän oli ainoastaan hankkinut oppia itselleen; mutta nyt oppiaika päättyy ja hän rupeaa saamaansa oppia kansansa ja valtionsa eduksi käyttämään. Hän ryhtyi hallitsemaan ja tästä lähin se oli hän yksin, joka kaikki määräsi. Pietari esiintyi ikäänkuin muinais-roomalainen diktaattori, joka kaiken vallan valtiossa oli saanut. Hän ei säästänyt mitään; ei valitukset eikä pyynnöt häneen vaikuttaneet. Sillä hän katsoi velvollisuutensa vaativan sitä mitä hän teki. Venäjän kansa ei hänen toimiansa ymmärtänyt; se näki niissä vaan mielivaltaisuutta, pyhyden loukkaamista, uskonnon sokaisemista ja tsaarin oman arvон alentamista. Pietari taas koetti esiintyä kansansa opettajana; valtaistuini oli samassa se paikka, josta tsaari antoi neuvoja kansalleen ikäänkuin alaikäisille holhoteille. Pietarin toimissa ei tosin tavata johdonmukaisuutta; hänellä ei ollut itsellään selväksi muodostettua suunnitelmaa, jonka mukaan hän toimi. Määräykset, joita hän antoi, olivat usein ilman mitään yhteyttä toistensa kanssa. Hänellä ei itsellään ollut sivistystä siinä määrässä, että hän olisi kyennyt luomaan valmiiksi suurta ohjelmaa. Hänen koko taipumuksensa ja kasvatuksensa oli käytännöllisyyteen kääntynyt ja tästä hän ei saattanut irtaantua teoriioiden alalla ajattelemaan. Usein koskevat hänen reforminsa vaan ulkopintaa, ydin jääpi entiselleen. Varsinkin hänen ensimmäisissä toimissaan se tulee näkyviin.

Jo ensimmäisenä päivänä paluunsa jälkeen kävi tsaari itse, niinkuin vasta mainitsimme, korkeiden virkamiesten partoihin käsiksi. Ja vielä myöhemminkin niitä vainottiin. Niinpä kerrotaan, että muutamia päiviä edellisen tapauksen jälkeen oli erään bojaarin luona suuret pidot; niissä juotiin paljon, ja jokaisen puheen jälkeen seurasi kanuunanlaukauksia. Yhtäkkiä ilmestyi tsaarin hovinarri saksit kädessä ja leikkasi usealta vieraalta kaikellaisia kujeita tehden parrat pois. Joka uskalsi vastusta tehdä, häntä uhattiin korvapuusteilla.

Tsaarin väkivaltainen menettely oli sangen vastenmielinen ja tuskallinen, varsinkin kun parrattomuutta yleiseen pidettiin suurena syntinä. Kirkon panna uhkasi partansa leikkaajaa samoin kuin sellaistaakin henkilöä, joka ulkomaalaiseen tapaan hiuksensa leikkasi. Silloinen patriarkka Adrian mainitsee paimenkirjeessään, että ilman partaa ei ihminen ole ihminen, vaan koiran tai kissan näköinen olento, ja ainoastaan sellainen henkilö, joka tahtoo näiden eläinten kaltaiselta näyttäytyä tai kerettiläisiin sekaantua, saattaa partansa leikkaamista mieleessään pitää. Tällaisesta katsantotavasta huolimatta tsaari pakotti parrat ajelemaan. Ja usea noudattikin käskyä. Mutta kuinka välttämätön ja rakas parta oli Venäläiselle, osottaa eräs liikuttava kertomus Voroneschista Don-virran rannalla. Tässä kaupungissa oli tsaarilla laivaveistämöitä ja ulkomailta palattuaan kävi hän siellä tarkastamassa, ja tapansa mukaan pakotti hän työmiehet leikkaamaan partansa. Muuan vanha työmies, niinkuin hän itse kertoo, piti tästä lähin aina leikatun partansa taskussaan sitä varten, että se pantaisiin hänen kanssaan ruumisarkkuun, jottei hänen toisessa maailmassa tarvitsisi parrattomana esiintyä pyhän Nikolauksen eteen. Samantapaisia varokeinoja käyttivät muutkin työmiehet.

Partojen ajamista ei sittenkään voitu tavaksi saada. Jo heti alusta alkaen oli patriarkka sekä joku muu vanha arvokas mies saanut pitää partansa koskemattomana, ja myöhemmin sallittiin se veroa vastaan muillekin. V. 1701 määrättiin partavero; v. 1705 tuli uusi määräys, jonka mukaan esim. varakkaan kauppiaan tuli maksaa 1,000 ruplaa; virkamiehet, pienemmät kauppiaat maksoivat 60 ja porvarit y.m.: 30 ruplaa. Talonpojan taas tuli maksaa 1 kop. joka kerta kun hän tuli kaupunkiin. Parroista tehtiin siis valtiolle tulolähde.

Itämaalainen pitkä kaapu pitkine hioineen oli myöskin jätettävä. Tällainen puku ei ollut yksinomaan aasialainen, vaan se oli myöskin hankala kaikissa töissä ja toimissa. Jo senkin tähden se oli Pietarille vastenmielinen. Ennen Pietarin hallitusta oli hovissa nähty ulkomaalaisiin kuoseihin puettuja miehiä, mutta niitä kaikkia katseli papisto ja kansa karsain silmin. Pietarikin oli jo ennen ulkomaan matkaansa käynyt saksalaiseen malliin tehdyissä vaatteissa ja ulkomailta hän tavallisesti esiintyi merimiespuvussa, vaikka hän toisinaan esiintyi venäläisessäkin. Ulkomaalta palattuaan pani hän vaatetuksessakin

muutoksen toimeen. Omakätisesti hänen siihenkin kerrotaan ensin ryhtyneen. Eräissä, pidoissa v. 1699 leikkasi tsaari muutamien vieraiden kauhtanoista pitkät hiat vähän lyhyemmiksi, samassa huomauttaen, että sellaiset hiat ovat työssä hankalat; voipihan niistä, sanoi hän, jäädä johonkin riippumaankin tai jotakin viskata nurin tai myöskin syödessä tahrta hiat ruokaan.

V. 1700 annettiin ukaasi, jossa käskettiin kaikkia virkamiehiä sekä pääkaupungissa että maaseuduillakin hankkimaan itselleen ulkomaalaiset, etupäässä unkarilaiseen tapaan tehdyt vaatteet. Ainoastaan lyhyt aika määrättiin, jonka kuluessa tuo muutos oli tapahtuva. Tällä määräyksellä ei näy olleen tarpeellista vaikutusta, sillä pian annettiin uusia käskyjä. Talonpojat, vieläpä naisetkin olivat pakotetut muuttamaan vaateparttansa, "sillä, sanotaan siinä, valtion kunnia ja kaunistus ja sotajoukon parempi järjestäminen sen vaatii". Kaupungin porteille pantiin uusien pukujen mallit, jossa ne olivat kaikkien nähtävissä. Myöhemmin annettiin vielä määräyksiä, jossa tarkemmin selitettiin vaatteiden valmistustapa: eikä yksin takki, vaan myöskin muut vaatteet ja saappaat käskettiin ulkomaalaiseen tapaan valmistamaan. Tottelemattomia uhataan rahasakoilla sekä ruumiillisella rangaistuksella.

Samoin kuin partojen ajeleminen oli entisistä rakkaiksi tulleista vaatteistakin luopuminen tukalaa; syntinä sitäkin pidettiin; ulkomaalaisten kerettiläisten jäljittelemistä tämäkin oli.

Vähemmän vastustusta suuren yleisön puolelta herätti se vapaamielisyys, jota Pietari tupakan ja nuuskan kaupittelemiselle ja viljelemiselle osotti. Näitä aineita oli jo ennenkin käytetty Venäjällä, mutta hallituksen puolelta oli sitä koetettu estää; esim. Pietarin isä Aleksei oli antanut määräyksen, joka ankarasti kieltää näiden aineiden käyttämistä. Useat, jotka tätä käskyä vastaan rikkoivat rangaistiin julmalla tavalla heidän ruumistaan kiduttamalla ja silpomalla. Kirkko ei myöskään suvainnut tätä "kirottua, pirullista yrttiä". Mutta Pietari antoi täyden vapauden tässä kohden; hän oli ulkomailla nähnyt sitä vapaasti käytettävän, ja valtiolla oli näiden tavarain kauppaamisesta hyvät tulot; hän otti näet sen valtion etuoikeudeksi. Jo Hollannissa ja Englannissa ollessaan teki hän kauppasopimuksia tupakan tuonnista Venäjälle. Pian tämän aineen käyttäminen tuli yleiseksi Venäjällä, sillä kansakin osotti suurta halua tupakan käyttämiseen, niinkuin Persialaiset, Turkkilaiset sekä muut itämaan kansat.

Pietari suuren aikoihin asti oli Venäjällä tapana laskea ajanmäärä maailman luomisesta. Niinpä kirjoitettiin v. 1699 vuosiluku 7207. Vuosi alkoi Syyskuun 1 p:nä. Se tapa oli Venäjälle tullut kristinopin mukaan Konstantinoopelista. Muualla ei sitä enää käytetty, ja Pietari muutti sen Venäjälläkin. V. 1699 vuoden lopussa antoi hän ukaasin, jossa määrättiin, että ajanlasku oli aljettava Kristuksen syntymästä sekä vuosi Tammikuun 1 p:stä. Tästä, niinkuin kaikesta uutuudesta oltiin pahoilla mielin; huomautettiin tsaaria, ettei Tammikuu sovellu vuoden aluksi, eihän Jumala talvella maailmaa luonut, vaan syyspuolella, jolloin viljat ja hedelmätkin kypsyvät. Tsaari huomautti, näyttäen maapalloa, ettei Venäjä ole sama kuin maailma; Tammikuussakin oli monessa maassa lämmin. Tammikuun 1 p:ää 1700 määrättiin juhlallisesti vietettäväksi yli koko Venäjän, koska uusi ajanlasku siitä alkoi. Hallitus määräsi tarkoin, miten juhlallisuudet olivat järjestettävät. Jokaisen tuli hankkia huoneisiinsa männyn- ja kuusenoksia; viisi tai kuusi talonomistajaa yhtyivät keskenään hankkiakseen valaistusta, esim. tervatynnyriä, joita poltettiin; varakkaammat taas toimittivat iletulituksia, raketteja tai pysyjen pauhinna: hallituksen puolesta oli Kremlissä 200 kanuunaa juhlallisesti paukkumassa. Kuusi päivää kesti tätä juhlallisuutta, jolloin ne Tammikuun 6 p:nä Vedenvihkimisjuhalla päättyivät. Siitä asti on Julianinen kalenteri ollut Venäjällä käytännössä.

Harvoin olivat Venäjällä naiset ennen Pietari suuren aikoja julkisuudessa esiintynyt. Joku harva poikkeus, kuten Pietarin sisarpuoli, on kuitenkin tavattavissa. Pietari vasta pani toimeen jonkinlaisen naisemansipatsioonin. Jo ennen ulkomaan matkaansa hän oli saksalaisessa slobodassa tavannut naisia seuraelämässä, ja itsekin hän paljon seurusteli näiden kanssa. Varsinkin hänen läheinen ja ystävällinen suhteensa kauniiseen Anna Monsiin, joka oli erään varakkaan saksalaisen kauppiaan tytär, on tullut kuuluisaksi. Kaikissa juhlatilaisuuksissa oli Anna Mons saapuvilla; hänelle tsaari osotti suurta huomiota: hänen sukulaisensa saivat taloja ja tavaroita lahjaksi. 10 vuotta kesti tätä läheistä suhdetta; silloin Anna Mons joutui naimisiin erään preussilaisen lähettilään kanssa.

Ulkomaan matkalta palattuansa Pietari vapautti Venäjänkin naiset heidän yksinäisestä ja ikävästä elämästään. Hän määräsi että naisten, sekä naimattomien että naineiden tuli pukeutua saksalaiseen tapaan sekä esiintyä seuroissa ja juhlatilaisuuksissa. Tämänkaltaisiin muutoksiin ei naisilla ollut mitään sanomista, päinvastoin he näyttivät mielihyvällä mukautuvansa. Muussakin kohden naisten asemaa parannettiin. Jo v. 1693 antoi patriarkka Adrian käskykirjeen, jossa naista kielletään vihkimistä mieheen vasten hänen tahtoaan; ja v. 1702 määräsi tsaari, että ennen vihkimistä tuli olla vähintään kuuden viikon kihlusaika, jolloin asianomaiset voisivat oppia toisiansa tuntemaan. Niinkuin näky saivat naiset vasta oikean ihmisarvon.

Paljon muitakin muutoksia pantiin toimeen, jossa entisistä tavoista ja vanhasta katsantokannasta tahdottiin eroittaa kansaa. Pietari kielsi esim. ettei tsaaria saanut enää polville lankeamalla kunnioittaa, eikä myöskään talvella palatsin edustalla ottaa lakkia päästään, "sillä", sanoo Pietari "missä on silloin

ero Jumalan ja tsaarin välillä, jos kummallekin samallaista kunnioitusta osotetaan? Se kunnia, mikä minulle tulee, on siinä, että vähemmän madellaan, mutta sekä minua että valtiota suuremmalla innolla ja uskollisuudella palvellaan".

Joka taholla oli uusi elämä ja toimeliaisuus näkyvissä. Pietari herätti kansansa siitä uinuvasta toimeettomuudesta, joka on itämaalaisuuden tunnusmerkkiä. Itse hän kulki herättäjänä joka paikassa ja sangen ankaralla tavalla tuo suloinen uni katkaistiin. Se vaikutti suuttumusta monella taholla, se tuotti levottomuuksia, joista seurauksena oli säälimätön ankaruus ja julmuus tsaarin puolelta.

XI. Streltsien kapina ja niiden kukistus.

Ankaralla, usein väkivaltaisella tavalla ryhtyi Pietari muuttamaan entisiä oloja Venäjällä. Hän kohteli kansaansa ikäänkuin se olisi ollut joku vahamainen aine, jota voipi muodostaa mielensä mukaan. Hänen jättiläisvoimansa saikin pinnan murretuksi, mutta ei sisustaa. Hänen alamaisensa taipuivat noudattamaan tsaarinsa käskyjä, sillä siihen se oli tottunut, mutta vastenmielisesti; hänen toimensa ja parannuspuuhansa sotivat heidän katsantotapaansa ja vakuutustaan vastaan. Hänen säälimättömyytensä verojen lisäämisessä, sotamiesten otossa, joita hän aina enemmän tarvitsi, olivat omiansa lisäämään tyytymättömäin lukua. Nurjaa mieltä ilmestyi; tsaaria ruvettiin vihaamaan; pahoja puheita ja kertomuksia pantiin kulkemaan hänestä; usein ne siihen jäivätkin; mutta tehtiinpä murhayrityksiäkin hänen henkeänsä vastaan ja useita salaliittoja tavataan.

Kapinallisia vehkeitä ja salaisia juonia Pietaria vastaan oli jo ilmestynyt ennen hänen ulkomaan matkaansakin. Niinpä oli esim. noin paria viikkoa ennen lähtöä tultu ilmottamaan tsaarille, joka oli pidoissa Lefort'in luona, että salaliitto oli tehty hänen henkeänsä vastaan. Tulipalo, joissa hän aina oli saapuvilla, oli toimeen pantava, ja siinä oli hän surmattava. Osallisena salaliitossa oli muuan venäläistynyt saksalainen upsieri Zickler, joka ei mielestään ollut saanut tarpeeksi kunniaa ja arvoa; hän tunsu itsensä muka loukatuksi, koska ei tsaari ollut käynyt hänen luonaan. Kaksi venäläistä aatelismiestä, jotka vihasivat Pietarin koko hallitussuuntaa, kuuluivat myöskin kapinan johtajiin. Tsaari eli, niin he sanoivat, epä kristillisesti, hän oli pakottanut heidät lähettämään heidän poikansa ulkomaille oppimaan j.n.e. Streltsien joukosta toivoivat salaliittolaiset saavansa apumiehiä.

Salaliitto tuli ilmi. Ankaruutta oli tutkinto ja kova tuomio. Kidutuksella saatiin syylliset tunnustamaan ja sen jälkeen pantiin kuolemantuomio täytäntöön siten että syyllisiltä lyötiin ensin käsi poikki sitten jalka ja viimein pää. Samassa tahtoi tsaari vielä osottaa mieltänsä Sofian sukulaisia Miloslavskia kohtaan, joita hän epäili osallisiksi salaliitossa. Erään jo v. 1685 kuolleen Iivana Miloslavskin ruumis otettiin kirkossa olevasta haudasta esille ja sikojen vetämällä kärryillä kuljetettiin se mestauslavalle ja asetettiin siten, että rikoksellisten veri mestattaissa vuosi sen päälle. Sen jälkeen se vietiin takaisin hautaan; mutta mestattujen ruumiit pantiin eräälle sitä varten rakennetulle lavalle Kremlin eteen, päät seipäiden päähän pistettynä. Niiden piti siinä olla todistamassa ankaruutta oikeutta sekä tsaarin kosto rikoksellisille. Mestattujen sukulaiset ajettiin maanpakoon.

Laajempi ja suurempi oli se yritys, joka tehtiin Pietarin ulkomailla ollessa, ja tuimempi oli myöskin rangaistus. Osallisina siinä oli etupäässä Streltsien joukot.

Olemme jo ennen kertoneet näistä sotajoukoista, miten ne Sofian hallitessa esiintyivät vaativalisesti, ja miten he tahtoivat saada oman tahtonsa määrääväksi valtiossa. Pietarin vastustajiin Streltsit olivat aina kuuluneet. Nyt niillä oli vielä enemmän syytä tyytymättömyyteen kuin ennen. Pietari oli loukannut heidän entisiä etuoikeuksia; hän oli siirtänyt heitä suurissa määrin pääkaupungista rajaseuduille; hän vaati raskaampaa palvelusta kuin he ennen olivat tottuneet tekemään. Ulkomaalaisia hän kuitenkin suosi ennen heitä. Se oli monesti tullut näkyviin. Muun muassa oli hän vähän ennen lähtöänsä pääkaupungin muureille Streltsien asemasta vahtia pitämään asettanut miehiä itse muodostamastaan Preobraszenskin ja Semenovan rykmenteistä. Streltsit huomasivat, että Pietari tahtoi tehdä tyhjäksi koko heidän asemansa ja sen vuoksi he taas yhä enemmän kääntyivät mielessään tsaaristaan. He ryhtyivät puolustamaan omia oikeuksia, joita oli loukattu; mutta he asettuivat samassa vanhoja oloja suojelemaan. Kaikki ulkomaalaisuus oli heistäkin vastenmielistä. Varsinkin "kerettiläistä" Lefort'ia he vihasivat; hän se oli muka, joka saattoi Pietarin kaikellaisia muutoksia tekemään ja siis johti häntä harhateille. Streltsit katsoivat velvollisuutensa vaativan asettua taistelemaan oikean kristillisen uskon puolesta ja ulkomaalaisia vastaan, jotka "leikkasivat partansa ja polttivat tupakkaa". Koko heidän suunnitelmansa oli siis etupäässä hävittävää laatua. Ja tässä kohden kansan suuri enemmistö kannatti heidän mielipiteitään. "Ulkomaalaiset ovat meidän niskoillamme", sanoi muuan vanhan venäläisyyden ystävä; "he ovat kuin karhunkuljettajat, jotka pistävät renkaan kuonoon ja kuljettavat meitä ympäri. He ovat jumalia, me taas narria. He toimivat meillä kuin herrat. Meidän kuninkaamme ovat heidän palvelijoitaan". Näin ajattelivat Streltsitkin ja ulkomaalaisten surma sekä saksalaisen esikaupungin

hävittäminen kuului heidän ohjelmaansa. Vielä tahtoivat he asettua bojaareja vastaan, he kun Pietarin poissaollessa olivat hyvin mielivaltaisesti hallinneet, ottaneet paljon veroja ja saattaneet monet sen kautta kurjuuteen. Useita bojaareja piti sen vuoksi surmattaman, Pietari oli syöstyvä valtaistuimelta, ja Sofia luostaristaan kohotettava jälleen hallitukseen. Tähän tapaan Streltsit aikoivat toimia.

Pietarista ei ollut kuulunut ulkomailta pitkiin aikoihin tietoja; huhuja kulki, että hän oli kuollut, ettei hän palaisi takaisin. Se antoi enemmän rohkeutta Streltseille. Maaliskuun 4 p. 1698 tuli 175 Streltsiä omin lupinsa Asovin kaupungista Liettuan rajalle määrätyistä rykmenteistään Moskoovaan. He tulivat ylipäällikkönsä luo, valittivat huonosta kohtelusta; he eivät olleet saaneet esim. täyttä palkkaansa. Valituksen esittäjät vangittiin, mutta matkalla vankihuoneeseen vapauttivat heidän kumppaninsa heidät. Moskoovassa herätti tämä pelkoa ja hämmästyä; ylipäällikkö päästi heidät lähtemään takaisin rykmentteihinsä. Mutta muutaman viikon kuluttua vaaditaan nuot karkurit takaisin, ja samaan aikaan annetaan määräys, että Streltsien tuli pysyä rajakaupungeissa; he tahtoivat näet päästä Moskoovaan, jossa oli helpompi olo. Kaikki eivät noudattaneet määräystä, ja kun uppiniskaisia vangittiin, vapauttivat taas heidän kumppaninsa heidät eivätkä he suostuneet antamaan niitä takaisin. Se oli ilmeistä tottelemattomuutta. Koetettiin saada heitä asettumaan, ensin kovuudella, mutta kun ei se auttanut, maksettiin heidän saamatta jäänyt palkkansa. Sekään ei auttanut. Streltsit olivat oppineet huomaamaan että heidän olemassa olonsa oli ennemmin tai myöhemmin loppuva sellaisen suunnan vallitessa; koko hallitusjärjestelmästä oli sen vuoksi loppu tehtävä. Moskoovaan he lähtivät panemaan yllä mainitun ohjelmansa toimeen. Mutta Streltsien aika oli mennyt. Pääkaupunkia kohden marssiessaan herättivät he siellä kyllä suurta pelkoa; monet varakkaat porvarit pakenivat. Mutta kun Gordonin johtamat joukot Moskoovasta tulivat heitä vastaan, eivät he saattaneet matkaansa jatkaa. Siinä oli uusi eurooppalainen sotajärjestys vanhaa venäläistä vastaan. Streltseiltä puuttui harjaantumista, he eivät saattaneet liikkeillään käyttää asemaansa hyväkseen. Gordon taas oli heti heidän läheisyyteensä päästyään taidollaan saattanut heidät sellaiseen asemaan, että he olivat hukassa. Hän huomautti heille siitä, tarjosi sovintoa, mutta he eivät käsittäneet vaaranalaista tilaansa, vaan hylkäsivät sovinnon tarjoumukset. Silloin antoi Gordon 25 tykin yhtäikää viskata tultansa. Tätä leikkiä kesti tunnin verran. Streltsien joukot olivat hajalla; pakoon riennettiin, mutta melkein kaikki saatiin vangiksi. Nyt alkoi koston aika. Ainoastaan harvoja surmattiin heti taistelun jälkeen. Odotettiin näet tsaaria.

Pietari oli usean kerran saanut tietoja kotimaastaan Streltsien vehkeilyistä; mutta hän ei pitänyt niitä varsin vaarallisina. Wienissä ollessaan tuotiin hänelle sanoma tästä vastamainitusta kapinasta. Silloin hän jätti aiotun Venetsian matkan ja palasi kotimaahansa. Hän piti välttämättömänä oman läsnäolonsa. Suuttuneena kun oli, ei saatettu muuta kuin ankaruutta ja kosta odottaa. Pietari oli kyllästynyt Streltsien vehkeisiin; he vastustivat kaikkia hänen pyrintöjensä; ja sitä paitsi ne olivat hänen arvelunsa mukaan Miloslavskien liitossa. Nyt hän päätti tehdä lopun sekä tästä levottomasta sotilasjoukosta että samassa tukahuttaa "Miloslavskien siemenen". Ruhtinas Romodanovski ja 14 bojaaria johti tutkintoja, mutta Pietari itse oli varsinaisena tutkijana ja tuomion määrääjänä. Hän oli itse riitapuoli ja samassa tuomari. Luonnollista on, ettei kaikki näin ollen saattanut tasapuolisesti käydä. Siinä hän osottikin luonteensa koko säälimättömyyttä ja julmuutta. Ei kenenkään pyynnit eikä huomautukset mitään vaikuttaneet. Kun esim. patriarkka oli kuullut säälimätöntä ankaruutta tutkittaissa käytettävän, tuli hän pyhimyksen kuva kädessä Preobrashenskiin, jossa tutkinto tapahtui, kehottamaan tsaaria lempeyteen. Mutta äkäisenä kääntyi tsaari hänen puoleensa sanoen: "Mitä sinä kuvinesi täällä teet? Kehottaako virkasi sinut tänne tulemaan? Lähde kiireesti pois, ota kuva mukaasi ja vie se sinne, missä se kunnialla saattaa olla! Tiedäppäs, että minä kunnioitan Jumalaa ja pyhää äitiä yhtä hartaasti kuin sinäkin. Mutta minun korkein velvollisuuteni sekä minun hurskauteni Jumalan edessä vaativat minun suojelemaan kansaani ja rankaisemaan kaikkia rikoksia, jotka tarkoittavat kansan vahingoittamista".

Tähän aikaan käytettiin kidutusta yleiseen totuuden ilmisaamiseen muuallakin Euroopassa ja Venäjällä se oli kenties raaempi kuin muualla. 50 pyöveliä mainitaan Moskoovassa olleen muutama vuosikymmen ennen näitä tapahtumia. Streltsien tutkinnoissa käytettiin kidutusta kaikessa kovuudessaan. Neljätoista kidutushuonetta oli yhäti viikkokausia päivittäin toimessa; syytettyjä kiusattiin monella eri tavalla, rääkättiin, ruuskittiin, silvottiin, poltettiin kuumalla raudalla tai kärvennettiin tulisilla hiilillä; tapahtuipa tämä vielä heidän vaimoilleenkin. Erästä Streltsiä oli esim. kuusi eri kertaa tutkittu kidutuksilla; kaksi kertaa oli hän ripustettu käsivarsistaan niin että käsivarren nikamat menivät sijaltaan: yhteensä sai hän 97 pampunlyöntiä. Samaa tapaa käytettiin muillekin. Eri kerralla kertoivat he eri tavalla, jottei heidän kertomuksiinsa paljon saattanut perustaa. Viha Pietaria ja ulkomaalaisia vastaan oli kuitenkin läpikäyvänä ytimenä kaikkien tunnustuksissa.

Kun tutkinnot olivat loppuneet, pantiin tuomiot toimeen. Julkisilla paikoilla, etupäässä Moskoovan torilla mestaukset tapahtuivat; hirsipuita oli paljon pystytetty. Näihin onnettomia ripustettiin. Heidän vaimonsa ja lapsensa huuto ja parkuna kuului kauvaksi, mutta tsaariin ei mikään vaikuttanut. Kertovatpa muutamat, että hän olisi itse hurjistunut tuota murhaamista nähdessään, siihen määrään, että itsekin otti murhatyöhön osaa. 80 henkeä olisi hän muka hengiltä ottanut. Toista tuhatta henkeä, etupäässä Streltsejä, sai täten surmansa; surmattujen vaimot ja sukulaiset karkotettiin etäisimpiin

seutuihin; ei minkäänlaista huolta heistä pidetty. Vihdoin seuraavana vuonna 1697 hävitti Pietari koko Streltsien joukon. Ei kukaan heistä saanut enää sotamieheksi ruveta.

Monia kuukausia riippui syyllisten ruumiit hirsipuussa; mestattujen päät pistettiin pitkien seipäiden päihin, joissa vuosikausia olivat ohikulkevien nähtävissä kauhua ja pelkoa herättämässä. Tämä teko osottaa sydämen kovuutta ja raakuutta sekä julmuutta, mitä Pietarissa useinkin tavataan.

Sisarpuoltansa Sofiaa oli tsaari tahtonut saada syyllisten joukkoon; mutta ainoastaan puolinaisia todistuksia saatiin. Samana vuonna pakotettiin hänet kuitenkin ottamaan huntu päähänsä, s.o. rupeamaan varsinaiseksi luostarin asukkaaksi ja eroamaan maailmasta. "Susanna" sisaren nimellä hän eli vuoteen 1704. 100 sotamiestä oli aina vartioimassa sitä luostaria, missä hän oli.

XII. Ensimmäinen sota Turkkiilaisten kanssa.

Heti ulkomaan matkalta palattuansa ryhtyi Pietari suureen tehtäväänsä käsiksi, kansansa sivistyttämiseen. Venäläisiä lähetettiin länsimaihin oppia saamaan ja länsimaista taas kutsuttiin taitavia miehiä asettumaan Venäjälle. Pietari tahtoi tuollaisella vuorovaikutuksella liittää maansa muiden kanssa. Mutta pysyväinen yhteys oli vaikea, niin kauan kun Venäjä oli meren yhteydestä suljettuna; luonnollista kulkutietä ei ollut muualla kuin etäisessä Pohjolassa Jäämeren rannalla, josta oli vaikea yhteyttä yllä pitää. Meren rannikoille oli pyrkiminen; sen kautta vasta Venäjä pääsisi liittymään Eurooppaan. Tämä saattoi tapahtua joko Mustan meren rantamaat omistamalla tai hankkimalla alueita Itämeren rannikolla. Edelliset seudut olivat Tataarilaisten hallussa, joiden khaani eli hallitsija tunnusti Turkin sulttaanin yliherruutta; Itämeren rantamaat taas olivat Ruotsin valtakunnan alusmaita. Näiden valtioiden kanssa oli siis taistelemisen, jos Venäjän mieli oli päästä meren yhteyteen. Ja pian Pietari olikin sodassa. Hänen huomionsa kääntyi ensin etelään Turkkilaisia vastaan.

Tataarit Etelä-Venäjällä ja Krimin niemimaalla olivat entisten Mongoolien jälkeisiä. Tämä niin nimitetty Krimin khaanikunta oli viimeinen jäännös tuosta muinoin suuresta valtakunnasta. Venäjän hallitsijat Iivana IV:nen ajoista asti olivat jättäneet Tataarit rauhaan, kääntäen huomionsa ja taistelunsa länteenpäin Itämeren kohden. Eikä tuo Tataarien entinen herruuskaan ollut kokonaan vielä hävinnyt, sillä vuosittain lähetettiin Venäjältä suuria lahjoja Baghtschissarai-nimiseen kaupunkiin Krimin niemellä, joka oli khaanien asuntopaikka. Tämän lahjaveron kautta koetettiin päästä alituisista hävitysretkistä ja ryöstöistä, joita Tataarilaiset harjoittivat Venäjän alueella. Mutta kumminkin niitä sangen usein tapahtui. Tavantakaa kulkivat Tataarit suurissa joukoissa aavoilla aroilla, hävittivät kyliä ja kaupunkia, ryöstivät tavaroita, ja mikä vielä julmempaa ja häpeällisempää oli, he raastoivat mukanaan kymmenin tuhansittain ihmisiä, joita sitten myytiin orjamarkkinoilla. V. 1662 vietiin yhtäaikaa 20,000 vankia. Kaikissa Turkin valtaan kuuluvissa maissa tavattiinkin Venäläisiä vankia; Turkin kaleerilaivoissa niitä oli paljon soutajina. Kerran lahjoitti khaani Turkin sulttaanille 80 kaunista venäläistä poikaa, jotka niinkään olivat vangiksi otetut. Eivätkä Tataarit paljon arvoa Venäjän hallitukselle antaneet. Niinpä kertoo eräs Venäjän lähettiläs Tarakanov, että Tataarit veivät hänet talliin, löivät häntä ruoskalla, raastoivat tulen luokse ja uhkasivat häntä vielä enemmän kiduttaa. He tahtoivat näet saada hänen tavaransa ja vasta sitten hän pääsikin vapaaksi, kun hän oli omaisuudestaan luopunut.

Venäjän arvo ja kunnia vaati, että tällainen menettely oli lopetettava. Tataarit olivat rosvoja, jotka alituisesti hätyyttivät Venäjän alueita ja osottivat muutenkin halveksimista sitä kohtaan. He olivat myöskin Muhametin uskoisia ja sen vuoksi koko kristikunnan vihollisia niinkuin Turkkilaisetkin. Olipa muitakin seikkoja kehottamassa Venäjän hallitsijaa sotaan eteläisiä naapureja vastaan. Balkanin niemimaalla asui paljon kristityitä kansoja, jotka kuuluivat kreikankatooliseen kirkkoon. Turkkilaisten sortoa ne alituisesti valittivat ja ketäkään läheisempää suojelijaa ei niillä ollut kuin Venäjän tsaari. Ne tottuivat kääntymään hänen puoleensa apua pyytämään ja tämä uskonnollinen yhteys se on ollut, joka on ollut yhdyssiteenä Venäjän ruhtinasten ja Balkanin kristittyjen välillä aina meidän aikoihimme asti. 17:llä vuosisadalla tuo yhteys alkaa; avunpyyntiä lähetetään tavan takaa tsaareille. Saksan keisari oli kyllä yhtä lähellä, mutta hän kuului roomalais-katooliseen kirkkoon ja siltä puolen pelättiin oikeauskoiselle kirkolle koituvan melkein yhtä suuri vaara kuin Islamin opista.

Jo Sofian hallitessa lähetti eräs Konstantinoopelin entinen patriarkka kirjoituksen Venäjän hallitukselle, jossa moittimalla sanotaan, että Venäjä uinailee muiden taistellessa "Antikristusta" vastaan. "Kaikki hurskaat kristityt, lausutaan siinä, Serbialaiset, Bulgarilaiset ja Valakit toivovat pääsevänsä teidän valtaanne; älkääät maatko, nouskaat ylös, rientäkääät meitä auttamaan." Toisessa kirjoituksessa huomautetaan, että Turkkilaiset olivat pakosta jättäneet muutamia pyhiä paikkoja Palestiinassa Ranskalaisille, mutta tämä suojelusoikeus kuului tsaareille, jonka vuoksi heidän uskonnon puolesta oli ryhtyminen oikeuksiaan puolustamaan.

Sofian hallitessa tehtiin kaksi sotaretkeä Tataareja vastaan vuosina 1687 ja 1689, mutta niillä ei mitään saatu aikaan. Venäjän sotajoukko oli kyllä suuri, mutta harjaantumaton; kuivilla aromailla, jotka erottivat Venäjän ja Tataarien alueen toisistaan, oli tukala liikkua kuumuuden tähden, ja vielä päälliseksi syntyi näillä aavoilla ruohokentillä suuri tulipalo, jonka vuoksi sota keskeytyi.

Hallitukseen ryhdyttyään rupesi Pietari valmistamaan sotaa, mutta toisella tavalla kuin ennen. Suurten sotajoukkojen kulku aromailla oli näyttänyt haitalliselta. Hän alkoi sen vuoksi laivastoa rakentamaan; ja laivoilla kulki hän virtoja myöden meren rannalle. Asovin kaupunki ja linnoitus, joka on Don-virran suussa Asovin meren rannalla, oli hänen päämaalinsa. Itse hän oli mukana tässä sotajoukossa, johon kuului uuteen tapaan järjestetyt joukot ja oli 30,000 miehen suuruinen. Ylipäällisyys oli uskottu kolmelle henkilölle Golovinille, Lefort'ille ja Gordonille; heidän tuli vielä saada vahvistus päätöksiinsä "tykkiväen soturilta Preobrashenskin rykmentissä Pietari Aleksejeviltä;" tsaari oli näet silloin vaan tässä asemassa sotajoukossa. Scheremetjev oli toisen sotajoukon ylipäällikkö, hänellä oli 120,000 sotamiestä, mutta tämä joukko oli vanhaan tapaan muodostettu. Sen tuli marssia Dnepr-virran seuduille ahdistamaan Turkkiilaisten linnoituksia.

V. 1695 tehtiin ensimmäinen sotaretki. Se ei onnistunut. Venäjän sotajoukot eivät vielä saattaneet vetää vertoja Turkkiilaisten joukoille; monipäinen päällisyys ei myöskään ollut omiansa oikeata johtoa saamaan aikaan, joka sodassa on tärkein ehto. Syksyllä mainittuna vuonna palasi se takaisin. Mutta Pietari oli niitä miehiä, joita vastukset vaan kiihdyttivät suurempaan toimintaan. Hän rupesi talven kuluessa yhä enemmän laivoja rakentamaan. Itse hän oli mukana Voroneshin kaupungissa, jossa suurimmat veistämöt olivat. "Me syömme leipäämme otsamme hiessä, niinkuin Jumala on käskenyt esivanhempamme Aatamia", kirjoittaa hän eräälle ystävälleen.

Keväällä 1696 pantiin toinen retki toimeen; Asovin kaupunkia ruvettiin piirittämään. Piiritystä johdettiin entistä suuremmalla taidolla, varsinkin sen jälkeen kun Venäjän joukoihin oli saapunut muutamia saksalaisia insinyöriä. Linnan puolustusväki huomasi, että Venäjän joukoissa oli uusi henki; kun ampuminen oli alkanut ja valleja ruvettiin rakentamaan yhä lähemmäksi linnan muuria, antautui linnanväki. Voitto oli saavutettu; edellisten sotaretkien häpeä hälveni sen johdosta.

Tämä oli ensimmäinen tärkeä voitto, jonka Venäläiset olivat naapureistaan saavuttaneet. Pietari oli itse mielissään; hänen ystävänsä vertasivat häntä Salomoniin, Simsoniin ja Davidiin. Pääkaupunkiin tulo sotaretkeltä oli sangen juhlallista. Triumfiportteja vanhaan roomalaiseen tapaan oli rakennettu; laakeriseppeleet ja myrtin oksat niitä kaunistivat. Niissä oli kuvattuna Turkkilaisia, meritaisteluja ja sotatantereita; kirjoituksia, jotka viittasivat Herkulekseen ja Mars-jumalaan. Pitkät joukot kulkivat kaupunkiin, sodan johtajat etupäässä, vaunuissa tai hevosten selässä; tsaari itse kulki hyvin vaatimattomassa asemassa merikapteenin puvussa Lefort'in re'än jälessä, Lefort oli laivaston amiraali ja hän ajoi tsaarin kuusivaljakolla. Tämä tsaarin esiintyminen ei miellyttänyt kansaa; se oli muka liian alentavaa hänen arvolleen.

Tsaari ei aikonut jättää vielä Turkkiilaissotaa sikseen; hän aikoi vastaisuudessa jatkaa sitä, mutta hankkiakseen itselleen enemmän taitoa ja kokemusta lähti hän ulkomaanmatkalleen, josta jo olemme kertoneet. Ulkomaalla ollessaankin on hänellä aina sama sota mielessään, niinkuin hänen kirjeistään näkyy. Hän ei kuitenkaan enää pitkittänyt sotaa Turkkilaisia vastaan, vaan joutui taisteluun toisen mahtavamman naapurinsa Ruotsin kanssa. Turkin kanssa tehtiin v. 1699 rauha, jossa Venäjä sai pitää Asovin kaupungin ja linnoituksen. Pietarilla oli nyt satama Mustan meren rannalla.

XIII. Sota alkaa Ruotsin kanssa. — Kaarle XII.

Jo ennen kun rauha Turkin sulttaanin kanssa oli tehty, oli Pietari kääntänyt huomionsa Itämereen päin, saadaksensa siellä satamia; hän oli hankkinut liittolaisenkin itselleen sitä varten aljettavaan sotaan Ruotsia vastaan. Ulkomaan matkalta palatessaan v. 1698 tapasi hän Puolan kuninkaan August II:sen Ravassa. Täällä jo suunniteltiin vastaista sotaa, mutta varsinaista sopimusta ei tehty, ennenkuin seuraavana vuonna. Samaan aikaan saatiin Ruotsin kolmaskin naapuri Tanskan Fredrik IV:s samaan liittoon.

Edellisten vuosisatojen kuluessa olivat Ruotsalaiset ja Venäläiset monta kertaa olleet toisiansa vastassa sotatantereilla. Iivana III, Iivana IV, Boris Godunov, Mikael Romanov ja Aleksei olivat jo yrittäneet länteenpäin siirtää Venäjän rajaa päästäkseen meren yhteyteen. Mutta ei se ollut onnistunut. Ruotsin harjaantuneimmat sotajoukot, sankarikuninkaat Kustaa II Adolf ja Kaarle X Kustaa sekä monet etevät sotapäälliköt niinkuin Pontus ja Jaakko de la Gardie, Evert Horn y.m. olivat hankkineet voittoja Ruotsille. Ruotsi oli näihin aikoihin mahtavimmillaan ja yksi Euroopan suurvalloista. Sillä oli maita Itämeren kaikilla rannoilla; sillä oli hyvin järjestetty sotalaitos sekä muutenkin hyvin järjestetyt olot. Mutta pian rupesi tämä suuruus horjumaan. Ruotsin valtio oli liian pieni ja vähäväkinen ylläpitämään

näin suurta valtaa, varsinkin kun nuot voittomaat olivat meren eroittamana emämaasta ja naapureina mahtavat kansat, jotka odottivat vaan aikaa, jolloin saisivat menettämänsä alueet takaisin.

Ja tuohon he arvelivat nyt olevan sopivan ajan monestakin syystä. Ruotsissa oli Kaarle XI:n viimeisinä hallitusvuosina ollut suuret ja kamalat nälkävuodet vv. 1695—97, jotka aineellisessa suhteessa olivat sangen turmiolliset koko valtakunnalle. Sen lisäksi naapurit toivoivat etua itselleen siitä tyytymättömyydestä joka Ruotsin aatelistossa, etenkin Virossa ja Liivinmaassa, oli vallitsemassa. Kaarle XI:s, joka oli ankara mies, oli näet tuntuvasti vähentänyt aatelisten mahtia n.s. reduktiosionilla. Aikojen kuluessa, etenkin edellisten sotien aikana, oli aatelisto saanut hallitsijoilta suuria läänejä, joista he saivat verot nostaa ynnä muitakin oikeuksia. Valtio menetti tämän kautta paljon tiloistaan, koska suuri osa maata (Suomesta esim. kaksikolmannesta) oli täten jaettu; sen lisäksi olivat talonpojat yhä enemmän joutumassa aatelismiesten valtaan. Mutta Kaarle XI palautti läänitykset ankaruudella kruunulle takaisin. Siitä tyytymättömyys. Itämeren maakuntain aateli varsinkin siitä nurkui, sen suuri valta kun ulottui keskiajalta asti; se piti reduktiosionia suorastaan väärytenä. Yksi liiviläinen aatelismies Juhana Reinhold Patkull esiintyi ennen muita maansa aatelin asian-ajajana. Hän oli Tukholmassa pyytämässä hallitukselta lievennystä; mutta siellä hän ei saanut mitään aikaan. Hän joutui yhä kireämmälle kannalle Ruotsin hallituksen kanssa, jonka vuoksi hän lähti kotimaastaan pois ja rupesi vehkeilemään entistä esivaltaansa vastaan, sanoen ajavansa siten koko kotimaansa aateliston asiaa. Patkull meni ensin Puolan kuninkaan palvelukseen, tarjoten synnyinmaatansa hänelle; Liivinmaa olikin v:teen 1629 asti ollut Puolan alusmaana. Samaan aikaan hän valitteli sopimuksia Puolan ja Venäjän välillä; vähän myöhemmin hän kokonaan rupesi tsaarin palvelukseen, ja oli hänelle suurena apuna valtion asioissa, Venäjällä kun taitavia valtiomiehiä ei vielä ollut. V. 1706 hän kuitenkin joutui Ruotsin kuninkaan haltuun ja hän tuomitutti hänet valtion rikoksesta kuolemaan ja mestautti hänen kauheimmalla tavalla.

Tuo vastikään Ruotsin valtaistuimelle noussut nuori kuningas Kaarle XII näytti naapuriruhtinasten mielestä sellaiselta, ettei hänestä paljon vastusta sodassa olisi tuleva. Kaarle XII oli 15-vuotiaana v. 1697 saanut valtion hallituksen käsiinsä, säädyt kun julistivat hänet täysi-ikäiseksi, vaikka hän vasta 17-vuotiaana lain mukaan oli oikeutettu hallitukseen ryhtymään. Eikä Kaarle XII:nen alku-hallitus paljon takeita hänestä näyttäneet antavankaan.

Ensimmäiset hallitusvuotensa Kaarle XII, poika kun oli, kulutti suureksi osaksi kaikellisissa poikamaisissa huvituksissa. Jo silloin tuli esille rohkeus, halu vaarallisiin yrityksiin, jota hän myöhemmin sodissaan osotti. Mäenlaskut, hurjat ratsastukset, huimapäiset jahdit, varsinkin karhujen hätyyttäminen, oli hänen huvinaan. Anteliaasti jakoi hän suosituilleen niitä varoja, joita hänen isänsä oli koonnut, jotta todellisen tarpeen tullessa rahat olivat lopussa. Mutta alusta alkaen hän osotti myöskin käskeväisyyttä, itseensä luottamusta, itsepäisyyttä ja kovuuttakin, jotka ominaisuudet olivat loppuun asti hänen luonteensa selvimpänä tunnusmerkkinä. Hän ei kuunnellut vanhojen ministerien neuvoja, kun hän itse toisin oli mielessään päättänyt; hän nuhteli heitä ankarasti, jos he uskalsivat vastaväitteitä tehdä hänen esityksiinsä. Mutta pian mairittelijat pääsivät hänen suosioonsa.

Kaarle XII oli pienestä lapsuudesta asti tottunut näkemään itsevaltaisen kuninkuuden majesteettia; tuo katsantotapa oli imeytynyt hänen vereensä ja antoi yhä tukea ja vauhtia hänen muutenkin itsepintaiselle luonteelleen. Hän tahtoi esiintyä aina itsevaltiaana käskijänä; hänen tahtoansa ei kukaan saanut loukata tai vastustaa; se oli hänen kuninkaallista arvoansa alentava. Ja tästä arvosta hän oli arka. Kun hän kerran oli mielensä lausunut, ei hän vaatinut ainoastaan, että kaikkein piti sitä noudattaa, vaan hän pysyi itsekin siinä lujasti, vaikkapa asia muista olisi näyttänyt mielipuolen työltä. Suorinta tietä oli kaikki pantava toimeen. Ei diplomaattiset keskustelut eikä neuvottelut olleet hänen mieleensä; hän piti niitä kujeina; valtiomiehiä ei hän läheisyydessään suosinut; ne sekoittivat vaan hänen mielestään asiat; ne olivat kynällä taistelijoita. Jos ei mahtisana auttanut, niin miekka kädessä Kaarle XII ratkaisi asiat tahtonsa mukaan. Ja kun vihollista vastaan oli asettuminen, ei hän katsonut missä oli mukavin, vaan missä suurin tie; uhkarohkeat yritykset olivat hänelle mieluisia ja missä vaara oli suurin, siellä hän tavallisesti itse oli saapuvilla. Hän rupesikin lopulta pitämään itseään Jumalan suojelemana henkilönä, jonka tehtävänä oli oikeuden turvaaminen maailmassa. Eikä tämä Ruotsin "nuori leijona" mistäkään muusta huolinutkaan, kuin siitä, mitä hänen käsityksensä mukaan oikeus ja rehellisyys vaati. Kaikki valtion edut, maan kärsimiset ja rasitukset, miesten hukka, eivät häntä liikuttaneet; valitushuutoja suotta tuotiin hänen korviinsa; hän taisteli vaan kuin Sven Tuuva viimeiseen asti askeltakaan väistymättä. Oma kunnia ja maineenhalu olivat tuskin paljon vaikuttamassa, sillä yksityisenä ihmisenä hän esiintyi vaatimattomana. Jumalan pelko, totuuden puolustaminen, rehellisyys ja lujuus tekevät Kaarle XII:sta suuren henkilön, mutta valtiomiehenä ja suuren valtakunnan kuninkaana onnettoman seikkailijan. Hänen sotiensa seuraukset sen selvään osottavat.

Tällainen oli se mies, jonka kanssa Pietari kovimmat taistelunsa taisteli ja josta hän viimein sai voiton.

Pietarin elämä oli myöskin alusta alkaen taistelua, jos ei aina sotatantereella, niin toisaalla; hän taisteli vimmatun tavalla kansansa raakuutta vastaan. Mutta aivan erilaiset olivat nämät molemmat

henkilöt, jotka ovat historian merkillisempiä. Kaarle uhrasi kaikki luultua totuutta maailmassa toteuttaakseen, sen edestä täytyi kaikkein väistyä; Pietari uhrasi taas kaikki oman kansansa ja valtionsa eduksi; minkä hän piti sille hyvänä, sen mukaan hän toimi. Tässä kohden ei Pietari säästännyt mitään. Omia alamaisiaan hän ei säästännyt; itseään hän ei säästännyt; mutta hän ei pitänyt lukua niistä keinoistakaan, jotka veivät tämän tarkoituksen perille. Pietarin sanat ja lupaukset eivät olleet paikkaansa pitäviä; ystävänsä hän tahtoi käyttää hyödykseen. Teeskentely, viekkaus ja petos olivat liiankin usein hänen toimissaan näkyvissä. Venäjän tsaari oli ennen kaikkia valtiomies, jonka päämääränä on edun saavuttaminen. Persoonalliset ominaisuudet eivät hänessä myötätuntoisuutta herätä. Mutta hänen väsymätön lujutensa ja valtiollinen älynsä hänelle lopulta voiton tuottivat.

Näiden molempien miesten luonteet tulevat näkyviin heidän teoistaan ja suhteistaan toisiinsa, joista nyt lähemme kertomaan.

Niinkuin jo mainittiin, muodostui suuri liitto Kaarle XII:tta vastaan. Jokaisen näistä kolmesta naapurivalloista piti samaan aikaan alkaman sodan. Tanskan kuningas Fredrik IV:s rupesi ahdistamaan Kaarle XII:n ystävän ja langon Holstein-Gottorpin herttuan maita. Mutta Puolan puolelta tuli ensin sanoma rauhan rikkoontumisesta.

Maaliskuun 9 p:nä 1700 oli Kaarlella suuri jahtiseurue muassaan metsässä. Karhuja piti kaadettaman, mutta ei kenelläkään saanut olla mukanaan ampuma-aseita, vaan karhut piti verkkoihin kiedottaman ja sitten paksuilla sauvoilla ja puuhaarukoilla surmattaman. Useita karhuja oli kaadettu ja iloittiin paraillaan, kun eräs kapteeni toi Riiasta sanoman, että August-kuningas oli hyökännyt Liivinmaahan ja alkanut Riikaa piirittämään. Kuningas oli levollinen, arveli, vaan, että August pian pannaan palaamaan samaa tietä, jota hän oli tullutkin. Metsästystä jatkettiin; mutta viimeinen se oli, johon Kaarle XII otti osaa. Leikki muuttui todeksi.

Muutaman päivän perästä tämän jälkeen tuli kuninkaalle tieto, että Tanskan kuningas oli hyökännyt Holstein-Gottorpin herttuan maihin.

Venäjän tsaari ei alkanut sotaa ennenkuin rauha Turkin kanssa oli tehty. Huhuja rupesi jo aikaisemmin kuulumaan Venäjän puoleltakin; varustuksia tehtiin, ja Ruotsin lähettiläs Venäjällä ilmoitti kotimaahansa pelkäävänsä sotaa. Mutta Pietari teeskenteli ystävyttä Ruotsille samaan aikaan kun hän Puolan kuninkaan kanssa keskusteli yhteisestä hyökkäyksestä Ruotsin maihin. Muun muassa kävi Pietari tähän aikaan Ruotsin lähettilään luona, ja lohdutti hänen tyttärtään, joka katkerasti oli itkenyt sodan alkamista peläten. "Sinä tuhma lapsi", sanoi hän sanoneensa hänelle, "miten saatat luulla, että minä alkaisin vääryydellä sodan ja loukkaisin ikuista rauhaa." Tsaari oli vielä samalla kerralla syleillyt lähettilästä sekä vakuuttanut, ettei hän Riikaa jättäisi Puolan kuninkaan haltuun, jos tämä sen valloittaisi.

Mutta muutamia viikkoja tämän jälkeen oli Pietarin joukot jo marssimassa Narvaa kohden. Elokuun 8 päivän illalla sai hän sanoman Turkin kanssa tehdystä rauhasta ja seuraavana päivänä hän jo toisen alotti. Sanoma sai Ruotsissa kaikki hämmästyttämään, sillä samana päivänä kun tsaarin joukot lähtivät liikkeelle Inkerinmaata kohden, oli hänen lähettiläänsä ollut Kaarlen luona onnea toivottamassa Tanskalaisista saadun voiton johdosta. Sodan syyksi ilmoittaa tsaari Ruotsin kuninkaalle antamassaan sodan julistuksessa monet "uskottomat teot" Ruotsin puolelta sekä sen loukkauksen joka hänelle v. 1697 Riiaassa oli tapahtunut.

Näin oli Kaarle XII saanut äkkiarvaamatta kolme vihollista. Tämä sota, joka nyt alkoi on historiassa saanut "suuren pohjoissodan" nimen. Se kesti kaksi vuosikymmentä ja oli seurauksiltaan sangen tärkeä. Sen kautta muuttui valtiolliset olot Pohjoismaissa kokonaan toiselle kannalle; ja myöskin Suomelle, joka siitä ehkä enemmän kuin muut maat sai kärsiä, olivat sen vaikutukset sangen tärkeitä.

XIV. Narvan tappelu.

Tanskaan Kaarle XII ensin riensi joukkoineen, mutta tuskin oli hän Seelannin saarelle ilmestynyt rohkean ylimenon jälkeen, ennenkun Tanskan kuningas suostui rauhaan, sitoutuen noudattamaan Ruotsin kuninkaan määräämiä ehtoja. Hän pelkäsi näet pääkaupunkinsa joutuvan Ruotsalaisten käsiin. Tämä pikainen sodan päättymisen Tanskan puolelta oli tärkeä Kaarle XII:lle, sillä hän saattoi nyt käyttää kaikki sotavoimansa muita vihollisia vastaan.

Lokakuun 1 p:nä lähti Kaarle laivoillaan Etelä-Ruotsista ja saman kuun 6 p:nä laskettiin ankkurit Liivinmaan rannalla Pernovan kaupungin satamassa. Kuningas oli kahden vaiheella, pitikö hänen ensin mennä Riikaa auttamaan, jota Puolan kuninkaan joukot piirittivät, vai Narvaa kohden, jota tsaarin suuri armeija ahdisti. — Ennenkuin hän liikkeelle lähti, tuotiin hänelle sana, että Puolan joukot olivat

lähteneet Riian piirityksestä; ja silloin lähetettiin 5,000 miestä Liivinmaata suojelemaan, kuningas itse lähti Narvaa vapauttamaan.

Narvan kaupunki oli varustettu paikka Suomenlahden rannalla Inkerin- ja Vironmaan rajalla. Pietari tahtoi siitä saada sataman Itämerellä, sen vuoksi ryhtyi hän sitä ensin valloittamaan. Kaupunkia oli puolustamassa komentaja Rudolf Horn, jolla oli ainoastaan 1,800 miestä joukkonaan. Venäläisiä taas oli piirittämässä kaupunkia noin 40,000 miestä. Ylipäällikkyyden sotajoukossaan oli Pietari nytkin uskonut ulkomaalaiselle, eräälle ranskalaiselle herttualle Kaarle Eugen de Croi'lle; hänen kanssaan hän nyt neuvotteli. Gordon ja Lefort, tsaarin aikaisemmat neuvonantajat, olivat jo poissa. Piiritysvalleja alkoivat Venäläiset rakentaa; juoksuhautoja kaivettiin, joita myöten lähennettiin kaupunkia. Mutta yritys ei onnistunut; kanuunat olivat huonoja, ruuti kelvotonta ja vielä päälliseksi eräs ulkomaalainen upsieri, joka jo Asovin retkellä oli ollut tärkeänä apumiehenä, karkasi Ruotsalaisten puolelle. Horn taas puolestaan piti uskollisesti puoliaan, odottaen kuninkaan tuloa.

Pian tulikin Ruotsin pieni joukko näkyviin. Siinä oli ainoastaan 8,400 miestä, joista 3,200 oli suomalaisia. Monta puutetta oli armeija jo saanut matkallaan kärsiä; vaatteet olivat huonot ja ohuet; yhtämittaiset sateet tekivät kulun hankalaksi ja yönvieton tukalaksi, taivasalla kun oltiin. Mutta kuningas kulki johtamassa ja vei eteenpäin. Pidettiin sangen vaarallisena, melkeinpä mahdottomana, niin vähäisellä joukolla lähteä tappeluun viittä kertaa lukuisampaa vihollista vastaan. Kaarlea koettivat hänen vanhat ja kokeneet kenraalinsa, varsinkin Rehnsköld, siitä pidättää, siksi kun lisäväkeä saapuisi. Mutta Kaarle ei kallistanut korvaansa sinne päinkään. "Vaikkapa heitä olisi saman verran lisäksi", sanoi hän, "hyökkään minä heidän päällensä, sillä minä tiedän, että Jumala on minun kanssani ja oikea asia puolellani".

Kaarle oli niin varma voitostaan, että hän jo ennen tappelua lähetti henkivartiarykmenttinsä Tarttoon pidättämään Venäläisiä pakomatalla.

Narvan kaupunkia ruvettiin lähestymään; kahdessa paikassa oli Venäläisiä etuvartijajoukkoja, joiden piti estää Ruotsalaisia pääsemästä. Ne voitettiin helposti. Ja siten tultiin Narvan edustalle. Venäläisten sotalinja, jonka toinen siipi ulottui Narova-jokeen, oli noin puolta penikulmaa pitkä. Ruotsalaiset olivat saaneet huhuina kuulla, että vihollisia oli 80,000 miestä ja 150 kanuunaa. Heitä itse siis olisi ollut kymmenen kertaa vähemmän ja kaikki väsyneenä matkasta, läpimärkänä, nälissään, sillä Venäläiset olivat jo ennen ryöstäneet ja paljaaksi tehneet kaikkia lähiseudut. Hevoset tuskin saattoivat pystyssä pysyä, viiteen vuorokauteen kun eivät olleet saaneet korttakaan suuhunsa. Mutta paluu oli jo myöhäistä. Arpa oli heitetty. Tästä päivästä riippui koko Ruotsin asema.

Mutta tämä Marraskuun 20 p. kallistui Ruotsin eduksi. Kuningas järjesti sotajoukkonsa sotarintamaan, itse asettuen sille paikalle, jossa hän arveli taistelun tulevan tulisemmaksi. Hän oli näet, tarkastaessaan vihollisen asemaa, huomannut suuremman tykistön keskikohdalla Venäläisten linjaa; siinä hän arveli tsaarin olevan, ja sen hän tahtoi itse valloittaa. Mutta Venäjän tsaari ei enää ollutkaan armeijassaan. Edellisenä yönä kerrotaan hänen tulleen de Croi'n luokse sekä ilmoittaneen hänelle olevansa pakotettu lähtemään armeijasta pois ja jättävänsä ylipäällikkyyden hänelle. Syytä tähän omituisen lähtöön ei tiedetä; muutamat lukevat sen tsaarin pelkuriuden syyksi, toiset taas arvelevat, ettei hän osannut arvata tappelun niin pian syntyvän, ja että hän lähti uusia joukkoja keräämään. Mutta haitallisesti vaikutti oikean ylipäällikön puute Venäjän joukoissa; de Croi'ta, ulkomaalainen kuin oli, sotamiehet vihasivat: toiset upsierit eivät taas tahtoneet totella hänen käskyjään; Venäjän joukossa vallitsi tyytymättömyys, nurja mieli ja kateus, ja hajanaiseksi sen kautta toiminta muuttui.

Päivällisen aikaan äsken mainittuna päivänä hyökkäsivät Ruotsin joukot, huutaen "Jumala kanssamme" vihollisten varustuksia kohden. Samaan aikaan oli juuri ankara lumituisku tullut, joka vasten Venäläisten silmiä tuprutti lunta, etteivät he saattaneet ollenkaan nähdä Ruotsin joukkoja, ennenkuin ne jo olivat noin 50 askelen päässä. Ruotsalaiset astuvat vallihautaan; siinä oli kyllä vettä vyötäisiin asti, saviset ja vetiset reunat, mutta toiset tunkivat päälle takaapäin, ja siten pian päästiin toiselle puolelle. Paalut, jotka olivat Venäläisten leirin suojana, murrettiin. Neljännes tunnin kuluessa oli tämä tapahtunut. Taisteltiin ankarasti; Venäläiset puolustivat itseänsä hurjasti leirissään, mutta vähitellen rupesivat he peräytymään sitä siltaa kohden, joka vei Narova-joen yli. Silta meni tungoksessa rikki; väkeä putosi jokeen, jossa paljon sai surmansa vihollisten kuulista. Ne taas, jotka eivät sillalle rynnänneet, lähtivät leiristä avonaiselle tantereelle, jossa heitä ammuttiin. Kun ampumavarat loppuivat Ruotsalaisilta, kulkivat he pitkin vihollisen leiriä etsimässä uusia.

Aina iltaan asti kesti kiihkeä taistelu; Kaarle XII oli itse mukana, missä taistelu oli hurjin. Sekasorto tuli iltahämärässä hyvin suureksi. Tuskin enää tiedettiin, ketkä olivat vihollisia, ketkä omia miehiä; kaksi rykmenttiä Ruotsalaisia esim. rupesivat ampumaan toisiaan; paljon miehiä siinäkin kaatui ennenkuin erehdys huomattiin.

Suomalaiset taas, jotka kulkivat ryöstelemässä Venäläisten leiriä, löysivät viinaa ja joivat humalaan itsensä sekä kulkivat huutaen ja meluten suurissa joukoissa.

Sama sekasorto oli Venäläisten puolellakin alusta alkaen. Sotamiehet olivat kyllä urhoollisesti taistelleet, mutta johto oli huono. Eräs upsieri mainitsee, "että kaikki tungeksivat sikin sokin niinkuin karjalauma, yksi rykmentti toiseen, ettei kahtakymmentä miestä voitu järjestyksessä toistensa rinnalla pysyttää". Väitetäänpä sitäkin, että sotamiehet käyttivät sekasortoa tyydyttääkseen kostonhimoansa ulkomaalaisille, he kuin surmasivat useita omia upsierejaan.

Ne venäläiset, jotka eivät olleet paenneet, antautuivat vangiksi kun olivat virran ja Ruotsalaisen leirin välillä, Muun muassa joutui ylipäällikkö sekä useat muut upsierit Ruotsalaisten haltuun. Paljain päin ja maahan asti kumartaen tulivat he Ruotsin kuninkaan eteen, rukoillen henkeänsä häneltä. Jalomielisesti antoi Kaarle XII heille vapauden, ja toiset saivat pitää aseensakin. Hän ei näet sotamiehistä pitänyt lukua, mutta upsierit, joiden hyvästä johdosta kaikki riippui, piti hän vankina.

Ruotsin nuori kuningas oli taas saanut loistavan voiton. Tämän 18-vuotiaan sankari-nuorukaisen maine kulki halki Euroopan; joka taholla kuului hänen ylistystään. Hän oli muka nuori leijona, jonka tuli hankkia oikeutta maailmaan ja voittoja rehellisille. Kukapa voisi, niin sanottiin, vastustaa hänen voitokkaita aseitaan. Jumala itse, niin hän itsekin arveli, johti hänen kättänsä.

Venäjän tsaari taas menetti suuressa määrässä arvoansa, jonka hän ennen oli saavuttanut. Häntä ivattiinkin, varsinkin Ruotsissa. Narvan tappelun johdosta lyötiin Ruotsissa monta muistorahaa, ja yhdessä niistä esim. oli kuvattuna etupuolella Pietari lämmittelemässä kanuunatulen ääressä; pommia viskeltiin kanuunista piiritettyyn Narvaan; rahan ympärillä oli kirjoitus otettu Raamatusta: "Mutta Pietari seiso heidän luonaan ja lämmitteli itseänsä". Rahan toisella puolella kuvattiin venäläisjoukkoa pakenemassa Narvasta; pakenevien etupäässä on tsaari, joka viskaa pois miekkansa; lakkinsa on hän hukannut ja nenäliinaa pitää hän silmillään. Rahan sivussa on Raamatusta otetut sanat: "Ja Pietari lähti pois ja itki katkerasti".

Mutta Narvan tappelulla oli kokonaan päinvastainen vaikutus kuin ensimmäisessä voitonriemussa voittajien puolella oli toivottu. Kaarle XII:teen tämä helposti saatu voitto saattoi vielä enemmän itseensä luottamusta ja halveksimista Venäläisiin, jotka kuitenkin olivat hänen vaarallisimmat vihollisensa. Hän ei luullut heistä mitään vaaraa olevan. "Ei ollut", sanoo hän ivallisesti, "mitäkään huvia taistella Venäläisten kanssa; ne eivät tee vastarintaa, niinkuin muut, vaan juoksevat matkaansa". Hän jätti Pietarin uusia valmistuksia tekemään, arvellen milloin hyvänsä voivansa kukistaa hänen joukkonsa. Siinä oli suurin erehdys; ja mainitaankin, että hänen etevimmät kenraalinsa kehottivat häntä ensin perin pohjin kukistamaan Venäjän voimat, sitten vasta olisi aika lähteä Puolan kuningasta vastaan. Näin ei kuitenkaan käynyt.

XV. Pietari valloittaa Ruotsin Itämeren maakuntia. — Kaarle XII Puolassa.

"Ei saata ihmetellä, että tätä vanhaa, harjaantunutta ja paljon kokenutta sotajoukkoa vastaan taistellessaan kokematon nuorukainen joutui tappiolle", kirjottaa Pietari myöhemmin n.k. päiväkirjaansa, puhuessaan Narvan tappelusta, tarkottaen luonnollisesti kokemattomalla nuorukaisella omaa sotajoukkoansa. "Tosin kyllä", jatketaan samassa päiväkirjassa, "oli tuo tappio meistä ikävä ja raskas. Se näytti riistävän meiltä kaiken tulevaisuuden toivon, sekä johtuvan Jumalan ankarasta vihasta. Mutta nyt, kun oikein asiata ajattelemme, täytyy meidän olettaa sen johtuneen Jumalan hyvydestä eikä hänen vihastaan; sillä jos olisimme jo silloin voittaneet, kun emme vielä paljon ymmärtäneet sota-asioita ja valtion hallintoa, olisi tuolla onnella saattanut olla sangen huonot seuraukset; sen Ruotsalaisten kohtalo osottaa... Mutta kun meidän täytyi kestää tuo onnettomuus tai oikeastaan onni, teki hätä meidät uutteraksi, työtelijsiksi ja kokeneeksi". Eikä Pietari menettänyt mielenmalttiansa ja rohkeata luottamustaan; päinvastoin hänen suuri toimintahalunsa ja tarmonsansa tuli häviön jälkeen vielä suuremmoisemmassa määrässä näkyviin. Heti ruvettiin uusia varustuksia tekemään. Lähimpänä Viron- ja Liivinmaan rajoja olevia linnoituksia varustettiin parempaan kuntoon, koska pelättiin Kaarle XII:n hyökkäävän Venäjän alueelle. Pietari itse johti varustustöitä Pihkoovassa, Kaikki väki, naisetkin, pakotettiin ottamaan työhön osaa. Laiskoja rangaistiin. Sotamiehiä harjoitettiin, uusia upsiereja hankittiin ulkomailta. Kanoonia valettiin. Kirkonkelloja riistettiin asemiltaan sitä varten. Kaikilla laivaveistämöillä puuhattiin entistä vireämmin. Uusia veroja otettiin; luostarien täytyi jättää osa omaisuudestaan. Sanalla sanoen Pietari antautui itse kokonaan toimeen "koston aikaan saamiseksi"; hän vaati samaa kaikilta; yksityisten edun täytyi väistyä.

Jo seuraavana vuonna olikin Pietari valmis ryhtymään taisteluun. Mutta hänen ei tarvinnut taistella enää Kaarle XII:tta vastaan, sillä hän oli lähtenyt pois, vieden paraat sotavoimat mukanaan Puolaan. Itämeren maakuntiin oli Ruotsin kuningas jättänyt ainoastaan pienen osan sotajoukostaan ja ylimääräisiä sotamiehiä täytyi ottaa sitä varten valtakunnasta. Otettiin näet ensin yksi mies kahta

ruotua kohti, mutta kun tämäkin huomattiin riittämättömäksi, otettiin vielä lisäksi kaksi kultakin kolmelta ruodulta jotta yhteensä tuli mies kultakin ruodulta. Siten täytyi kunkin ruodun yhteensä pitää kaksi sotamiestä. Nämät sotamiehet eivät olleet tarpeeksi harjaantuneita; upsierit eivät myöskään olleet niin taitavia, kuin ne jotka kuninkaan mukaan lähtivät Puolaan; eikä myöskään ollut tarpeeksi yhdenmukaista toimintaa ja johtoa, kuningas itse kun oli kaukana. Varoja puuttui niinkään, sillä kuningas tarvitsi itse mitä maasta saatiin.

Pian tulikin Ruotsalaisten heikkous näkyviin ja toisaalta taas Venäläisten yhä kehittyvä etevyys. Näissä taisteluissa saivat Venäläiset oppia parempaa sotataitoa Ruotsalaisilta. Venäjän viholliset olivat siten heidän opettajansa, jonka opin nojalla he vihdoin saivat heistä voiton. Jo seuraavana vuonna Narvan tappelun jälkeen sai Pietarin kenraali Scheremetjev voiton Liivinmaalla Erastvaren luona. Tsaari oli suuresti mielissään. Scheremetjeville hän osotti suurta kunniaa; sotamiehiä palkittiin, ja Moskoovassa pidettiin suuria voittojuhlia. Sen jälkeen seurasi voitto toisen jälkeen; varustetut linnat ja kaupungit joutuivat Ruotsalaisten käsistä. Kaikki Itämeren maakunnat hävitettiin julmasti sillä se kuului sen ajan sodankäymistapaan. Niinpä käskee tsaari v. 1702 päällikkönsä Scheremetjevin hävittämään Liivinmaata niin kovasti, ettei vihollinen missäkään saisi turvaa ja apua. Scheremetjev panikin tsaarin käskyn kaikella ankaruudella toimeen. "Koko maa on hävitetty", kirjoittaa hän, "niin ettei ole enää mitään hävitettävää; sillä kaikki on erämaaksi muuttunut". Asukkaat vietiin vangiksi; miehet vaimoineen lapsineen myytiin orjiksi Venäjän kaupungeissa. Liivistä oli niitä otettu siihen määrään v. 1702, ettei sotajoukko tahtonut riittää niitä vartioimaan. Ja niitä myytiinkin sen johdosta hyvin halvasta. Lehmästä kun maksettiin 9 kop., maksettiin Virolaisesta 10 tai 12 kop., mutta lapsi myytiin 1 kopeekasta.

Vangit joutuivat hajalleen pitkin Venäjän valtakuntaa mikä minnekin, ja jäivät teille tietämättömille. Mutta olipa joku muita onnellisempi. Pientä Marienburgin kaupunkia valloitettaissa joutui muiden mukaan eräs nuori nainen vangiksi. Hän joutui ensin Pietarin suositun ruhtinas Menschikovin luokse, mutta kun tsaari hänet siellä näki ja oli häneen mieltynyt, otti hän hänet luokseen: ja tästä työstä tuli myöhemmin Pietarin puoliso ja Venäjän keisarinna.

Narvan kaupunki ja linnoitus, jonka luona Pietari oli suuren tappionsa kärsinyt, joutui v. 1704 hänen haltuunsa. Viekkautta käytti hän siinä, joka osaksi onnistuikin. Hän tiesi näet, että kaupungissa odotettiin apua Ruotsin kenraalilta Schlippenbachilta; sen johdosta antoi hän pukea muutamien rykmenttien sotamiesten Ruotsalaisten pukuun sekä hankki Ruotsin lippuja. Narvan puolustajat luulivat silloin toivotun avun saapuvan; osa heistä tuli ilomielin niitä ottamaan vastaan; mutta siellä toiset saivat kuoleman, toiset taas joutuivat vangiksi. Muutamat pääsivät kuitenkin kaupunkiin takaisin. Linnan päällikkö Horn puolusti itseänsä ankarasti, eikä antautunut, vaikka Venäläisten päällikkö Ogilvy vaati sitä. Hän lausui vastaukseksi Venäläisten antautumispyyntöön, että niinkuin Jumala heitä oli auttanut Narvan luona ennenkin, hän nytkin heitä auttaisi. Väkirynnäköllä vastattiin Venäläisten puolelta; ja Horn ei voinut kaupunkia puolustaa. Tsaari oli sangen suuttunut Hornille tästä sitkeästä vastarinnasta. Kaupunkiin tultuansa vaati hän hänet luoksensa ja heti kun hän hänet äkkäsi lausui hän lyöden häntä: "Sinä yksin olet syypää siihen, että näin paljon verta on suotta vuotanut. Voimatonna kun jo kauan olit, olisi sinun pitänyt antautua. Se on sodassa tapana". Lyöden verellä tahratun miekkansa pöytään jatkoi hän vielä: "Katsoppas, tämä miekka on punainen, mutta se ei ole punattu Ruotsalaisten verellä, vaan Venäläisten". Pietarin sanotaan näet pistäneen venäläisiä sotamiehiä kuoliaaksi, kun he olivat ruvenneet kaupungin asukkaita ryöstämään, vaikka hän oli ankarasti sen kieltänyt. Kaupungin asukkaille hän lupasi turvallisuutta, mutta Hornin täytyi 15 vuotta olla vankeudessa.

Narvan voitto saattoi Pietarin toiveet yhä suuremmaksi. "Tässä", kirjoittaa hän eräälle korkealle virkamiehelle, "jossa Jumala meidät neljä vuotta sitten kuritti, on hän nyt meille suloisen voiton suonut".

Jo vuotta ennen oli hän valloittanut Neva-joen suussa erään pienen Nevalinna-nimisen linnan ja kaupungin, joka tuli hyvin tärkeäksi koko Venäjän seuraavassa oloissa. Se oli näet se paikka, jossa Pietarin kaupunki nyt on. Heti sen valloitettuansa ryhtyi hän siihen uutta pääkaupunkia rakennuttamaan. Tähän soiseen ja rämeiseen seutuun kohosi pian suuria rakennuksia, palatsia, linnoja ja kirkkoja; Venäjän laivoja rupesi kulkemaan Nevajoella. Retusaari eli Kronstadt vähän matkan Nevan suusta Suomenlahdessa oli ollut metsäinen saari; sielläkin ruvettiin varustuksia tekemään; siitä muodostettiin Pietarin etu-varustus, jommoisena se vielä nytkin on. Mitenkä Pietari tämän kaikki lujalla tahdolla sai aikaan, kerromme tuonnempana.

Itämeren maakunnat joutuivat suurimmaksi osaksi tsaarin haltuun näinä vuosina; Pähkinälinna, Tartto y.m. linnoitukset antautuivat; ainoastaan Riika ja Rääveli jäivät vielä toistaiseksi Ruotsalaisten omaksi.

* * * * *

Sill'aikaa kun Pietari valloitteli Itämeren maita Ruotsalaisilta, oleskeli Kaarle XII sotajoukkoineen

Puolassa. Jo vuonna 1701 oli hän mennyt Väinä-joen yli Kuurinmaalle, karkottaen August II:sen saksilaiset joukot edellään. Ruotsin maiden rajat olivat tältä puolen nyt aivan turvassa; ja olisi kuninkaan sopinut taas kääntyä Venäläisiä vastaan estääkseen heti alussa Pietarin suuria tuumia ja varustuksia kehittymästä. Mutta Kaarle XII ei tätä vaaraa käsittänyt; helpot voitot saivat hänen yhä enemmän luottamaan onnetarten suosioon. Hänen suunnitelmansa saivat yhä suuremman muodon. Hän ei tyytynyt siihen, mitä hänen valtakuntansa etu vaati, vaan hän rupesi taistelemaan oman tarkoitustensa saavuttamiseksi. Hänen mielessään vakaantui se ajatus, että petollinen August II oli pakotettava luopumaan Puolan kruunusta ja toinen saatava sijaan. Sen kautta oli Kaarle XII:n oikeuden tunto tyydytetty. Hänen mielessään kangasteli kenties sekin aatos, että hän saisi uudesta asettamastaan kuninkaasta liittolaisen Venäjätä vastaan. Mutta se osottaa, ettei hän tuntenut tarpeeksi Puolan valtiota. Puolan joukkoja hän kyllä voitti toisen toisensa perästä, mutta maa ei sillä ollut kukistettu. Voitot olivat petollisia. Sen oli jo hänen isoisänsä Kaarle X:s saanut kokea. Hänkin oli voitokkailla sotajoukoillaan risteillyt halki Puolan, mutta hävitetyksi hän ei sitä saanut, ainoastaan heikonnetuksi. Puolan valtiolta puuttui näet yhteyttä; se ei ollut sellainen luja yhteen sulautunut kokonaisuus kuin esim. Ruotsi tai Tanska. Kuningas siellä oli, mutta hän oli voimaton; valtiopäivillä asiat piti päätettävän; siellä olivat yksinomaan aatelismiehet ja korkeimmat papit saapuvilla. Mutta valtiopäivätkin olivat voimattomat toimintaan; sillä ei päätöstä saatu aikaan, ellei yksimielisyys ollut täydellinen. Sen esti n.s. "vapaa veto-oikeus". Se taas saattoi täydellisen hajaantumisen, riitoja ja puoluetisteluita; se suuri vapaus, joka muka oli olemassa, olikin ainoastaan vallattomuutta. Puolan valtioruumiin eri osat olivat hajallaan, ja eri osia oli mahdoton yht'aikaa tukahuttaa, ja vielä mahdottomampi oli luoda tuosta höllästä valtiosta lujaa yhtenäistä liittovaltiota, niinkuin Ruotsin kuningas kenties toivoi.

Kaarle XII samoili joukoillaan Puolassa paikasta toiseen viisi vuotta väjyen Augustin kruunua; hän sai loistavia voittoja, pakotti Puolalaiset luopumaan August II:sesta sekä valitsemaan v. 1704 erään Stanislaus Lecsinskin, joka kuului Puolan mahtavampiin aatelissukuihin. Vaali ei kuitenkaan ollut yksimielinen, ja ainoastaan Ruotsin sotajoukkojen pakotuksesta hän kuninkaaksi huudettiin. Augustilla oli vielä sotajoukkoja ja hän oleskeli Puolassa tämän jälkeen kaksi vuotta, jolloin hänen täytyi lähteä perintömaahansa Saksiin. Mutta Kaarle XII ei häntä vielääkään jättänyt rauhaan; hän seurasi häntä Saksiin, ja vasta siellä sai hän hänet rauhaan taipumaan ja samassa luopumaan Puolan kruunusta v. 1706 Altranstadtin rauhassa.

Nyt oli Kaarle XII maineensa kukkulalla. Hän oli keskellä Eurooppaa suuri voitokas armeija mukanaan. Eipä siis kumma, että häntä koetettiin saada sekaantumaan Länsi-Euroopan valtiollisiin asioihin. Tähän aikaan käytiin toista suurta sotaa Länsi- ja Etelä-Euroopassa. Useat Euroopan valtiot olivat yhtyneet taistelemaan mahtavata ja ylpeätä Ranskan kuningasta Ludvig XIV:tä vastaan; hän oli jo masentumaisillaan. Sen vuoksi kääntyi hän Ruotsin kuninkaan puoleen, tahtoen häntä puolelleen, niinkuin Ruotsin ja Ranskan sotavoimat kolmikymmenvuotisessa sodassakin olivat ennen yhdessä taistelleet. Kaarle XII ei kuitenkaan ryhtynyt enää näihin asioihin, ja kaikki hänen lähemmät neuvonantajansakin koettivat sitä estää. Oli aika jo kääntyä Venäjätä vastaan ja kukistaa sekin niinkuin muidenkin vihollisten oli käynyt.

XVI. Kaarle XII lähtee Venäjälle.

Kun tieto oli levinnyt siitä, että August II oli tehnyt rauhan Kaarle XII:n kanssa, arvasi Pietari, että nyt oli hänelle ratkaiseva hetki tulossa. Kaikki sotapuuhut Itämeren maakunnissa jäivät toistaiseksi ja aljettiin toisaalla varustuksia tekemään. Kaupunkien linnoituksia Puolan rajalla ruvettiin parantamaan, varsinkin Kieviä; myöskin Moskoovaa ja sen lähellä olevia kaupunkeja varustettiin, virtojen luona piti varustuksia tehtävän. Määräyksiä annettiin, että heti Ruotsalaisten ilmaantuessa piti asukkaiden viedä karjansa ja muut varansa pois, jotta ei olisi vihollisella niitäkään saatavissa. Kaikkien tuli olla varuillaan pian sattuvaa suurta tapahtumaa varten.

Pietari saattoi ruveta Ruotsin kuningasta vastustamaan jo Puolassa ja estää hänen tuloansa Venäjälle. Siitä olikin kysymys, mutta tsaari ei tähän tuumaan uskaltanut ryhtyä. Kaarle XII:tta oli ympäröimässä voittamattoman sankarin loisto; häntä vastaan ei uskallettu ryhtyä julkiseen taisteluun; virtojen ylimenopaikoissa, nälkään näännyttämällä piti hän voitettaman. Se oli Venäjän tsaarin tuuma.

Elokuussa v. 1707 lähti Kaarle XII vihdoin liikkeelle Saksista. Hän marssi Puolaan ja oli siellä seuraavaan vuoteen asti. Aikaisin keväällä v. 1708 meni hän Venäjän rajan yli, otti Grodnon kaupungin haltuunsa, josta tsaari kahta tuntia ennen hänen tuloansa oli paennut.

Nyt oli Pietari masennettava ja Venäjän voima murrettava. Mutta millä tavalla? Useat kehottivat Ruotsin kuningasta lähtemään Itämeren maakuntiin, karkottamaan Venäläiset pois, riistämään heiltä

takaisin valloitetut paikat ja ennen kaikkia estämään uutta pääkaupunkia syntymästä Neva-joen suuhun. Tämä suunnitelma oli Kaarle XII:kin mielessä jonkun aikaa; mutta hän luopui siitä. Hän arveli näet, että tuo kaikki olisi pian suoritettu, mutta sillä ei olisi Venäjän voima tarpeeksi muserrettu; ja sen hän tahtoi tehdä. Sen vuoksi hänessä pääsi vakaantumaan toinen paljon suuremmoisempi suunnitelma. Hän tahtoi tunkeutua itse Venäjän sydämeen, ottaa sen vanhan pääkaupungin haltuunsa, ja kun tsaari perinpohjaisesti oli masennettu, sitten oli rauhanehdot määrättävät. Tuuma oli suuremmainen, ja sentähden se miellytti Kaarle XII:sta; sen lisäksi oli siihen muitakin houkuttelevia syitä. Kaarle XII toivoi näet saavansa liittolaisia. Turkin sulttaani oli osottanut ystävyyttä Ruotsin kuninkaalle; ei ollut ollenkaan mahdotonta, että hän ryhtyisi yhdessä Ruotsalaisten kanssa estämään Venäjän paisuvaa mahtavuutta. Olihan Pietari jo riistänyt siltä sodassa Asovin tärkeän kaupungin ja linnoituksen ja Tataarilaiset nykyisessä Etelä-Venäjässä, jotka olivat sulttaanin alamaisia, olivat Venäjän hallitukselle suutuksissaan sen mielivaltaisesta menettelystä sodan jälkeen, se kun oli anastanut suuria maa-aloja.

Mutta varmempia takeita näkyi olevan kasakkain atamaanista Etelä-Venäjällä Ivan Stepanovits Mazepasta.

Tämä mies on saavuttanut suuremman kuuluisuuden kuin moni muu hänen asemassaan. Syntyänsä puolalainen aatelismies oli Mazepa Puolan kuninkaan Juhana Kasimirin hovissa sekä komeutensa että hienojen seurustelutapojen vuoksi saavuttanut yleistä suosiota. Mutta rakkauden seikkoihin jouduttuaan erään puolalaisen magnaatin puolison kanssa, joutui hän pois koko isänmaastaan. Tuo aviomies, jota hän oli loukannut, sidotutti hänet kostoksi ihka alastonna hevosen selkään, joka lähti häntä kuljettamaan läpi metsäin ja yli vuorten. Pahasti runneltuna pääsi hän tästä kovasta koston rangaistuksesta kun muutamat kasakat, jotka tapasivat hänet tuossa surkeassa tilassa puolikuolleena, irroittivat nuorat, joilla hän oli sidottu. Kotimaahansa ei hän enää palannut, vaan asettui Vähä-Venäjän kasakoiden päällikön eli atamaanin luo. Jonkun ajan kuluttua hän itse nimitettiin tuohon tärkeään toimeen. Mazepa oli kopea, itsekäs, turhamainen mies; arvon ja kunnian saavuttaminen oli hänen tarkoituksperänsä. Sen mukaan johti hän toimensa. Ja itsekkäisiin tuumiinsa näkyi hänellä olevan tarpeeksi kannatusta kasakoissa, ja tilaisuus hyvä, kun Ruotsin mahtava kuningas rupesi lähentelemään Venäjän rajoja. Dniepr-virran ympärillä asuvat kasakat, jotka ennen olivat olleet Puolan kuninkaiden alamaisia, olivat Pietarin isän Aleksei-tsaarin aikana liitetyt Venäjän valtaan. Heidän entiset vapaat laitoksensa oli silloin luvattu säilyttää. Mutta Pietari suuri ei näitä annettuja lupauksia noudattanut. Kasakoita pakotettiin varustustoihin, niinkuin muitakin, rekryytejä otettiin heidän joukostaan, veroja kohotettiin j.n.e. Tämän johdosta olivat kasakat tyytymättömiä; valituksia ja pyyntöjä esitettiin tavan takaa Mazepalle: sanotaanpa muutamien kehottaneen häntä vapauttamaan Vähä-Venäjä tsaarin vallasta.

Tähän vallitsevaan tyytymättömyyteen perustuen ja loukattuna siitä että tsaarin mahtava suosittu Menschikov pyrki syrjäyttämään hänen vaikutustaan, ryhtyi tämä 70-vuotias vanhus keskusteluihin sekä Puolan vasta valitun kuninkaan Stanislaus Leczinskin että itse Kaarle XII:n kanssa. Eräs ruhtinatar Dolskij, älykäs ja juonikas nainen, oli vielä häntä kiihottamassa. Ensin tapahtui se varovasti; Mazepa horjui; hän teeskenteli samalla kertaa uskollisuuttaan tsaarille kuin hän oli hänen vihollistensa kanssa salaisessa kirjevaihdossa. Kauan aikaa pysyikin hänen kaksimielisyytensä salassa. Pietari rankaisi ankarasti kaikkia, jotka syyttivät atamaania petollisista juonista; niin lujasti luotti hän tähän mieheen. Vihdoin kuitenkin tuli asia ilmi, ja Mazepan täytyi lähteä pois olopaikastaan sekä saapui Ruotsalaisten leiriin Lokak. lopulla 1708, jolloin Kaarle XII oli jo Ukrainan rajoilla. Mutta mukanaan hänellä oli ainoastaan 7,000 kasakkaa, vaikka hän 30,000 oli luvannut tuoda. — Ruotsin kuninkaalle Mazepan toimet ja juonet tuottivat enemmän haittaa kuin hyötyä.

Tällä välin pitkitti Kaarle XII matkaansa yhä eteenpäin Venäjätä kohden. Hän oli tehnyt Lewenhauptin kanssa keväällä v. 1708 täydellisen sotasuunnitelman, jonka mukaan kaikki Ruotsin sotavoimat yhtä aikaa piti pantaman liikkeelle. Itse oli hänellä pääjoukko, 36,000 miestä, ja sen mukana hänen tuli tunkeutua Moskoovaan. Kenraali Lewenhauptin, joka oli Liivinmaalla, piti lähteä sieltä 11,000-miehisen armeijan kanssa samaan aikaan ja yhtyä pääarmeijaan sekä tuoda sillekin muonavaroja, niitä kun oli vaikea Venäjällä saada. Kenraali Lybeckerin voimia Suomessa taas oli käytettävä Inkerinmaalla samaan aikaan. Hänen tuli ahdistaa Pietarin vasta varustettua kaupunkia Neva-joen suussa. Vieläpä piti Puolan kuninkaankin ottaa samaan yritykseen osaa. Hän toivoi vielä, että Krimin Tataarit, vieläpä Turkin sulttaanikin yhtyisi häneen apujoukoilla.

Näin oli Kaarle XII suunnitellut tuon suuren aikeensa, jolla Venäjän valtakunta oli perin pohjin masennettava. Se oli mahtava ja älykkäästi ajateltu, niinkuin sota-asiain ymmärtäjät yksimielisesti sanovat; mutta se ei kuitenkaan onnistunut. Se oli kyllä mahdollinen toteuttaa, mutta niitä monia vaikeuksia, jotka saattoivat ilmaantua, ei otettu lukuun. Katselkaamme miten se päättyi.

Jo vuoden 1708 kuluessa näkyi pahoja enteitä. Kaarle XII joutui yhä kauemmas Venäjän sisä-osiin. Liettuassa oli monia virtoja esteenä, rämeet ja suot hankaluutta tekemässä; sen lisäksi koko kesä niin sateinen, ettei miesmuistiin sellaista ollut sattunut. Kulku kävi hitaasti huonojen teiden vuoksi, hevoset

eivät tahtoneet päästä eteenpäin; usein ne vaipuivat suohon melkein näkymättömiin. Sotamiehet kärsivät äärettömästi jo tästä luonnonkovuudesta, mutta vielä enemmän Venäläisten tekemästä haitasta. Vihollisen joukot kulkivat edellä; usein he ryhtyivät pienempiin kahakkoihin, häiriten Ruotsalaisten muutenkin hankalaa kulkua, mutta ei ratkaisevaan taisteluun, jota Kaarle XII olisi toivonut. Palavien kylien tulen heijastus osotti usein Ruotsalaisille mitä heidän oli odotettavissa, kun eteenpäin pyrkivät. Sillat olivat hävitetyt, tiet hakatuilla puilla tukkoon pantu. Ja kun kyliin tultiin, olivat ne joko tuhkaläjänä tai kokonaan autioina. Asukkaat olivat paenneet pois ja kätkeneet varansa maakuoppiin; sotamiehet eivät saaneet niitäkään ostaa, ei leipää eikä juomaa. Syksyn kuluessa täytyi heidän suurimmaksi osaksi syödä kasvien juuria, sieniä y.m., mitä metsissä löysivät. Tämän kovan kesän ja syksyn jälkeen tuli ankaran kylmä talvi, joka näytti voimaansa muuallakin. "Linnut putoilivat puusta", kirjoittaa eräs, joka oli retkellä mukana, "jotta niitä saatiin käsin kiinni niinkuin kesyjä eläimiä". Sotamiehet eivät saattaneet tätä kestää; pitkin teitä niitä vaipui toinen toisensa perästä. Nälkä ja kylmä se olikin, joka saattoi enemmän tuhoa Kaarle XII:sen sotajoukossa, kuin monet tappelut.

Eikä vielä tässä kylliksi. Tulipa muitakin onnettomuuksia lisäksi. Kuten mainitsimme, piti Lewenhauptin tuoda lisäväkeä ja elatusvaroja Liivinmaalta. Mutta Kaarle XII oli liian kauaksi kulkenut, sillä ennen kun Lewenhaupt pääsi yhtymään, olivat Venäläiset, joita johti Pietari itse, hätyyttäneet häntä Liesna-joen luona. 11,000:sta miehestä pääsi ainoastaan 7,000 perille; mutta vielä suurempi onnettomuus oli se, että muonavarasto joutui Venäläisten käsiin. Lewenhauptin joukot tulivat pääjoukkoon vaan kurjuutta lisäämään.

Kohta tämän jälkeen tuli toinen surusanoma Kaarle XII:n leiriin. Lybeckerin retki Pietaria vastaan ei onnistunut. Tämä kenraali, joka on tunnettu meidän maan historiassa, oli kyllä ylpeä, mutta huono päällikkö ja pelkuri. Venäläiset saivat hänet pelotetuksi pois toimittamalla tahallansa hänen käsiinsä kirjeen, jossa kerrottiin, että muka suuri Venäläisjoukko oli tulossa Inkerinmaalle. — Turkin sulttaani ilmoitti niinikään, ettei hän millään tavalla aikonut ottaa osaa sotaan. Ruotsin kuninkaan täytyi siis luottaa yksinomaan omiin voimiinsa.

Ja kaikista vastuksista huolimatta pysyi Kaarle XII tyyneenä; järkähtämättä hitustakaan pitkitti hän kerran aloittamaansa tietä. Niiden neuvoja, jotka kehottivat häntä peräytymään, ei hän ottanut korviinsaakaan. Mutta sotamiehillä ei enää ollut samaa mieltä kuin ennen; kärsiminen ja puute teki heidän ruumiinsa voimattomaksi ja heidän mielensä alakuloiseksi; he nureksivat, että heitä kuljetettiin yhä kauemmas kotoa ja varmaan kuolemaan. Heillä ei enää ollut samaa varmaa voiton toivoa, joka ennen oli heitä elähyttänyt. Upsierit taas olivat eripuraisia keskenään; he koettivat vahingoittaa toinen toistansa; ja tyytymättömyys yhäti jatkuvaan sotaan ilmaantui heissäkin. Ruotsin armeija oli jo masentunut, se oli jo rappiolle joutunut ennenkun ratkaiseva taistelu tapahtui.

Tsaari oli yhäti pitänyt silmällä Ruotsalaisten kulkua ja pysytellyt heidän läheisyydessään. Hänen joukkoonsa olivat toisellaiset kuin 9 vuotta aikaisemmin Narvan edustalla. Hän oli yhäti ollut toimesta ja etupäässä pitänyt sotalaitoksestaan huolta. Venäjän sotajoukko oli sillä välin saanut enemmän taitoa, kuntoa sekä samassa itseensä luottamusta, vaikka Kaarle XII ei kuitenkaan osannut tätä muutosta tarpeeksi arvostella. Sitä paitsi luotti Ruotsin kuningas yhäti onnen suosioon, joka tähän asti oli ollut hänen mukanaan. Pietari taas oli käynyt ankaran koulun; varovaisesti ja hiljalleen oli hän ja hänen valtionsa, kehittynyt; mutta hän oli oppinut yhä enemmän toivomaan ja luottamaan omiin voimiinsa.

Toisellaisella kannalla olivat siis entisestään tositeossa olosuhteet kun Pultavan luona taisteluun ryhdyttiin.

XVII. Pultavan tappelu. Kaarle XII:n sotajoukko joutuu vangiksi.

Toukokuun 1 p. 1709 ryhtyi Kaarle XII piirittämään Pultavan varustettua kaupunkia Vähässä-Venäjässä. Hänen sotajoukkonsa oli edellisen vuoden kuluessa sulautunut 20,000:teen mieheen ja niistäkin oli joku tuhat sairaana. Näiden lisäksi oli noin 10,000 saporogilaista kasakkaa, jotka olivat hänen kanssaan tehneet liiton. Kanuunista oli ainoastaan 30 jäljellä; suurin osa oli matkalla jäänyt Liettuan soihin; ruutia oli sangen vähän ja sekin melkein kelvotonta, koska matkalla oli kostunut. Sen vuoksi täytyikin Ruotsin kuninkaan vastoin tapojansa ryhtyä pitkälliseen piiritykseen, sillä tällaisilla voimilla ja sotavarustuksilla ei hänkään voinut rynnäkköä ajatella. Venäjän joukot, jotka olivat seuranneet Ruotsalaisia ja toukokuussa asettuneet noin penikulman päähän varustettuun leiriin, oli yhteensä ainakin 60,000 miestä, toiset sanovat niitä olleen 80,000; sen lisäksi lähes 100 kanuuna, hyvät ampumavarastot ja ruokavaroja tarpeeksi. Ruotsin joukot kaivoivat juoksuhautoja ja lähentelivät niitä myöten kaupunkia. Pultavassa kävi olo puolustajille tukalaksi. Tyhjien pommien sisässä, joita kaupungista ammuttiin yli Ruotsalaisten leirin, annettiin kirjelipuilla tietoa tilasta Venäläisten leiriin; kruuti- ja muonavarat rupesivat loppumaan. Pietari oli itse saapunut kesäkuussa joukkojensa luo ja

tahtoi mielellään pelastaa kaupungin. Mutta ratkaisevaan tappeluun oli hänen ryhtyminen, ennenkuin saattoi Pultavan puolustajille apua tuoda, Ruotsin joukot kun olivat hänen joukkojensa ja Pultavan kaupungin välillä. Sellainen oli kuitenkin pelko vielä Kaarle XII:n armeijaa kohtaan, vaikkapa se olikin niin kurjassa tilassa, että tsaaria kauan aikaa arvelutti tappeluun ryhtyä. Vasta saatuaan tietää, että Ruotsin kuningasta oli pahasti jalkaan haavoitettu ja sentähden kykenemätön itse toimintaan, päätti hän antautua ratkaisevaan taisteluun. Ruotsin joukko oli myöskin halukas viimeiseenkin ponnistukseen, sillä sen asema oli tukala; puutteet ja kärsimiset pakottivat sotamiehiä toivomaan leipää tai kuolemaa, ja ilman taistelua ei minkäänlaista muutosta ollut toivottavissa.

Ruotsalaiset taistelun alkoivatkin. Kesäkuun 27 p. kutsui kuningas Rehnsköldin ynnä muut kenraalit luoksensa ja vuoteellaan maaten hän määräsi, että seuraavana aamuna oli taisteluun ryhdyttävä. Rehnsköld sai ylijohdon, sillä Kaarle XII ei itse kyennyt hevosen selkään nousemaan. Saman päivän illalla ilmoitettiin myöskin sotamiehille, että aamulla varhain oli vihollista vastaan mentävä.

Kesäkuun 28 p. oli ratkaiseva päivä, Jo klo 4 aamulla lähtivät Ruotsin joukot liikkeelle; niitä oli vaan noin 13,000 miestä, muut olivat vallihautoissa tai kuormaston luo jätetyt. Ampumavarastot olivat huonot, kuten mainittiin, joten he pian olivat pakotetut ryhtymään miekka kädessä käsikahakkaan. Ja vanhaa urhouttaan he kyllä osottivatkin. Tappelun alku näytti lupaavan Ruotsalaisille voiton; he karkottivat Venäläisten ratsuväen ja aikoivat rynnätä tsaarin varustettuun leiriin. Silloin aikoi Pietari joukkoineen jo paeta. Mutta pian asiat muuttuivat. Ruotsin joukot hajosivat liian etäälle toisistaan ja kun koko tsaarin suuret voimat tulivat esille, kävi asema Ruotsalaisille tukalaksi. Eräs osasto, jossa oli kuusi pataljoonaa kenraalimajuri Roosin johdossa, joutui saarretuksi; koko osasto joko kaatui tai joutui vangiksi. Venäjän lukuisat tykit tekivät ääretöntä tuhoa, jota vastaan urhoollisuus toiselta puolen ei mitään saanut aikaan. Näyttipä lopulta siltä kun koko Kaarle XII:n sotajoukko olisi siinä paikassa auttamattomasti hukassa.

Venäjän tsaari oli koko tappelun ajan saapuvilla, kehottamassa ja järjestämässä. Että hän ei vaarallisempia paikkoja välttänyt, osottaa se, että yksi kuula meni hänen hattunsa läpi, toinen sattui satulaan; mutta mielenmalttiansa hän ei menettänyt. Kaarle XII oli myöskin taistelukentällä, vaikk'ei johtamassa; hän oli laitattanut itselleen kantotuolin, jolla hän kulki. Kuulat sinkoilivat hänenkin ympärillään. Toinen hevosista, jotka tuolia kannattivat, ammuttiin jo tappelun alussa kuoliaaksi. Sen jälkeen hänen henkivartiensa ottivat kantaakseen tuolin; niistä useimmat kaatuivat ja vihdoin ammuttiin koko tuoli pirstaleiksi, jonka jälkeen kuninkaan täytyi nostattaa itsensä hevosen selkään.

Sillä välin oli jo tappelun päätös ratkaistu. Venäläiset olivat karkottaneet Ruotsin joukot; tuhansia oli kaatunut, toisia joutunut vangiksi, joiden joukossa ylipäällikkö Rehnsköld ja kuninkaan sihteeri Piper. Muut lähtivät pakenemaan. Venäläiset eivät voiton riemussaan onneksi heti lähteneet hätyyttämään Ruotsalaisten leiriä; silloin jo olisi kaikki, itse kuningaskin, joutunut Venäläisten käsiin.

Kenraali Lewenhaupt sai armeijan tähteet kerätyksi kuormaston luo; ja heti aljettiin pakoon valmistautumaan. Itäänpäin kuljettiin kolme päivää yhtämittaa. Silloin saavuttiin leveään Dniepr-joen rannalle siinä kohdassa, jossa Vorskla-niminen syrjäjoki siihen purkaa vetensä. Siitä olisi ollut yli mentävä, jotta olisi päästy turviin läheiselle Turkin alueelle, mutta huomattiin että siltaa ei ollut, ja vielä kyläkin, joka siinä oli ollut, oli hävitetty. Tsaari oli antanut sen jo ennakolta varoksi hävittää, ettei lautan aineita olisi saatavissa. Siihen oli siis pysähtyminen. Löydettiin kuitenkin pari venettä, jotka sidottiin yhteen; kuninkaan ajoneuvot sovitettiin niiden päälle ja hän pääsi siten yli. Vastenmielisesti Kaarle XII kuitenkin sotajoukostaan erosi ja monta kehotusta tarvittiin, ennenkun hän saatiin taipumaan. Mazeppa pääsi virran yli kolmannella veneellä ja sai vielä osan aarteistaankin muassaan. Uimalla useat koettivat pelastua, luottaen hevostensa voimiin; muutamille se onnistui, mutta monet myös hukkuivat virtaan. Noin 1,500 miestä Ruotsin armeijasta pääsi yli sekä pari tuhatta kasakkaa. He pelastuivat Turkin valtakuntaan, jonne Kaarle XII asettui olemaan.

Mutta armeijan suurin osa jäi virran toiselle rannalle. Lewenhauptille jätti kuningas lähteissään ylipäällikkyyden. Tarkotus lienee ollut, että olisi vastarintaa tehty, mutta sen huomasi Lewenhaupt turhaksi; järjestys oli kadonnut ja useat karkailivat pois. Kun Menschikov heinäkuun 1 p. ilmestyi 9,000 ratsumiehellä mainitun virran luo Perevolotshnan kylän luona, suostui Lewenhaupt kirjottamaan nimensä antaumissitoumuksen alle. Sotamiehistä oli tämä niin heidän kunniaansa alentavaa, että monet syöksyivät virtaan päästäkseen tästä häpeästä; samoin tekivät useat kasakoista, he taas välttääkseen ankarata rangaistusta. Mutta noin 15,700 miestä siinä antautui tsaarin armoihin; niistä 930 upsieria. Samoin kuin 9 vuotta aikaisemmin Venäjän joukot Narvan luona jättivät aseensa Kaarle XII:lle, niin nyt Ruotsin joukot kulkivat ruhtinas Menschikovin ohi ja jättivät aseensa ja lippunsa hänen jalkainsa juureen. "Niin hävisi", kirjottaa tsaari voitonriemussaan, "sama armeija, joka Saksissa ollessaan oli herättänyt kauhua koko Euroopassa, Venäläisten käsiin".

Pultavaan hautaantui Kaarle XII:n sotamaine ja Ruotsin suuruus. Sen armeijan kohtaloa, joka viimeiseen asti oli tätä suuruutta ylläpitänyt, tahdomme vielä vähän seurata senkin jälkeen kun se oli

voittoja lakannut saamasta ja pitkällisessä vankeudessa tuomittu olemaan.

* * * * *

Pultavasta vietiin vangit eri osastoissa sisämaahan päin ja joulukuussa olivat ne Moskoovassa, jossa tsaari vietti saman kuukauden 22 p:nä suuren riemujuhlan Pultavan tappelun johdosta. Ruotsalaiset vangit olivat näet mukana juhlan komeutta lisäämässä. Siinä kanuunat, sotaliput ynnä muut voiton merkit. Seuraavan vuoden alussa hajoitettiin upsierit ja myöskin sotamiehet eri osiin valtakuntaa. Mutta kun Kasanissa v. 1711 oli tullut ilmi suuri karkaamisen yritys, vietiin vangit kauemmaksi, suuri osa upsiereista Siperiaan, jotta he olisivat kauempana kotimaastaan ja toisistaan. Tobolskin kaupungissa yksin oli lähes 900 upsieria. Papit jaettiin eri paikkoihin, jottei vankien tarvinnut olla ilman sielunhoitoa. Sen olivat vangitut kenraalit Rehnsköld ja Piper saaneet aikaan, jotka muutenkin pitivät paljon huolta vangeista esitellen tsaarille heidän tarpeitaan.

Paitsi näitä Pultavan tappelun jälkeen vangittuja oli vangiksi jo ennen kuljetettu paljon ihmisiä koko sodan kestäessä sekä sotamiehiä että muitakin asukkaita kaupungeista ja maalta, joten niitä oli yhteensä useita kymmeniä tuhansia, hajotettuna ympäri Venäjän laajaa valtakuntaa. Kaikkien olo oli hyvin huono. Upsieria ei tavallisesti pakotettu työhön, mutta niiden toimeentulo oli tukala. Venäjän valtion puolesta maksettiin heille hyvin vähän ja kotimaasta harvoin saapui varoja, jonka vuoksi heidän täytyi tuumia toisia elinkeinoja. Monet rupesivat jotakin käsityötä harjoittamaan; he valmistivat kulta- ja hopea-astioita, nikkarin-, sorvarin-, suutarin-ammattiin kuuluvia töitä; toiset rupesivat korttia valmistamaan, muutamat punoivat koppia j.n.e. Löytyipä parturia, hattumaakaria ja ravintolanpitäjiäkin heidän joukossaan. Jotkut menivät kauppa-apulaisiksi. Muutamat perustivat kouluja, joissa rupesivat oppia jakamaan. Esimerkiksi Tobolskissa perustettu koulu saavutti suuren maineen.

Huonompi kuin upsierien oli sotamiesten sekä muiden vangiksi vietyjen asukkaiden tila. Ne joutuivat myöskin pitkin koko laajaa Venäjän valtakuntaa hajoitetuksi. Vieläpä niitä myytiin Persialaisille ja Turkkilaisille, ja joutuivat siten vielä kauemmaksi. Venäjällä toiset olivat valtion töissä, toiset taas yksityisten tiluksilla. Pietari käytti niitä näet niinkuin omia talonpoikiaankin yleisissä töissä: kanavia kaivamassa, satamia ja laivoja rakentamassa, linnoja varustamassa; varsinkin Pietarin kaupunkia rakennettaissa käytettiin paljon sotavankia. Huono hoito ja ruoka surmasi paljon. Ne vangit taas, jotka joutuivat bojaari tiluksille maata viljelemään, tulivat samallaisen kohtelun alaisiksi, kuin Venäjän talonpojat olivat. Tylyt voudit olivat aina ruoska kädessä heidän työtään valvomassa.

Suurin osa vangiksi joutuneista hävisi ikuisiksi ajoiksi teille tietämättömille; varsinkin niiden, jotka joutuivat kauaksi oli vaikea palata. Monet olivat kääntyneet kreikan-uskoon sekä perehtyneet uusiin oloihin, eivätkä rauhan tultua enää tahtoneet palata; usein Venäläiset tahtoivat myöskin estää heidän paluutansa. Monet upsiereistakin olivat vapaaehtoisesti antautuneet tsaarin palvelukseen ensiksi tehtyään hänelle uskollisuuden valan. Heillä kun oli huono olo ja tsaari taas lupasi heille, niinkuin muillekin ulkomaalaisille hyviä virkoja ja suuria etuja, suostuivat he jäämään hänen virkakuntiinsa. Kun rauha v. 1721 tehtiin, saivat vangit oikeuden palata kotimaahansa, ja silloin niitä joukottain nähtiinkin paluumatkalla, mutta kuten mainittu, suuri osa jäi ainiaaksi enää kotimaatansa milloinkaan näkemättä.

XVIII. Pietari valloittaa Suomen.

"Vasta nyt on Pietarin perustuskivi Jumalan avulla lujaan laskettu", kirjoittaa tsaari yli-amiraali Apraksinille Pultavan voiton johdosta. Vasta nyt olivat Pietarin uudet hankkeet taattuina ja hänen tekemänsä valloitukset turvattuina. Mutta ei siinä kyllin. Tämä tapahtuma muutti Venäjän aseman kokonaan toisellaiseksi. Se pääsi johtavaksi vallaksi pohjoismaissa; se pääsi samassa Euroopan vallaksi, jota se ei ennen ollut. Ulkomailla Pultavan tappelu herätti hämmästyksiä; samallinen ihmettely ja kunnioitus, joka vastikään oli Kaarle XII:n osana ollut, siirtyi nyt Pietarille. Hänen arvonsa kohosi; hänen vaikutuksensa Euroopan valtiollisissa asioissa tuli heti sen jälkeen näkyviin.

Lepoon ei Pietari tästä lähinkään hetkeksikään antautunut. Ruotsin ylivalta oli kyllä masennettu, mutta sitä piti vielä ahdistettaman, jotta se saataisiin rauhaan. Ja Pietari sai taas liittolaisiakin. Tanskan kuningas julisti heti Pultavan tappelun jälestä sodan Ruotsia vastaan, ja myöskin August II liittyi heihin, vaatien Puolan kruunua jälleen päähänsä. Kaikki nämät kolme alkoivat, niinkuin sodan alussakin, ahdistella Ruotsin Itämeren maita; mutta suurempaa toimintaa, voimaa ja vireyttä kuin muut liittolaiset, osotti tsaari; ja hän se oli, joka koko taistelua johti. Hänen esiintymisensä Euroopassa oli nyt toisellinen kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. Itse hän kulki paikasta toiseen, yhdeltä sotantereelta toiselle; hänen sanallansa oli tärkeä merkitys Euroopan yleisissä asioissa; hänen valtiomiehensä Länsi-Euroopan pääkaupungeissa olivat saman arvoisia kuin muidenkin ruhtinasten lähettiläät, ja samaa taitoa he olivat joutuneet saavuttamaan. Venäjä oli nyt liittynyt Euroopan valtioihin ja sotavoimansa nojalla se sai enempi aikaan kuin Ruotsin muut naapurit. Yhä lännemmäksi

Pietari halusi päästä.

Pietarin sotavoimat olivat Pultavan tappelun jälestä jaetut eri paikkoihin; suurin osa oli Itämeren maakunnissa ja Suomessa, mutta myöskin Puolassa ja Saksassa oli hänellä väkeä yhdessä liittolaistensa kanssa toimimassa.

Suurin osa Itämeren maakunnista oli jo ennen ratkaisevaa tappelua joutunut Pietarin haltuun; suurimmat kaupungit vaan olivat jääneet valloittamatta. Mutta jo syksyllä 1709 lähetettiin joukko Riikaa valloittamaan; tämä tärkeä kaupunki antautui kesällä 1710; Syyskuussa samana vuonna joutui myöskin Rääveli hänen haltuunsa.

Nyt alkoi Suomen vuoro. Viipurin kaupungin tsaari tahtoi saada pysyväiseksi omaisuudekseen; se oli varustettu paikka ja lähellä hänen uutta pääkaupunkiaan, jonka etuvarustuksena sen vastaisuudessa tuli olla Ruotsin puolelta ilmaantuvaa vaaraa vastaan. Mutta muuta Suomea hän ei aikonut nytkään valtaansa lopullisesti yhdistää; se oli valloittettava vaan sentähden, että se oli tärkeä osa Ruotsin valtakunnasta, jotta Ruotsi "notkistaisi niskansa", s.o. taipuisi rauhaan. Seuratkaamme hetkeksi Pietarin joukkoja Suomessa ja isänmaamme kohtaloa tällä ajalla.

Maaliskuussa 1710 lähetti tsaari 18,000 miestä kenraali Apraksin johdossa Viipuria piirittämään. Piiritys alkoi heti, ammuttiin osa linnantorneista pirstaksi ja kaupunkiin ammutuista kuulista syttyi kolmasti tulipalo; mutta urhoollisesti puolusti eversti Maunu Stiernsträhle kaupunkia ja linnaa 4,000:llä miehellä, jotka hänellä oli. Piirittäjillä taas oli tukala olla; talvi oli kylmä eikä heillä ollut muualla suojaa kuin lumesta ja jäästä tehdyissä majoissa, joten taudit rupesivat raivoamaan heidän joukossaan. Mutta kun meri oli auennut, lähetettiin tänne laivasto ja tsaari itse toi lisää tykkeitä, ampumavaroja ja väkeäkin. Itse hän lähti kuitenkin pian Pietariin, mutta antoi päällikölle ankaran käskyn, että Viipuri oli otettava. Heinäkuun 14 p. se joutuikin Venäläisten haltuun. Joka puolelta piiritettynä eikä apua ollenkaan tiedossa, rupesi Stiernsträhle antaumisehtoja tekemään. Niissä suostuttiin muun muassa päästämään puolustajat ja kaupungin asukkaat vapaaksi; mutta tsaari ei lupaustaan pitänyt, vaan kaikki sotamiehet ja osa asukkaistakin joutuivat vangiksi ja vietiin Venäjälle, paitsi sairaita ja raajarikkoisia, joita yhteensä oli noin 900. Ne kuljetettiin Helsinkiin. — Samana vuonna syyskuussa joutui Karjalan toinenkin linna Käkisalmi kenraali Bručen haltuun, joka sitä 14 päivää yhtä mittaa oli pommittanut.

Itä-Suomi oli täten joutunut Pietarin haltuun. Vuoden ajaksi muun Suomen valloituspuuhut keskeytyivät, koska Kaarle XII oli saanut Turkin julistamaan sodan tsaaria vastaan, ja hänen täytyi sen vuoksi oleskella valtakuntansa etelärajoilla.

Sillä välin olisi saattanut Suomen puolustusta valvoa; mutta sitä ei enää Ruotsin hallitus kyennyt saamaan aikaan. Tosin täällä oli etevä ja urhoollinen päällikkö parin vuoden aikana, Kaarlo Nieroht, mutta hänkään ei paljon saanut aikaan. Koko valtakunta oli köyhtynyt, rutto vielä päälliseksi oli vv. 1710 ja 1711 Suomessa raivonnut, sotavoimat vähentyneet; ruokavaroja ei ollut, joka sekin puolestaan teki suuremman sotajoukon koossa olon kauemman aikaa mahdolliseksi. Talonpojat kutsuttiin kyllä mies talosta usein vihollista vastaan, mutta harjaantumattomia kun olivat, eivät he mitään voineet. Suomen lopullinen valloitus ei sen vuoksi käynyt vaikeaksi Venäläisten taas tänne hyökätessä, varsinkin kun kenraali Lybecker uudestaan v. 1712 oli saanut ylipäällikkyyden. Sotaväki, noin 7,000 miestä, oli muutenkin kurjassa tilassa ja epätoivoisena, ja päällikkö, johon heillä ei luottamusta ollut, teki asian vielä pahemmaksi.

Jo v. 1712 tuli Venäläinen sotajoukko, 16,000-miehen suuruinen Suomeen, mutta se onneksi palasi syyskuussa takaisin, vaikka Lybecker jo oli aikeessa Kymi-joelta peräytyä heidän tieltään.

Seuraavan vuoden toukokuussa tehtiin uusi retki. Talven kuluessa oli tsaari valmistanut uutta yritystä ja hän oli itse niiden 200:n kaleerilaivan mukana, jotka tulivat Helsinkiä piirittämään. Tässä kaupungissa oli paljon makasiineja täynnä ruokavaroja ja Kaarlo Armfeltin, jolla oli komennossaan 1,500 miestä, tuli puolustaa kaupunkia. Lybecker oli itse Porvoon seuduilla varsinaisen armeijan kanssa. Mutta puolustaa Armfelt ei Helsinkiä voinut. Tsaarilla oli ainakin 12,000 miestä ja hän toi ne maalle kaupungin länsipuolella, jonne ei varustuksia ollut jouduttu tekemään. Armfeltilla ei muuta keinoa ollut kuin ryhtyä ikävään tehtävään; hän käski kaupungin asukkaita korjata omaisuudestaan minkä voivat, syytti makasiinit tuleen, jott'ei vihollinen niitä saisi, ja lähti Lybeckerin luo. Lybecker ei vastarintaan uskaltanut ryhtyä, kulki joukkoineen paikasta toiseen tietämättä mitä olisi tekeminen; ja vihdoin hän Uudeltamaalta rupesi vetäytymään sisämaahan päin Hämeenlinnaa kohden. Venäläiset saivat sillä välin koko Etelä-Suomen haltuunsa, ottivatpa pääkaupungin Turunkin elokuun lopussa.

Sillä välin erotti Ruotsin hallitus kuitenkin Lybeckerin päällikkyydestä; oli näet niin paljon valituksia lähetetty hänen johdostaan; muiden mukana piispa Gezelius oli syyttäjien joukossa. Kaarlo Armfelt, urhoollinen soturi, tuli sijaan, mutta hänkään ei enää voinut maata pelastaa, vaikkapa hän sotamiestensä antoikin tapella. Pälkäneelle oli puolustusjoukko vetäytynyt ja yli-amiraali Apraksin

seurasi Venäläisineen jälessä. Armfelt aikoi tehdä peräytymisestä lopun ja ryhtyä vastarintaan Kostian virran takana, joka yhdistää Pälkäneveden ja Mallasveden toisiinsa. Apraksin rakennutti lauttoja ja toi niillä väkeänsä yli toisesta paikasta kuin Armfelt oli odottanutkaan. Hän ryhtyi estämään tehden kauan aikaa vastarintaa; mutta ei auttanut; ylivoiman alta oli väistyminen. Koko armeija oli vähällä joutua saarretuksi. Sen vuoksi se lähti pakenemaan, ja pako oli niin kiireinen, että koko joukko hajaantui; vasta Etelä-Pohjanmaalla se saatiin kootuksi. Täällä oli seuraavan vuoden helmikuussa viimeinen ponnistus. Ruhtinas Galitsin, joka nyt oli Venäjän joukkojen ylipäällikkö, toi sinne noin 12,000 miestä Porin seudulta, jossa hän oli ollut talvea. Armfelt ryhtyi taisteluun Isossa Kyrössä Napuen kylän luona, vaikka hänellä oli tuskin 6,000 miestä. Tappelun kestäessä sattui vielä se paha onnettomuus, että ankara lumituisku tuprusi lunta vasten Suomen joukkojen kasvoja. Syytetäänpä sitäkin, ettei ratsuväen päällikkö de la Barre tehnyt tarpeellista vastarintaa, vaan jo tappelun alussa lähti väkineen pakenemaan. Armfelt ei kuitenkaan häntä syytä, vaan Venäläisten ylivoiman, lumituiskusta syntyneen haitan, mutta ennen kaikkea Jumalan salliman sanoo hän tappion matkaan saattaneen.

Napuen tappelun kautta oli Pietari päässyt Pohjanlahteen saakka. Armfelt vetäytyi Ruotsin puolelle; ja nuo kaksi linnoitusta Kajaani ja Savonlinna, jossa vielä oli puolustajia, valloitettiin pian sen jälkeen. Koko Suomi oli tsaarin määrättävissä.

Kova oli se aika, jota maamme nyt seitsemän vuotta sai kestää. Kansan nimitys "iso viha" sen tarpeeksi osottaa. Ensi aluksi sotaväki vaan vallitsi; se kokosi verot, joita määrättiin; se harjotti sen lisäksi paljon mielivaltaa ja julmuutta, rääkäten kauheammalla tavalla ihmisiä. Virkamiehet ja monet muutkin olivat paenneet, vihollisen julmuutta peläten, Ruotsin puolelle; ainoastaan useat papit pysyivät uskollisina seurakunnissaan; yliopisto, koulut y.m. laitokset olivat lakanneet toimimasta; kauppaa ei ollut, maata ei entiseen tapaan voitu viljellä, sillä paljon oli miehiä sodassa kaatunut tai vankeuteen viety. — V. 1717 määrättiin tänne hallitusmiehiä Viron ja Liivin aatelista, ja kenraalikuvernööriksi eräs Venäjän palvelukseen mennyt Kaarle XII:n entinen henkivartia Kustaa Otto Douglas. Mutta olot eivät paljon helpommaksi nytkään tulleet; verot olivat suuret köyhälle kansalle, mielivaltaa soturien puolelta oli yhä kestettävä, vaikka ylipäällikkö ruhtinas Mikael Galitsin, suopea ja ihmisystävällinen mies kun oli, koetti sitä estää. Douglas taas oli ankara, itsekäs ja tyly sekä pani kovuudella kaikki määräykset täytäntöön. Suomesta vietiin esim. äärettömän paljon hirsipuita Räävelin ja muiden kaupunkien satamatöitä varten; talonpoikien täytyi hakata ja sitten kuljettaa ne meren rannikolle. Niiden täytyi olla alituisesti kyyditsemässä Venäläisten tavaroita, hankkia ruokavaroja niiden hevosille; vielä vaadittiin käsityöläiset kaleerilaivoja rakentamaan tai korjaamaan y.m. samantapaisia rasituksia. Pietari, joka hyvin ankarasti vaati omalta kansaltaankin valtion eduksi uhrauksia, vaati vielä enemmän voitettulta kansalta, varsinkin koska hän ei vastaisuudessa sitä valtaansa aikonut yhdistääkään. Se teki "ison vihan" vielä kovemmaksi.

Samana vuonna kun Napuen tappelu oli pääsi Pietari valtiaaksi myöskin Ruotsin entisillä merillä, ja se hänelle vielä suuremman ilon tuotti. Tsaari oli itse laivastoineen tullut Hangon seudulle; siellä hän tapasi Ruotsin laivaston amiraali Niilo Ehrensköldin johdossa. Pietari hyökkäsi sen päälle heinäkuun 27 p:nä, voitti ja otti vangiksi muun muassa itse johtajankin. Tämä oli Pietarin ensimmäinen merivoitto, ja sen vuoksi pidettiin Pietarissa suuret juhlallisuudet. Siinä oli laivoja osaa ottamassa, siinä oli kunniaportteja. Pidoissa piti tsaari itse puheen Ehrensköldille, kiittäen hänen urhoollisuuttaan; Ehrensköld puolestaan lausui myöskin kunnioituksensa tsaarille. Senaatti nimitti tsaarin tämän voiton johdosta vara-amiraaliksi.

* * * * *

Kuten äsken mainitsimme oli Pietarilla myöskin sotajoukkoja Saksassa: täällä hän pyrki yhä kauemmas Euroopan sydämeen. Jo v. 1711 oli hänen joukkonsa yhdessä Tanskan ja Saksin kuninkaan joukkojen kanssa Stralsundin kaupunkia piirittämässä; sitä ei tällä kertaa saatu kuitenkaan valloitetuksi. Tsaari, joka seuraavana vuonna 1712 itse tuli tänne, syytti sangen ankarasti Tanskan Fredrikiä toimettomuudesta, koska ei sen enempää oltu aikaan saatu. V. 1713 tsaarin joukot jo ovat Holsteinissa, jossa hän Schwabstadtin luona voitti Ruotsalaiset. Stettinin tärkeä kaupunki antautui hänelle samana vuonna. Toipa hän laivojansakin jo Itämeren eteläpäähän. V. 1716 puuhaili tsaari itse suurta yritystä Etelä-Ruotsiin; se raukesi kuitenkin.

Mutta Venäläisten suuri mahti ja nopea eteneminen rupesi herättämään pelkoa Länsi-Euroopan valloissa, yksin hänen liittolaisissaankin. Tsaari esiintyi liian vaatavana ja käskevänä. Puola varsinkin sai siitä kärsiä. August-kuninkaalle oli Pietari alkuperäisessä sopimuksessa luvannut Liivinmaan, mutta kun se oli valloitettu, ei hän sitä jättänytäkään hänelle. Puolassa oli aina Pietarin joukkoja, ja hän vaati maasta varoja niiden ylläpitämiseen. Niinpä v. 1716, jolloin tsaari teki pitkän matkan ulkomaille, tarkasteli hän Danzigin luona erästä sotajoukon osastoa, joka siellä oli 10,000 miehen suuruisena; samassa vaati hän kaupungilta pakkoveroja. Huhuna kulki, että hän aikoi itse ruveta Puolan kuninkaaksi. Pohjois-Saksassa hän samaan aikaan tavotteli jotakuta ruhtinaskuntaa itselleen. Tanskan ja Preussin hallitsijat pelkäsivät, että tsaari rupeaisi heitä kohtelemaan samalla tavalla kuin August

II:sta.

Tämän johdosta ajettiin vaatia että Venäjän joukot lähtisivät Saksasta pois; koetettiin niin paljon kuin mahdollista tehdä esteitä heidän toiminnalleen. Kerrotaanpa Englannin kuninkaan antaneen laivastonsa päällikölle käskyn, että hän ottaisi tsaarin laivoineen vangiksi ja toisi hänet Englantiin. Molemmat laivastot olivat näet yhdessä toimimassa Ruotsia vastaan. Tätä ei kuitenkaan täytäntöön pantu. Ja valtiollisella välityksellä saatiin asiat sovitetuksi.

Näihin aikoihin v. 1716 ja 1717 Pietari teki toisen yhtä pitkän matkustuksen Euroopan maissa kuin v. 1697. Hän oleskeli jonkun aikaa Saksan kylpypaikoissa terveyttään hoitamassa, kävi Amsterdamissa, jossa hän teki Ranskan ja Hollannin kanssa sopimuksia. Pariisissa hän viipyi puolitoista kuukautta; siellä hänelle osotettiin suurta huomiota ja kohteliaisuutta. V. 1697 Venäjän tsaari esiintyi Euroopassa ilmiönä, jota kummeksien katseltiin, mutta 1716 hän oli Euroopan ruhtinas, jonka sanoilla valtiollisissa asioissa oli ratkaiseva paino. Hänelle pidettiin suuria juhlia; yksin Pariisin vanha yliopistokin pani hänen kunniaksensa juhlan toimeen; muistorahoja lyötiin hänen käyntinsä johdosta j.n.e. Ja Ranskan hallitus lupasi olla välittämässä rauhaa Ruotsin kanssa. Se oli tärkeätä, sillä rauhaa Pietari jo halusikin.

Joka taholla oli siis Venäjän asema muuttunut sille edulliseksi; sen sotajoukot, laivasto oli saanut voittoja; sen valtiomiehet ajoivat hyvin sen asioita; sen mahti paisui yhä suuremmaksi.

XIX. Uudenkaupungin rauha.

Sota alkoi tuntua kummallakin puolella rasittavalta. Jo vuosikautia oli Ruotsissa yleisesti toivottu rauhaa ja kuninkaan puoleen usein kääntynyt sitä pyytämään. Tsaari ja hänen kansansa olivat myöskin jo sotaan väsyneet. Mutta niin kauan kun Kaarle XII oli hengissä, ei rauhaa uskallettu mahdollisena pitää. Kuten mainittiin pakeni hän Pultavan tappelun jälkeen Turkin sulttaanin maihin. Viisi vuotta hän siellä oli, yhäti koettaen sulttaania kiihottaa sotaan Venäjätä vastaan. Vihdoin 1714 hän palasi kotimaahansa. Ruotsi oli silloin häviön partaalla; viholliset, joihin sekä Preussin että Hannoverin hallitsijat olivat näihin aikoihin entisten lisäksi yhtyneet, ahdistelivat sitä joka taholta. Mutta sotaa Kaarle XII vaan tuumi. Hänen kunniantuntonsa ei sallinut hänen ryhtyä rauhaan, jossa hänen olisi luopuminen Ruotsin alueista; mutta toisilla ehdoilla ei kukaan sitä saattanut toivoakaan. Venäjän tsaaria vastaan hän ei tahtonut lähteä, sillä hän piti itsekin mahdottomana saada hänestä voittoa; vaan hän aikoi Tanskalta valloittaa Norjan. Venäjän kanssa päinvastoin hän suostui rauhastakin keskustelemaan. Hän lähetti edustajia Ahvenan saaristoon v. 1718, ja seuraavan vuoden 1719 loppupuoleen keskusteluja pitketettiin, mutta hänen vaatimuksensa olivat niin suuret, että mahdotonta oli niiden pohjalla toivoa mitään aikaan saada. Hän itsekään sitä täydellä todella tuskin ajatteli.

Marraskuun 30 p. 1718 vihollisen kuula Fredrikshaldin edustalla teki lopun Kaarle XII:n elämästä; ja nyt tuli rauhan toiveet paremmiksi. Mutta Ruotsin uusi hallitukseen ei tahtonut ensin ryhtyä rauhansopimukseen Pietarin kanssa, sillä Venäjä oli vaarallisin sen vihollisista ja Ruotsissa tunnettiin jo mieli-ala Länsi-Euroopassa Venäjätä vastaan. Sen vuoksi koetti Ruotsin hallitus ensin päästä muista vihollisista ja niiden välityksellä saada Venäjän kanssa paremmat ehdot. Mutta suotta oli luottaa toisten apuun. Se pian huomattiin. Englantilainen laivasto saapui kyllä parina kesänä Itämereen suojellaakseen muka Ruotsin rannikkoja; mutta kuitenkin saivat Venäjän kaleerit kulkea rannikolla ja poltella kyliä ja kaupunkia. V. 1719 esim. liikkui Venäjän joukkoja lähellä Tukholmaa, hävittivät perinpohjin 2 kaupunkia, 130 kylää, useita myllyjä ja tehtaita; koko vahinko lasketaan 12 miljoonaksi. Kanteena seuraavana vuonna tehtiin samoin. Tsaari tahtoi näet tällä tavalla pakottaa Ruotsia rauhaan. Uuteenkaupunkiin rauhansovittajat molemmin puolin kokoontuivat 1721; ja pian saatiin siellä sopimus valmiiksi. Ruotsille se oli kova, mutta Venäjälle edullinen. Venäjä sai siinä itselleen luovutetuksi Liivin-, Viron- ja Inkerinmaat sekä vielä kaakkois-osan Suomesta, jossa oli Viipurin ja Käkisalmen kaupungit. Täten meidänkin maamme joutui jaetuksi kahden valtion välillä.

Pietari oli mielissään saatuaan kuulla sanoman rauhan sopimuksesta. Hän oli ollut Pietarin läheisyydessä kun sanoma hänelle tuotiin, mutta palasi heti sanoman saatuaan kaupunkiin. Kanuunain paukkeella ja soitolla se ilmoitettiin kaupungin väestölle. Itse meni tsaari kirkkoon kiitostaan korkeimmalle lausumaan. Kirkon ulkopuolella oli suuria astioita paloviinaa kansaa varten; sitä varten laitetulta puhujalavalta Pietari itse esitti rauhansanomaa ja tarttuen maljaan, joi hän kansansa onneksi, joka taas eläköön huudolla tsaarille vastasi. Kaikellaisia huveja pantiin toimeen monen päivän kuluessa. Pietari oli ilosen-vallaton kuin lapsi; hän tanssi pöydillä ja lauloi lauluja. Samojen juhlapäivien kuluessa senaatti pyysi häntä ottamaan isänmaan isän nimen, keisarin arvonimen ja "suuren" kunnianimen.

Eikä ilman syyttä Venäjän uudessa pääkaupungissa iloa pidetty. Olihan Uudenkaupungin rauha vahvistanut tärkeimmän osan Pietarin elämän työstä. Venäjän asema oli sen jälkeen täydellisesti toinen kuin 20 vuotta aikaisemmin. Suurin osa niistä valloituksista, jotka Ruotsi vuosisadan kuluessa oli

hankkinut pitkällä sodilla, ne olivat nyt äkkiä joutuneet Venäjän omaksi. Kustaa II:sen Aadolfin voiton hedelmät olivat menetetyt, hän kun oli sulkenut Venäläisiltä kokonaan meren, jota myöten se saattoi päästä länsimaiden raitista ilmaa hengittämään; Pietari oli akkunan nyt avannut ja paljon väljemmälle kuin se ennen oli ollut. Baltiankysymys, joka oli Venäjällä ollut tärkein iivana IV:nen ajoista asti, sen oli Pietari nyt saanut ratkaistuksi. Se oli suuren Pohjoismaisen sodan tärkeä merkitys Venäjälle.

XX. Toinen Turkin sota.

Itämeren rantamaat olivat lyhyessä ajassa joutuneet Venäjälle. Toinen tärkeä valtiollinen kysymys oli vielä ratkaisematta, nimittäin Itämaalainen, jota ei vielä meidänkään aikana ole saatu lopullisesti selvitettyksi. Jo aikaisemmin olemme kertoneet, että Pietari oli taistellut Turkkilaisia vastaan, ja v. 1699 tehnyt rauhan päästäkseen taistelemaan Ruotsia vastaan. Koko Pohjan sodan kestäessä oli kuitenkin suhde Turkin kanssa ollut horjumassa sodan ja rauhan välillä. Pietari tahtoi sotaa ehkäistä puhkeamasta; Konstantinoopelissa oli hänellä taitava valtiomies lähettiläänä Tolstoj, joka sai rauhan säilytetyksi. Mutta Balkanin kristittyjen kanssa pidettiin alituisesti yhteyttä; hengelliset miehet, piispat ja munkit, kääntyvät tsaarin puoleen niinkuin ennenkin pelastusta hänen avullaan kansoilleen saadakseen. Niinpä eräs munkki Seraphim jätti v. 1704 laajan esityksen Kreikkalaisten vapauttamisesta. Sama mies oli käynyt Länsi-Euroopan ruhtinaita tähän toimeen kehottamassa; mutta siellä ei hän saanut kannatusta; tsaarin avulla hän toivoo sen voivan tapahtua. Armeeniasta kirjotti v. 1701 muuan Israel Oriah samaan tarkotukseen tsaarin välitystä saadakseen. "Niinkuin Aatamin jälkeiset odottivat Messiasta", sanotaan Oriahin kirjoituksessa, "niin luottaa meidän kansamme Venäjän tsaariin". Salaisissa seuroissa valmistettiin vapauttamista, lähetystöjä tuli niinkään tavan takaa tsaarille. Sen lisäksi alkoivat Moldaun, Valakian ja Serbian ruhtinaat keskusteluihin tsaarin kanssa. He olivat Turkin sulttaanin vasalleja, mutta halusivat vaihtaa alamaisuutensa Venäjään, sekä lupasivat sotaväkeä ja ruokavaroja tsaarille sodan alkaessa.

Turkin hallitus pysyi kuitenkin rauhassa. Kaarle XII:n lähetessä Ukrainia oli hänellä keskusteluja sulttaanin kanssa; mutta mihinkään toimintaan ei tämä ryhtynyt. Vasta Pultavan tappelun jälkeen Turkin alueelle asetuttuaan rupeaa Ruotsin kuningas kaikin keinoin yllyttämään sulttaania sotaan. Vihdoin se saatiin aikaan. Venäjän lähettiläs heitettiin seitsemäntornin vankilaan; se oli merkki rauhan rikkoontumisesta. Pietari, sen kuultuaan, ryhtyi heti toimeen ja tahtoi saada sodan kansalliseksi. Oikean uskon puolesta oli uskottomia vastaan lähdettävä taisteluun. Eräessä kirjoituksessa, joka tämän johdosta levitettiin valtakunnassa, huomautetaan siitä raskaasta ikeestä, jonka alla Kreikkalaiset, Valakit, Bulgarilaiset ja Serbialaiset huokailevat. Turkkilaisia vertaa tsaari susiin, jotka ovat tunkeutuneet kristittyjen laumaan; hän kerskaton mainitsee, että hän on kaikki Baltian maat valloittanut ja tehnyt lopun Ruotsalaisten herruudesta. Niin kävisi Turkkilaisienkin, jotka ovat vasten kaikkea oikeutta alkaneet sodan. Hän kehottaa kaikkia Balkanin kristityitä ryhtymään aseisiin yhteistä vihollista vastaan, niinkuin heidän mainiot esi-isänsä ennen olivat tehneet. Pietari tahtoi tällä sodalla saada aikaan kaikkein kristittyjen vapautuksen Balkanin niemimaalla ja päästä kenties Konstantinoopeliin asti — päämaali, jota ei vieläkään ole saavutettu. Hän luotti paljon Turkin kristittyjen intoon ja lupauksiin sekä yllä mainittujen ruhtinasten kanssa tehtyihin sopimuksiin. Se apu, minkä hän sai, oli kuitenkin hyvin vähänarvoinen. Hän pettyi samalla tavalla kuin Kaarle XII tunkeutuessaan Etelä-Venäjälle kasakoilta apua toivoen. Ja sama kohtalo kuin Kaarle XII:lle, oli Pietarinkin osaksi tulemaisillaan.

Venäjän tsaari tunkeutui näet v. 1711 lähes 40,000-miehisellä sotajoukolla valtakuntansa rajan Dnjester-virran yli Moldauiin. Siellä piti olla makasiineja ja ruokavaroja; mutta tyhjäksi hävitetty maa olikin hänen edessään. Niinkuin Mazeppa tuli tyhjänä Kaarle XII:n luo Ukrainin pohjois-rajalla, niin tuli Valakian ruhtinas Kantemir Jassyy Pietarin luokse. Moldaun hospodaari Brankovan taas liittyi lopulta Turkkilaisiin, esiintyessään ensin muka välittäjänä Pietarin ja sulttaanin välillä. Avusta ei siis paljon ollut.

Pietari joutui joukkoineen Pruth-joen suulle. Ruokavaroja ei ollut; Turkin suurvisiiri Baltagi-Mehemet seuraa häntä mukanaan noin 200,000 miestä. Turkin sotajoukossa ei ollut puutetta, sillä ruokavarat näistä maista tuotiin heille; Venäjän armeija joutui saarretuksi. Sen asema oli toivoton. Kerrotaan, että Pietari yritti pelastaa itsensä samalla tavalla kuin Narvan luona v. 1700; hän koetti näet yhdessä puolisonsa Katharinan kanssa päästä turvaan tukalasta asemasta. Se ei onnistunut. Nyt näytti todellakin siltä, että koko hänen luomansa työ oli häviön oma ja hän itse vielä vihollisensa käsiin joutumassa. Mutta hän pelastui jotenkin helpoilla uhrauksilla. Tapahtuman kaikkia seikkoja ei tarkoilleen tunneta. Erään turkkilaisen vangin kertomuksesta, niin kerrotaan, saivat Venäläiset tietää, että sulttaani oli valtuuttanut suurvisiirin rauhan tekoon, ellei hän ollut voitosta aivan varma. Tämän johdosta lähetettiin sananviejä suurvisiirin luo esittämään keskustelua. Vastausta ei ensin kuulunut. Sen vuoksi lähetettiin toinen lähettiläs ilmoittamaan, että Venäläiset olivat myöskin valmiit taisteluun.

Tämä tapahtui vaan sentähden, että Venäläiset eivät toivotonta asemaansa tahtoneet näyttää pelkäävänsä. Silloin kehotti suurvisiiri lähettämään sovinnonhierojan Turkki-laisten leiriin. Pietari oli taipuvainen suuriin myönnytyksiin, se osottaa hänen vaarallista tilaansa. Paitsi kaikkia Turkkilaisilta valloitetuja paikkoja, oli hän taipuvainen jättämään Ruotsille, josta hän myöskin arveli kysymyksen tulevan, Liivinmaan; mutta Pietarin kaupunkia ja Inkerinmaatahan ei luvannut millään ehdoilla jättää, vaan ennemmin vaikkapa joitakuita Venäjän maakuntia.

Ei Pietarin tarvinnut kuitenkaan näin paljon uhrata. Hänen lähettiläänsä Schafirov, tottunut valtiomies, oli saanut myöskin valtuutuksen luvata suurvisiirille 150,000 ruplaa ja muille etevimmille miehille pienempiä summia. Kerrotaan, että Pietarin puoliso Katharina olisi tämän lahjomiskeinon keksinyt. Sillä oli epäilemättä tärkeä vaikutus sovinnon pikaiseen aikaansaamiseen. Venäläiset luopuivat Asovista sekä hävittivät muut varustetut paikat Mustan meren rannalla, lupasivat olla Puolan asioihin sekaantumatta sekä antaa Ruotsin kuninkaan vapaasti matkustaa. Siinä rauhan ehdot. Venäjän joukko oli pelastettu.

Pietari menetti kyllä ensimmäisen voittonsa hedelmän Asovin linnoituksen, mutta tuskin kukaan saattoi arvata hänen näinkään vähällä pääsevän vapaaksi. Suurvisiiri menetti myöhemmin asemansa, kun sulttaani kuuli, että hän oli lahjoja ottanut — ja karkotettiin Konstantinoopelista Lemnos-saarelle. Useita muita, jotka olivat rauhan teossa osallisena, mestattiin. Kaarle XII oli pahoilla mielin rauhan johdosta ja koetti vielä saada sotaa aikaan, mutta se ei onnistunut; v. 1713 tehtiin lopullinen rauha Hollannin ja Englannin välityksellä.

Pietari ei saanut Balkanin niemellä suuria tuumiansa toteutetuksi: päinvastoin hänen vastoinkäymisensä teki hänen asemansa entistä heikommaksi. Mutta hänen vaikutuksellaan täällä on kuitenkin tärkeä merkitys. Tästä alkaen ovat Balkanin kreikan-kristityt Venäjän hallituksen kanssa yhteydessä. Venäjän tsaaria pitävät he turvanaan Turkin sortoa vastaan. Heidän asiansa on yhteinen; väli on entistä läheisempi. Moldautilaisia, Valakeja ja Serbialaisia on Venäjän palveluksessa. Itse ruhtinas Kantemir, joka onnettoman sodan jälkeen ei saattanut maahansa jäädä, muutti Venäjälle. Montenegron metropoliitta Danilo tuli 1715 Pietariin pyytämään apua Turkkia vastaan. Hän sai rahaa, tsaarin kuvia j.n.e. Samoille Balkanin kristityille lähettää Pietari kirjoja, palkkaa opettajia ja pitää muutenkin heidän opetuksestaan huolta; sanalla sanoen, Venäjän tsaari on Balkanin kristittyjen silmissä heidän luonnollinen suojelijansa, jommoisena hän on ollut viime aikoihin asti. Pietari alkoi ensi kerran sodan uskonnon ja kansallisuuden nimessä Korkeata Porttia vastaan ja sen jälkeen on Venäjän hallitsijoilla ollut aina sama syy. Orientaalinen kysymys oli hänen kauttansa saanut siten myöhemmän luonteensa.

XXI. Pietarin sodat Aasian puolella.

On vielä kolmaskin meri, joka koskettelee Venäjän maita, nimittäin Kaspian meri. Jo ammoisista ajoista asti oli se ollut tärkeä itämaisen kaupan välittämässä, Intian tavaroita kun sen kautta tuli Itä-Eurooppaan. Sentähden oli Venäjän hallitsijoiden huomio jo ennenkin kääntynyt sinne päin; ulkomaiset matkustajat olivat teroittaneet näiden seutujen merkitystä ja tahtoneet saada Venäjän välityksellä kaupan näillä seuduilla haltuunsa. Luonnollista on, ettei Pietari suurikaan saattanut jättää niitä huomioonsa ottamatta. Hän käsitti, että Venäjällä olisi täälläkin tärkeä tehtävä. Venäjän tuli olla välittäjänä idän ja lännen välillä; sen tuli suojella raakalaiskansojen tunkeutumista Eurooppaan, sillä Kaukasus-vuorten yli niitä aseina ennen oli tullut; sen vuoksi oli sen omistaminen nämät maat. Mutta kauppaedut olivat myöskin tärkeät, ja sen suojelemiseksi oli näillä seuduilla asuvat kansat kukistettavat, sillä usein olivat ne ryöstäneet karavaanikauppiaita heidän matkoillaan.

Kaspian meren maissa oli monellaisia kansoja ja valtioita. Kaukasus-vuoristossa oli pieniä villoja, levottomia kansakuntia, jotka keskinäisissä riidoissaan jo ennenkin olivat tottuneet Venäjän tsaaria kutsumaan välittäjäksi. Aasian puolella oli Kalmukkeja, Turkmeneja y.m. raakalaiskansoja; mutta kauempana kaakkoon päin oli Muhamettilaisia valtioita, niinkuin Chivan ja Bocharan khaanikunnat, sekä Persian valtakunta, joka vieläkin on tärkein Keski-Aasian valtioista. Vähän pohjoisempaan asuivat Armeenilaiset, jotka jo ennen kristittyinä olivat pyytäneet Venäjän tsaarilta apua päästäkseen Persian vallasta vapaiksi.

Suurempia yrityksiä näille seuduille ei Pietari tehnyt ennen kun hallituksensa viimeisinä aikoina; hän tahtoi näet saada täällä korvausta Turkkia vastaan kärsimästään tappiosta. Niinpä hän v. 1714 lähetti erään tserkessiläisen ruhtinaan johdolla 4,000 miestä Keski-Aasiaan, etupäässä Chivaan. Retki päättyi kokonaan onnettomasti. Johtaja murhattiin ja joukko hävisi. — V. 1717 lähetettiin eräs Volynskij Persiaan. Venäjän lähettiläänä hänen piti toimia, mutta samassa tuli hänen tsaarin käskystä ottaa selvää Persian oloista, varustuksista, sotavoimasta, maanlaadusta; hänen tuli lahjoja vaikuttavia

henkilöitä, vaikuttaa siihen suuntaan, että Persian kauppa tulisi Venäjälle edulliseksi j.n.e., ylipäänsä ajaa Venäjän etuja. Volynskij ilmaisee pian, että Venäjällä olisi hyvä tilaisuus ryhtyä sotaan Persiata vastaan, maassa kun vallitsee täydellinen sekasorto ja laittomuus; sotaväki ei ollut saanut palkkaansa ja oli sen vuoksi valmis jättämään palveluksensa.

Ruotsin sodan kestäessä ei Pietari sotaan ryhtynyt, vaikka jo varustuksia tehtiin Kaspian meren rannoilla, varsinkin Astrakaanissa, jonne sama Volynskij oli 1720 päässyt kuvernööriksi. Mutta v. 1722 keväällä ryhdyttiin toimeen; muutamia venäläisiä kauppiaita oli levottomuuksien vallitessa eräässä Persian kaupungissa ryöstetty; se oli sodan syynä. — Pietari itse tuli puolisoineen Kaspian merelle; siellä oli suuri sotajoukko, noin 106,000 miestä ja 442 laivaa. Alussa kävi retki onnellisesti, mutta pian rupesi ruokavarojen puute ahdistamaan; hevoset kuolivat; yhtenä yönä esim. 1,700 kappaletta. Joitakuita tärkeämpiä paikkoja niinkuin Derbent ja Baku valloitettiin. Turkin hallitus oli pahoillaan ja ulkomaiden, varsinkin Englannin, lähettiläät kehottivat sulttaania sotaan Venäjää vastaan. Sama kilpailu ja kateus ilmaantui Englannin puolelta kuin vielä nytkin itämaiden asioissa. Töintuskin sulttaani saatiin estetyksi sotaan ryhtymästä. V. 1723 saatiin rauha aikaan, jossa Venäjälle luovutettiin muutamia linnoituksia Kaukasiassa.

Ei Pietari Persian sotaretkelläkään paljon saavuttanut; nekin harvat paikat jotka hän sai, olivat vaikeat säilyttää murhaavan ilmanalan vuoksi. Pietarin seuraajat niistä luopuivatkin. Mutta tässä kohden, niinkuin muissakin, oli Pietari tienraivaajana Venäjälle. Hän alotti sen suunnan itäänpäin, jonne Venäjän hallitus seuraavina aikoina on kääntynyt. Itämainen kysymys sen laajemmassa merkityksessä sai alkunsa; se on jatkunut, ja vielä meidänkin päivinä jatkavat Venäläiset Pietarin aloittamaa uraa Kaukasus-vuorten takaisissa maissa.

XXII. Sotalaitoksen järjestäminen ja laivaston hankkiminen.

Pitkän Pohjan sodan aikana kiinnitti tsaari suurinta huomiota sotajoukkoonsa; sen kunnosta koko hänen menestyksensä riippui. Tämä sota olikin se koulu, jossa Venäjän sotajoukot suurimman opin saivat, kuin milloinkaan ennen tai myöhemmin. Järjestys tuli toisellaiseksi, aseet uudet, upsieristolta vaadittiin enemmän taitoa; kaikki muodostui samantapaiseksi kuin Euroopan muidenkin maiden joukot olivat. Se vaati suuria uhrauksia, mutta siinä Pietari vielä vähemmän kuin muissa kohdissa säästi kansansa ponnistuksia.

Venäjän sotajoukot olivat ennenkin sangen suurilukuisia. Iivana julma saattoi vihollistaan vastaan lähettää 300,000 miestä. Mutta nämät joukot olivat järjestymättömiä laumoja, joilta oikea johto puuttui. Sodan tullessa kutsuttiin näet bojaarit ynnä talonpojat kokoontumaan määräraikkoihin, tavallisesti isompiin kaupunkeihin; voivoodit eli maaherrat heitä johtivat ja ylipäällikkyys oli jollekulle suurisukuiselle bojaarille annettu. Sodan päätyttyä pääsivät soturit taas kotiinsa maitaan viljelemään. Nuoli, keihäs ja tappara sekä muutamilla ampuma-aseita, olivat heidän aseinaan. Kasakoitten joukot, joiden lukumäärä nousi 50,000:teen, jousineen keihäineen olivat vielä enemmän järjestystä vailla, ja ainoastaan samantapaisia joukkoja vastaan niinkuin Tataarilaisia vastaan saattoivat he taistella. Iivana julma oli Streltsien joukon järjestänyt, josta ennen olemme puhuneet, mutta ei näidenkään järjestys vastannut muun Euroopan joukkojen järjestystä. Boris Godunov oli hankkinut 2,500-miehisen henkivartijajoukon ulkomaalaisista ja seuraavien hallitsijoiden, varsinkin Pietarin isän Alekseinin ja velipuolen Feodorin aikana, koetettiin muitakin joukkoja harjottaa ulkomaalaisten avulla. Mutta vaillinaista tämä oli, koska sotamiehet yhäti rauhan aikana saivat kotonaan tiloillaan olla. Sotajoukon lukumäärä oli Venäjällä kyllä paljon suurempi kuin Euroopan sivistysmaissa, mutta sen voima oli heikompi, kun siltä puuttui harjaantumista ja järjestystä. Pietari oli tässä kohden uudistaja.

Jo ennen olemme kertoneet, mitenkä Pietari poikana ollessaan oli muodostanut itselleen rykmenttejä, joita hän harjotteli. Näistä n. n. "Poteschnyje"stä" eli leikkisotureista muodostui kaksi kaartin rykmenttiä Preobraschenskin ja Semenovan, jotka vielä nytkin ovat Venäjällä. Ulkomaalaiset upsierit olivat hänen opettajinaan olleet; ja näitä hän yhä enemmän kutsui armeijaansa, varsinkin Ruotsin sodan aikana. Vanha järjestys ei enää kelvannut. Hän luopui tuosta entisestä kutsuntatavasta ja sijaan tuli rekryytien otto. V. 1699 tämä ensi kerran tapahtui. Tässä ei kuitenkaan säännöllisyyttä ja määrättyä järjestystä ollut, vaan niinkuin Pietarin monissa muissakin toimissa, olivat asianhaarat ja satunnainen tarve määräämässä. Tammikuussa v. 1705 esim. vaati hän muutamista maakunnista yhden rekryytin kutakin 20 taloa kohti; helmikuussa samana vuonna vaadittiin yksi rekryytti kunkin 20 talon kohdalle koko valtakunnassa; joulukuussa samana vuonna vaaditaan sama määrä; niinikään kolmena seuraavana vuonna. V. 1711 otetaan 20,000 miestä ja 7,000 hevosta, v. 1712 yksi ratsumies joka 50 taloa kohti; v. 1719 4,000 miestä Siperiasta, ja muusta valtakunnasta 10,000 j.n.e. Väliin käytettiin mielivaltaisempiakin määräyksiä; niinpä käskee tsaari 1703, että ilman perillistä kuolleen maanomistajan maaorjat piti koottaman ja pantaman sotaväkeen ja laivastoon. V. 1703 käsketään kovan

rangaistuksen uhalla, että kaikkien virkasäätyyn kuuluvien henkilöiden lapset ja omaiset tulisivat Moskovaan, jossa kelvolliset valittaisiin sotaväkeen. V. 1701 taas oli määrätty, että velkamies, joka ei voinut velkaansa suorittaa, lähetettäisiin Asoviin. Tilanomistajien täytyi toimittaa vaatteet ja ylöspito rekryyteilleen ja ratsumiehen hevoset saivat samalla tavalla apheet. Jos sotamies kuoli, oli toinen sijaan hankittava. Palveluksessa ei ollut määrävuosia; vaan kykenemättömyys ainoastaan saattoi vapauden ja silloin sellainen mies joutui sen isännän vaivaksi, joka hänet oli asettanut.

Sotaväki oli siten muuttunut vakinaiseksi ja oli senkin vuoksi kalliimpi ja rasittavampi. Sen lukumäärä oli tuskin entistä enempi, sillä Pietarin hallituksen loppuaikoina oli siinä 210,000 miestä, sen lisäksi laivastossa 28,000. Majoitusvelvollisuus oli talonpojille sangen tukala. Sotaväkeä majoitettiin näet asukkaiden luo, missä sille paraiten sopi, huolimatta seudun varallisuudesta. Talonpojan tuli hankkia asunto, ruoka, vaikkapa nälkä olisi hänellä itselläkin jo ennestään vieraana ollut.

Upsierit olivat suurimmaksi osaksi ulkomaalaisia, jotka halveksien katselivat venäläistä kumppaniaan, vaikkapa he itsekään, varsinkin aikaisemmin tulleet, eivät olleet kehuttavia miehiä. Tärkeämmät ja korkeammat upsierien virat jätti tsaari kuitenkin Venäläisille, osottaen siten myöntymystä kansalliselle itsetunnolle.

Vielä suurempaa huolta käytti Pietari laivaston luomiseen; suurempia vaikeuksia siinä oli voitettavana, se kun oli ihan alusta aikaan saatava, ja vielä suurempaa ankaruutta täytyi hänen käyttää, ennen kun se oli valmiina. Hänen nuoruutensa ajoista kertoessamme, mainitsimme, mitenkä hän oli hurmaantunut mereen, ja laivanrakennusta oppiakseen hän etupäässä ulkomaan matkallensakin lähti. Laivaveistämöitä ruvettiin heti ulkomaan matkan jälkeen rakentamaan; ensimmäinen oli Voroneschin kaupungissa Don-virran rannalla, josta laivat virtaa myöten laskettiin Mustaan mereen. Taganrogin kaupunkiin Asovin meren rannalle laitettiin satama. Mutta vielä suurempia laitoksia oli myöhemmin tekeillä Itämeren rantamailla. Pietarista piti tehtävän suuri satamakaupunki; laivaveistämö laadittiin sinne. Pian siirrettiin samat puuhut Retusaarelle eli Kronstadtiin, josta Pietari aikoi uuden pääkaupunkinsa etuvarustusta. Räävelin satamaa parannettiin; toinen Baltischport sen lähellä varustettiin lisäksi. Laivoja rakennettiin niinikään Aunuksessa ja Arkangelissakin, joka viimeksi mainittu kaupunki kuitenkin jäi yhä enemmän syrjään Pietarin vuoksi. Rakennettiinpa Turussakin kaleerilaivoja ison vihan aikana. Kanavia liikkeen helpottamiseksi sisämaassa niinikään aljettiin kaivaa; niinpä aikoi hän yhdistää Volgan Mustaan mereen; Laatokan etelä rannikkoa myöten aljettiin niinikään kanavaa kaivaa.

Mutta miten saatiin kaikki tämä aikaan? Tsaarin ankara tahto ne loi. Yksityisten täytyi hänen käskystänsä rakennuttaa omilla varoillaan laivoja: elleivät totelleet, otettiin heidän omaisuutensa valtiolle. Niinpä vaati hän 1697, että patriarkka ja kaksi ruhtinasta hankkisi 20 sotalaivaa ja 50 kanuunaa; muut ylhäiset herrat taas 24 laivaa kanuunineen; kauppiaiden y.m. varakkaiden tuli hankkia pienempiä aluksia. Itse tsaari puolestaan rakennutti 9 linjalaivaa.

Työmiehiä laivaveistämöille ja satamatöihin saatiin siten, että maaherroja käskettiin kokoamaan alueistaan määrätty joukko talonpoikia, jotka pakotettiin työhön; niitä oli kymmeniä tuhansia yht'aikaa. Huono ruoka ja taudit surmasivat niitä äärettömän paljon; niinpä lasketaan Taganrogin satamatöissä yksin 300,000 työmiestä henkensä menettäneen. 7,000 miestä oli Laatokan kanavatyössä joutunut surmansa saamaan, ennenkun työ oli varsinaiseen käyntiinkään päässyt.

Saadakseen taas laivan aineksia kielsi Pietari yksityisten kaatamasta puita metsistään, varsinkin virtojen rannoilla. Kuoleman rangaistus oli uhkana. Itse maanomistajaakin kiellettiin edes omiksi tarpeikseen puita kaatamasta; kolmannella kerralla kun hänet siinä tavattiin, sai hän "knuuttia" sekä tuomittiin 20 vuodeksi kaleerityöhön. Suomen metsistäkin tuotiin paljon puita Pietarin ja Räävelin satama- ja laivatöihin.

Mutta tällä säälimättömällä tarmollaan ja ankaruudellaan sai Pietari 12 vuoden kuluessa luoduksi laivaston, jonka vertaista ei Itämeressä ollut. 1714 hän jo voitti Ruotsin laivaston ja seuraavina vuosina hänen kaleerinsa tekivät Ruotsin rannikoilla suurta tuhoa. Hän oli samassa totuttanut kansansa merielämään, jota se ennen kauhulla oli katsellut. "Venäläiset", kertoo eräs aikalainen, "pian tottuivat varsinkin kaleerilaivoihin, ne kun melkein joka yöksi laskivat maalle, ja kuu tuuli oli vastainen oli sotamies taipuvaisempi soutamaankin kun hän maalla kulki kantaen matkatarpeita selässään".

XXIII. Pietarin kaupungin synty.

Jo edellisessä mainitsimme, että Pietari alkoi rakentaa uutta pääkaupunkia Neva-joen suulla valloitettuaan v. 1703 nämät seudut Ruotsalaisilta. Mutta vasta Pultavan tappelun jälkeen, jolloin hän saattoi pitää omistusoikeutensa Inkeriin varmana, pantiin suurempaa intoa ja vauhtia tähän toimeen.

Samantapaista ankaruutta ja mielivaltaa kuin laivaston hankkimisessa hän uutta pääkaupunkia luodessakin käytti. Hän tahtoi asettaa valtakuntansa pääpaikan merenrannikolle lähemmäksi länsimaita, huolimatta siitä että se tulisi olemaan kokonaan valtakunnan syrjäosassa ja vieläpä vieraan kansallisuuden alalla. Inkerissä hän asui suomalaisia, vaikka Pietari siirsi näihin sodan kautta autioiksi joutuneihin pitäjiin paljon venäläisiä talonpoikia. Nimeksi hän valitsi apostoli Pietarin kunniaksi hänen ja samassa oman nimensä.

Vaikeaksi kävi varsinkin alussa työpuuhut. Kaupungille määrätty paikka ja koko sen ympäristö oli sangen epäedullinen; siinä oli suuria soita ja rämeitä. Aluksi saatiin noiden vetisten seutujen läpi kaksi tietä tehdyksi, mutta niin pohjattomia ne olivat, että sekä syksyisin että keväisin nähtiin niillä paljon hevosia uponneina. Ilmanala oli myöskin hyvin haitallinen terveydelle. Mutta sellaiset seikat eivät Pietariin vaikuttaneet. Hän oli sen määrännyt ja sen piti tapahtua. Eikä siinä kylliksi että hän uuden pääkaupungin perusti, vaan hän tahtoi sen valmiiksi tehdä.

Ensimmäinen rakennus oli linnarakennus paikan suojelukseksi. V. 1703 sinne kutsuttiin tuhansia ihmisiä sitä varten. Multaa ja hiekkaa täytyi kuljettaa pitkien matkojen päästä; kuljetusneuvot olivat sangen puutteellisia, ei edes kottikärryjä ollut, vaan täytyi työmiesten ensi aluksi viedä multaa takkinsa liepeissä, kankaan kappaleissa, vanhoissa matoissa tai säkeissä, joita kannettiin joko selässä tai käsivarrella. Vuosittain siellä oli kymmeniä tuhansia työssä; työmiehiä koottiin valtakunnan kaikista maakunnista; siellä oli Venäläisiä, Tatarilaisia, Kalmukkia, kasakoita, Suomen ja Inkerin talonpoikia ja myöhemmin paljon suomalaisia ja ruotsalaisia sotavankia. Kivenhakkaajia, tiilenvalmistajia ja muurareja varsinkin tarvittiin. V. 1708 esim. kutsuttiin 40,000 miestä työhön; sama määrä oli seuraavana vuonna ja vielä lisäksi pari tuhatta käsityöläistä. Kun yksi joukko oli määräaikansa ollut, laskettiin se pois ja toisia kutsuttiin sijaan. Se oli jonkinlainen verotus, joka talonpojille ja käsityöläisille määrättiin. Maakuntien voivoodit niistäkin pitivät huolen. Työmiehet saivat vähän palkkaa, 1/2 tai 1 ruplan kuukaudessa; tämä makso samoin kuin muutkin kustannustarpeet otettiin ylimääräisenä verona maasta. Ruokavarat työmiehiä varten koottiin niinkään maakunnista; mutta kovin vaillinaisesti elatusvaroista huolta pidettiin; työmiehet kärsivät puutetta, jonka vuoksi paljon kuoli. Epäterveellinen ilmanala ja siitä johtuvat taudit myöskin osaltaan vaikuttivat. Noin 200,000 ihmistä sanotaan Pietarin rakennuspuhissa henkensä heittäneen.

Pietari vaati myöskin mahtavia ylimyksiä ja muita varakkaita henkilöitä ottamaan lempikaupunkinsa rakentamiseen osaa. Saadakseen siihen asukkaita määräsi hän muualta, varsinkin entisestä pääkaupungista Moskoovasta, sinne rikkaita asukkaita muuttamaan. V. 1714 hän antoi käskyn, että muutamat hovin virkamiehet, 350 varakasta leskeä, 300 kauppiasta sekä 300 käsityöläistä, jotka kaikki valittiin koko valtakunnasta, vuoden kuluessa olivat velvoitetut rakentamaan talon kukin itselleen Pietariin. Hän kielsi niinkään rakentamasta pieniä puurakennuksia keskikaupunkiin; tiilestä piti kaikki rakennettaman. Mutta työ kävi hitaasti, koska muurareja ei tarpeeksi ollut saatavissa. Silloin keksi Pietari sen keinon, että hän kielsi muissa kaupungeissa korjauksia tekemästä niin kauan kun Pietarissa tarvittiin paljon muurareja. Muissa kaupungeissa, varsinkin Moskoovassa, rakennukset joutuivat rappiolle; suuri tulipalo hävitti vielä v. 1712 viime mainittua kaupunkia. Mutta siihen ei tsaari paljon huomiotaan kiinnittänyt. Jos yksi ei saattanut varoillaan rakennuttaa taloa, sai hän yhtyä toisen kanssa. Pietari itse määräsi paikottain, etupäässä Vasilj-Ostrovassa, joka on Nevan saari, rakennusjärjestyksen; ja kun hän huomasi, ettei määrättyä järjestystä ollut käytetty, täytyi omistajien hajottaa vasta valmistetut rakennuksensa ja rakennuttaa ne uudestaan. Jokaisella mainitulla saarella asuvista tuli olla pieni satama, ja siltaa kun ei ollut, täytyi veneillä kulkea; mutta soutamalla oli tsaari kieltänyt kulkemasta, purjeiden avulla se piti suorittaa. Moni kun oli kokematon, sai tuulessa surmansa; mutta Pietari ei siitä huolinut; hän "ikäänkuin tahtoi Vasilj-Ostrovassa muuttaa kanansa hanhiksi".

Valtakunnan varakkaammille maanomistajille etupäässä oli talonpaikat määrätty Vasilj-Ostrovalle. Mutta varsinkin juuri ne olivat vastenmieliset muuttamaan sisämaasta, jossa he olivat tottuneet olemaan. Tsaarin auttaja ja ystävä Soheremetjev esim. joutui sen vuoksi epäsuosioon. Pietariin oli vaikeampi saada heidän maantuotteitansa tuoduksi kuin Moskoovaan. Heillä ei ollut tilaisuus niinkuin ennen metsästykseseen maataloillaan, koska ne olivat kaukana Pietarista. Mutta tsaarin ankara tahto sai kaikki käymään. He jättivät toinen toisensa perästä Moskoovan ja maatiluksensa sekä siirtyivät Pietariin. Täällä täytyi heidän jättää myöskin vanhat venäläiset tapansa, sillä Pietarista muodostui länsimainen kaupunki joka alalla.

Kaupungin rakennettu ala laajeni laajenemistaan. Suurin osa rakennuksista oli aluksi puusta tehtyjä; katot olivat ohueilla laudoilla tai päreillä peitetyt; toiset talonmestajat peittivät vielä laudat turpeilla, joten ne kesäisin kasvoivat ruohoa. Mutta keskiosissa kohosi myöskin komeita palatsia, niinkuin ruhtinas Menschikovin, suuramiraali Apraksinin, kenraali Jaguschinskin y.m. korkeiden virkamiesten; yleisiä rakennuksia, kirkkoja oli näiden ohessa. Ja kaupungin keskustassa oli linna; sen tornissa oli kaikkina juhlapäivinä keltanen lippu liehumassa, johon oli kuvattuna Venäjän kaksipäinen kotka kynsissään pitämässä neljää suurta järveä. Niillä tarkotettiin luonnollisesti neljää merta, joiden rantamaita Pietari omisti.

Toisaalla taas oli kauppahalleja rakennettu, joissa venäläisiä, saksalaisia, turkkilaisia ja tatarilaisia kauppiaita liikkui tavaroitansa kaupittelemassa. Satamaan rupesi ilmaantumaan vuosi vuodelta yhä useampia ulkomaalaisia laivoja, jotka toivat länsimaiden tavaroita Venäjälle ja veivät taas Venäjän tavaroita. Arkangelin merkitys oli mennyt ja tsaari pakotti useita sen kauppiaitakin siirtymään uuteen pääkaupunkiinsa. Virkamiehet ja virastot siirtyivät vähitellen Moskoovasta. Sanalla sanoen se muodostui koko Venäjän pääpaikaksi. Itse tsaari vetäytyi Pietariin rauhaan niin usein kuin vaan saattoi; siellä hän paraiten viihtyi. Hän kutsuukin Pietaria välisti "paratiisikseen".

Noin 20:ssä vuodessa oli tämä soinen paikka, jossa oli pari kolme kalastajan hökkeliä, muuttunut yhdeksi Euroopan tärkeimmäksi kaupungiksi.

XXIV. Uusi hallintojärjestelmä.

Jo aikaisemmin (X:ssä luvussa) kerroimme, että Pietari heti ulkomaan matkalta palattuansa v. 1698 rupesi muuttamaan Venäjän oloja länsi-eurooppalaiseen tapaan. Mutta ne koskivat silloin etupäässä ulkonaisia seikkoja: partoja, vaatteita y.m. Hallitusjärjestelmään hän ei kajonnut ennenkun myöhemmin: eikä hänen oma huomionsakaan ensimmäisellä ulkomaan matkalla tähän alaan kiintynyt; se pysyi käytännöllisemmällä. Suuren Pohjan sodan viimeisinä vuosina vasta hallintoa ruvetaan järjestämään.

Venäjän tsaari oli vanhastaan itsevaltiainen; hän oli Jumalan sijainen maan päällä; alamaiset olivat hänen orjiaan. Eikä Pietarin tarkotus milloinkaan ollut itse vallasta luopua; päinvastoin hän kaikissa toimissaan osotti, ettei mikään laki ollut häntä sitomassa. Tuon salaperäisen pyhyden hän vaan jätti; se ei soveltunut hänen katsantotapaansa, mutta valta oli perusteeltaan sama kuin ennen. Pietari päinvastoin järjesti hallinnon siten, että hallituksen mahti tuli entistä tuntuvammaksi. Virkamiehistössä puuttui ennen yhteyttä ja säännönmukaista toimintaa, joka teki hallituksen voiman heikommaksi ja hallinnon toimet höllemmäksi. Nyt se järjestettiin; entinen itämaalainen patriarkaalinen hallintojärjestelmä muuttui länsimaiseksi säännölliseksi.

Länsimaiden sivistyneissä valtioissa oli tähän aikaan rajaton hallitsijavalta yleinen, niinkuin Ranskassa, Ruotsissa y.m.; ja hallitsijat taas käyttivät monia virkakuntia ja virkamiehiä valtion hallintoa hoitamassa siten järjestettynä, että virkakunnat olivat säännöllisessä yhteydessä toistensa kanssa, alemmat aina alistettuina ylempien alle ja niiden valvonnassa. Hallitus saattoi täten virkamiestensä kautta ulottuttaa vaikutuksensa sangen laajalle. Tämän mukaan Venäjälläkin järjestettiin. Pietari oli lähettänyt taitavia miehiä ulkomaille tutkimaan näitä seikkoja ja kutsui myöskin tottuneita ulkomaalaisia virkamiehiä, joiden avulla muutos saatiin toimeen. Entiset virkanimitykset ja arvonimetkin rupeavat häviämään ja saksalaisia tulee sijaan; prikaasit muuttuvat kollegeiksi, djakit, okolnitsohit y.m. häviävät, mutta paroonia, kreivejä y.m. taas ilmaantuu.

Tsaarien neuvonantajana ja apulaisena hallituksessa oli vanhastaan n.s. bojaarineuvosto eli дума. Siihen kuului mahtavimmat ylimykset, jotka tsaarin käskystä kokoontuivat lausumaan ajatuksensa hänen esittämästään asiasta; Useimmiten дума vaan lausui hyväksymisensä tsaarin esityksiin. Se oli velto ja toimeton, eikä sellainen virkakunta enää soveltunut Pietarin hallitustapaan; sillä hän vaati tosittointa kaikilta. Hän jättikin koko neuvoston vähitellen syrjään ja vihdoinkin teki siitä kokonaan lopun. Duman sijalle asetettiin ylempiksi virkakunnaksi senaatti.

V. 1711 samana päivänä jolloin tsaari lähti Turkin sotaan antoi hän ukaasin senaatin muodostamisesta, nähtävästi siitä syystä juuri silloin, että se hänen poissa ollessaan pitäisi huolta hallituksesta, vaikkakin se vakinaiseksi määrättiin. Senaatti oli, kuten mainittu, valtion korkein virkakunta, niinkuin Ruotsissa valtaneuvosto; kaikki muut hallintovirastot olivat sen alle alistetut. Tarkotus ei kuitenkaan ollut, että se toimisi itsenäisesti tsaarin ohessa, vaan sen tuli pitää huolta ja panna toimeen tsaarin käskyt. Senaatin toimiala oli sangen laaja; sen tuli olla puolueettomana tuomarina, pitää raha-asioista huolta, sotalaitoksesta niinikään, kaupasta, veroista j.n.e.: "lyhyesti sanoen", lausuu Pietari, "senaatin tulee hallitsijan ja kansan hyödyksi väsymättä työskennellä, tehdä hyvää ja häätää sitä mikä on vahingollista". Näin sanotaan eräässä ukaasissa v. 1718. Ja että senaatin jäsenet saivat olla täydessä työssä, siitä piti Pietari huolta: usein hän moittii heitä kuitenkin velttoudesta ja toimeettomuudesta, asiat kun liian kauan siellä viipyivät. Senaatin tointa valvomaan asetettiin yliprokuraattori. Tätä virkamiestä Pietari piti sangen tärkeänä; hän kutsuukin häntä omaksi "silmäkseen".

Senaatin alipuoille järjestettiin v. 1717 entisten "prikasyjen" sijaan alempia virastoja eli kollegia, joissa samoin kuin senaatissakin oli useampia jäseniä. Kolleegijärjestelmään oli Ruotsista saatu malli ja samaan tapaan ne Venäjälläkin laadittiin. Sitä tarkotusta varten oli tsaari lähettänyt erään saksalaisen Fickin tutkimaan Ruotsin hallintojärjestelmää. Kollegia oli yhdeksän eri hallintoaloja varten; yhdellä

oli hallussaan ulkomaan asiat, toisella raha-asiat, kolmannella oikeus-asiat, neljännellä sotalaivos, viidennellä laivasto j.n.e. Esimiehet eli presidentit olivat näissäkin Venäläisiä, mutta alemmat virkamiehet suurimmaksi osaksi ulkomaalaisia, joita sitä varten värvättiin. Paljon niihin antautui myöskin ruotsalaisia ja suomalaisia sotavankeja, jotka, huonossa tilassa kun olivat, tekivät uskollisuuden valan tsaarille ja ryhtyivät hänen palvelukseensa, varsinkin kun hyviä etuja luvattiin.

Maakuntien hallinto järjestettiin samaan tapaan. Voivoodit eli maaherrat olivat vanhastaan tunnetut kansan sortajina ja kiusaajina. Heillä oli liian suuri valta, koska sekä hallinto että oikeudenhoito oli heidän käsissään; ja heidän toimiansa valvottiin sangen vaillinaisesti. Voivoodin rinnalle asetettiin nyt maakunnan aatelismiehistä neuvoskunta, jonka mieltä hänen tuli tiedustella. Voivoodien toimet olivat myöskin ennen mainittujen kolleegien valvonnan alaisena. — Kaupunkien hallitus järjestettiin myöskin ulkomaalaiseen tapaan raatineen ja pormestarineen.

Näiden oheen asetettiin koko sarja alempia virkamiehiä: oikeuskomissariuksia, rahastonhoitajia, provianttimestaria, postivirkamiehiä j.n.e. Sanalla sanoen kaikki uuden ajan sivistyneen valtion virkakoneistoon kuuluvat jäsenet. Mutta nuot virkamiehet eivät olleet kansaa varten, vaan etupäässä valtion etuja valvomassa, sille tulevia veroja, rekryytejä y.m. hankkimassa. Kansan edut ja tarpeet pysyivät yhä edelleen Venäjän virkamiehistölle vieraana, niinkuin asian laita ennenkin oli ollut. Samantapainen oli siihen aikaan virkamiehistö myöskin muissa maissa.

Pietarin tarkoitus oli saada suurempaa yhteyttä, säännöllisyyttä, järjestystä ja oikeutta valtion hallintoon. Kaikkien virkakuntien tuli sopusuhteessa toistensa avulla työskennellä asteittain ylemmästä alempaan. "Niinkuin kellossa ratas panee toisen liikkeeseen, niin täytyy suuressa valtionkoneistossa yhden viraston panna toisen toimintaan ja sen mukaan kuin jokainen täsmällisessä suhteessa ja oikeassa järjestyksessä on, ei saata muuta olla seurauksena, kuin että viisauden osotin näyttää maalle onnellisia hetkiä".

Näin arveli tsaari itse uudesta järjestelmästä; mutta siinä hän pian huomasi erehtyneensä. Hän oli kyllä luonut uudet laitokset, uuden koneiston, mutta uutta henkeä hän ei saanut luoduksi. Virkamiehistö pysyi suuressa määrin edellisen kaltaisena; siinä oli opin ja sivistyksen puute liian suuri; oman edun pyyntö, voitonhimo, epärehellisyys olivat tavallisia vielä tästä lähinkin, niinkuin ennen. Tähän seikkaan palaamme veroista puhuessamme.

XXV. Aatelisto ja kirkko.

Aatelissäädyn etuoikeudet muiden kansanluokkien rinnalla kaikissa kansoissa perustuvat alkuansa sen velvollisuuksiin valtion ja hallitsijan palveluksessa; etuoikeudet ovat siitä korvauksena. Niin oli Venäjälläkin suuri ylimysluokka syntynyt; ne miehet, jotka olivat olleet ruhtinain palveluksessa, etenkin sotaväessä, olivat kohonneet muita ylemmäksi. Mutta aikojen kuluessa muuttui tämä ylimyskunta sukuaatelistoksi, s.o. syntyi määräsi etuoikeudet, ja vastaavia velvollisuuksia ei täytetty. Tosin oli paljon bojaareja tsaarin hovissa, mutta heidän toimensa ovat pikemmin etuoikeuksina pidettävät kuin velvollisuutena; suurin osa heistä eleli kuitenkin toimetonna maatiloillaan.

Pietari rupesi taas vaatimaan aatelia tsaarin palvelukseen. Olemme jo ennen maininneet, miten hän pakotti bojaareja lähettämään poikiansa ulkomaille oppia saamaan. Jokaisen tuli olla valmis mihin toimeen hänet määrättiin; kaksi kolmannelta aateliston pojista määrättiin palvelemaan sotaväessä; hän komensi niitä myöhemmin insinöörikouluihin tai meriakatemiaansa. V. 1714 käski hän koko valtion aatelin saapumaan lapsineen perheineen Pietariin tarkastettavaksi. Vaikeata oli kaikkia saada kokoon, jonka vuoksi hän määräsi valtiolle otettavaksi niiden omaisuuden, jotka eivät kutsumusta noudattaneet. Tarkoitus tällä tarkastuksella oli nähtävästi jonkinlainen uusi aije, jonka kautta aatelissäätö pakotettaisiin valtion toimiin.

Pietarin päämäärä oli kiinnittää koko aatelisto valtion palvelukseen. Sitä osottaa hänen arvojärjestelmänsäkin; siinä näet virkamiehistö ja aatelisto sulautuvat yhteen. Hän jakoi kaikki valtion virkamiehet, sekä sotilas- että siviiliviroissa olevat, 14:n arvoluokkaan; ja kaikki, jotka olivat kohonneet 8:teen arvoluokkaan asti, saivat perinnöllisen aatelisuuden. Myöskin naiset olivat saman järjestelmän mukaan eri asteissa; naidut olivat miehensä arvoluokassa; mutta naimattomat tyttäret olivat vähän alempana, siten että esim. ensimmäiseen luokkaan kuuluvan virkamiehen tytär oli saman arvoinen, kuin 4:teen luokkaan kuuluva aviovaimo, toisen luokan virkamiehen tytär oli taas 5:teen luokkaan kuuluvan naidun naisen arvoinen j.n.e. Virka se oli yksin, joka toi arvon; vanha aatelisuus himmeni kokonaan sen rinnalla. Muualla Euroopassa ei sentapaista järjestelmää ole ollut. Venäjällä se on vieläkin olemassa.

Samoin kuin aateliston tahtoi Pietari saada valtion siipein alle kirkonkin alistumaan.

Venäjän kirkolla oli jotenkin itsenäinen asema, valtiosta melkein riippumaton. Iivana julman ajoista asti oli tsaarin rinnalla kirkon päämiehenä patriarkka, ja häntä tuskin vähäpätöisempi. Patriarkalla oli oma valtaistuimensa; hänen käskynalaisinaan oli ääretön joukko sekä pappeja että munkkia ja nunnia, joiden viimeksimainittujen luku Pietarin aikana laskettiin 25,200:ksi; luostarien lukumäärä taas oli lähes 800. Suuret rikkaudet oli sen hallussa, paitsi muuta noin 130,000 talonpoikaisperhettä kuului kirkon omaisuuteen eli 1/2 koko valtion talonpojista. Pietari ensiksikin poisti patriarkan-viran. Patriarkan suuri arvo ja valta ei häntä miellyttänyt. "Yhteinen kansa ei tiedä", sanoo Pietari, "mitenkä hengellinen valta eroaa itsevaltiaan vallasta; häikäistynä siitä loistosta ja arvosta, mikä kirkonpäämiestä ympäröi, saapi se sen ajatuksen, että viime mainittu on toinen hallitsija ja ainakin itsevaltiaan vertainen tai kenties häntä korkeampikin, ja että hengellinen arvo edustaa toista, parempaa valtiota. Jospa sitten mielipiteiden erilaisuus ilmaantuu patriarkan ja tsaarin välillä, sattuu helposti, että kansa asettuu patriarkan puolelle, luullen, että hän taistelee Jumalan asian puolesta ja että häntä sen vuoksi on autettava". Tässä Pietari selvään lausuu syyn, jonka tähden hän lopettaa korkeimman hengellisen virka-arvon; se oli tsaarin kilpailija; ja sitä paitsi olivat kirkon miehet, patriarkka etupäässä, Pietarin uudistuspuuhien kiivaimmat vastustajat. Eikä osattu toivoakaan sellaista kirkon päämiestä, joka olisi mukaantunut hänen tahtonsa jälkeen.

V. 1700 kuoli patriarkka Adrian; Pietari ei nimittänyt toista, vaikka häntä pyydettiin; patriarkan tointa hän määräsi Rjäsänin metropoliitan eli arkkipiispan Stefan Javorskijn hoitamaan, miehen, jonka hän jo ennen oli oppinut tuntemaan taipuvaiseksi reformeihinsa ja sivistyneeksi sekä suureksi saarnamieheksi. Mutta Javorskij toivoi kuitenkin patriarkaksi pääsevänsä; kun hän toiveissaan pettyi, muuttui hänen katsantotapansa vihamieliseksi Pietarin puuhille. Patriarkan sijaan asetettiin v. 1721 n.s. pyhä synodi kirkollisten asioiden johtajaksi. Siinä oli useampia jäseniä; tsaari ne määräsi; ja tämän kautta kirkon ylin johtajavalta tuli hänestä riippumaan.

Muukin papisto pantiin tarkemman valvonnan alaiseksi ja menetti sen erikois-aseman, mikä sillä ennen valtiossa oli ollut. Luostaria piti Pietari ainoastaan laiskuuden ja tekopyhyyden pesäpaikkoina. Pelättiin jo yhteen aikaan, että hän hävittäisi ne kaikki ja ottaisi niiden omaisuuden itselleen, mutta näin pitkälle hän ei mennyt; hän vähensi niiden lukumäärää; kuri tehtiin entistä paremmaksi ja kovempaa tarkastusta pidettiin.

Suurin isku kirkolle oli se, että Pietari otti valtion huostaan osan sen tiluksista. Eräs sitä varten asetettu "kamarikonttori" hoiti niitä; hän itse käytti valtion tarpeisiin niistä suuren osan.

Mainitsemillamme toimenpiteillään saattoi Pietari Venäjän kirkonkin toiseen asemaan. Hän katsoi kaikki asiat valtion edun kannalta. Niin tässäkin. Uskonnon asioissakaan hän ei ollut samalla käsityskannalla kuin hänen kansansa. Hän moitti tekopyhyyttä, jota hän luuli kansassa näkevänsä. Kymmeniä käskyjä lukeissaan sanoi hän kaivanneensa yhden: "Sinun ei pidä teeskentelemän". Taikauskon vaikuttamaksi hän sanoo sen suuren pappisvallan synnyin, mikä kirkossa oli olemassa. Hän vaati todellista uskoa — niin hän ainakin sanoi uskonnon asioita julkisesti käsitellessään — sekä töitä ja ennen kaikkia suurempaa sivistystä ja oppia papistolta. Itse hän noudatti kirkkonsa vaatimuksia; hän paastosikin sen määräyksien mukaan. Kerrotaan, ettei hän syönyt paaston aikana lihaa ennenkun sai siihen luvan Konstantinoopelin patriarkalta. Mutta tuo uskonnollisuus näyttää hänessä olleen ainoastaan pintapuolista; se ei syvään ollut juurtunut häneen. Hän teki joskus ivaa kirkon menoista, pilkkasi kirkon pyhänä pitämiä seikkoja; useimmiten se kuitenkin tapahtui paavin ja hänen kirkkonsa kustannuksella. Oli erityinen "juomapaavi" valittuna ja eri paavin neuvosto, johon kuului Pietarin kumppania. Kaduilla tämä joukko usein esiintyi, kaikki hullunkurisissa pukimissa; tynnyrin päällä rehenteli paavi Bacchukseksi puettuna; sikoja, pukkia, karhuja, susia tai lehmiä olivat hänen vaunujansa vetämässä. Toisinaan oli "Paavi" taas puettuna kirkonruhtinaan pukuun, ratsastaen sian selässä. Juomapidoissa oli joskus abedissa palvelemissa j.n.e. Mutta ei aina omaakaan kirkkoa säästetty.

Pietari ei kuitenkaan sallinut antaa Venäjän kirkon opista huonoja arvosteluja eikä hän myöskään siitä luopumista sallinut. Storovertsejä eli vanhan kirkkojärjestelmän puolustajia kohtaan hän ylipäänsä oli suvaitsevainen; mutta ryhtyi joskus niitä vainoamaan, välistä julmalla tavalla, mutta silloin se tavallisesti tapahtui valtiollisista syistä; heidän erilainen katsantotapansa oli silloin joutunut valtion kanssa ristiriitaan.

Muun-uskolaisia kohtaan hän oli täydellisesti suvaitsevainen. Hän seurusteli ulkomaalaisten kanssa, kutsui heitä Venäjälle ja he saivat vapaasti uskonnossaan pysyä. V. 1702 hän julkaisi ukaasin, jossa hän lausuu, "ettei hän tahdo ihmisten omaatuntoa sortaa, sekä sanoo suvaitsevansa, että jokainen kristitty omalla edesvastuullaan pitääköön huolta autuudestaan". Tällä lupauksella hän kyllä tahtoi saada ulkomaalaisia siirtymään Venäjälle, mutta samassa se osottaa myöskin hänen omaa katsantotapaansa uskonnon asioissa. Hän oli järjen mies ja jo sen johdosta suvaitsevainen. Kansansa hän myöskin tahtoi siihen totuttaa, mutta se ei vielä hänen aikansa voinut tapahtua.

Ulkomailla matkustaessaan oli Pietari nähnyt toimeliaisuutta taloudellisella alalla ja siitä johtuvaa hyvinvointia ja varallisuutta; Venäjällä taas oli velttous, taitamattomuus sekä siitä johtuva puute ja köyhyys vastakohtana. Tämän auttamiseksi tarvittiin apua hallituksen puolelta. Muissakin maissa oli hallituksen tapana 17:llä ja 18:lla vuosisadalla ohjata paljon suuremmassa määrässä kuin nykyaikana taloudellisia asioita; se järjesti kaupan ja teollisuuden harjottamisen pienimpiin yksityisseikkoihin meneviin säädöksiin asti; kansaa pidettiin tässä kohden taitamattoman lapsen kaltaisena, jota täytyi neuvoa; ja samassa myöskin valtion etua pidettiin silmällä. Olipa Ranskan suuri ministeri Colbert antanut neuvoja nikkareille, miten heidän tuli höylää käyttää; Preussin kuningas Fredrik II pakotti talonpoikia poliisin valvonnan alla perunoita istuttamaan; perunain viljelys oli silloin näet vasta saanut alkunsa. Eipä siis ole ihmettelemistä, jos Pietari, jonka valvonta joka paikkaan ulottui, esiintyi talouden opettajana ja johtajana ja antoi määräyksiä, jotka meistä tuntuvat vähäpätöisiltä. Hän kielsi esim. saappaiden alle suuria nauvoja lyömästä, koska ne ovat jalkapohjalle haitallisia; hän antoi neuvoja, mitenkä myllynkatot saadaan sellaisiksi, että ne sateelta hyvin suojelevat; miten puita oli kaadettava, miten ohraa leikattava, teitä rakennettava; hän pakotti talonpoikia käyttämään uudenlaisia kuokkia j.n.e.; lukemattomia samantapaisia seikkoja koskevia määräyksiä hän antoi. Mutta tärkeimmät olivat ne määräykset, jotka koskivat Venäjän kaupan ja teollisuuden järjestämistä.

Koko sivistyneessä Euroopassa oli viime vuosisadalla valtiotaloudessa n.s. merkantiilijärjestelmä vallitsemassa. Perusajatus siinä oli se, että valtiota oli koettaminen rikastuttaa mahdollisuuden mukaan; raha tai kulta ja hopea olivat rikkauden merkinä. Jotta näitä saataisiin, oli talous siten järjestettävä, että maan tavaroiden vientiä edistettäisiin, mutta tuontia supistettaisiin. Sen aikaansaamiseksi otti hallitus talouden asiat ohjatakseen; se suosi yksipuolisesti teollisuutta ja kauppaa, koska niistä rahaa saatiin, se määräsi kaupan kulkemaan määrättyjä teitä, ulkomaan kaupan taas määrättyihin satamakaupunkeihin; se sääsi korkeita suojelustulleja ulkomaan tavaroille, antoi yksityisille kauppaoikeuksia j.n.e. Vapaa kilpailu, nykyajan tunnussana, oli siihen aikaan kammottu; arveltiin etteivät yksityiset osaisi järjestää niin että valtio hyötyisi; ja se oli tärkein. Näitä periaatteita Pietarikin suosi ja ne soveltuivat hyvin hänen muutenkin mielivaltaiseen hallitustapaansa.

Ulkomaan kauppa oli ennen ollut ulkomaalaisten käsissä, etupäässä Hollantilaisten ja Englantilaisien. Pietari tahtoi saada sen Venäläisille kauppiaille siirretyksi. Hän antoi ukaasia, joissa käskettiin Venäläisiä muodostamaan kauppaseuroja länsimaiden tapaan. Hän koetti saada ne liitetyksi kansainväliseen kauppaan. Tsaari itse kävi esimerkillään edellä, ryhtyen kauppayrityksiin ulkomaalaisten kanssa. Hän asetti konsulia suuriin kauppakaupunkeihin kuten Toulon'in, Cadiz'iin y.m., teki kauppasopimuksia länsivaltojen kanssa. Mutta eivät nämät yritykset onnistuneet. Venäjän kauppiaille ei ollut tarpeeksi taitoa ja sivistystä voidakseen kilpailla ulkomaalaisten kanssa. Eikä ollut helppoa, niinkuin Pietari oli kuvitellut, muuttaa venäläistä pikkukauppiasta taitavan englantilaisen tai hollantilaisen suurkauppiaan kaltaiseksi, joka tunsi koko maailman kauppasuhteet ja osasi sen mukaan asiansa järjestää. Maan ulkopuolella eivät venäläiset kauppiat juuri kunniaa maalleen tuottaneet. Niinpä kertoo Venäjän lähettiläs Tukholmassa, että hänen täytyi hävetä maanmiestensä puolesta, he kun markkinoilla, jolloin myivät avonaisissa puodeissaan pähkinöitä, muita hedelmiä ja liinakangasta y.m.s., olivat päihtymisellään ja muutenkin huonolla käytöksellään saavuttaneet kansan ivaa ja halveksimista. Joku harva pääsi ulkomaalaisten tasalle; niinpä eräs Solovieff piti suurta tavara- ja pankkiliikettä Amsterdamissa.

Ennen oli Arkangeli ollut ainoa satamakaupunki Venäjällä. Ja tämän kaupungin kautta määräsi Pietari hallituksensa ensi aikoina kaiken ulkomaan kaupan kulkemaan. Etäämpääkin kuljetettiin tavarat sinne. Ankarilla määräyksillä kiellettiin kauppa Riiassa ja Räävelissä, koska ne olivat Ruotsin hallussa. Mutta kun hän perusti Pietarin, ruvettiin kauppaliikettä siirtämään sinne, ja Arkangeli jäi syrjään. Kun ensimmäinen hollantilainen laiva tuli Nevan suulle, lähti Pietari itse sitä vastaanottamaan, johti laivan hiekkasärkkien välitse kaupunkiin; sen jälkeen piti hän suuret pidot Menschikovin luona laivan kapteenille. Laivuri sai tullitta myydä koko lastinsa, ja tsaari itse osti suuren osan siitä. — Hän pakotti nyt Arkangelissa olevat kauppiat siirtymään Pietariin; armoa pyydettiin, mutta sitä ei annettu. Tavarain kuljetus Pietariin oli paljon vaikeampi, kuin Arkangeliin, huonojen teitten vuoksi; mutta senkin piti tapahtua. Usein tavarain kuljettajat jättivät matkalle tavaransa ja karkasivat tai myöskin ryöstivät ne mennessään. Liikkeen parantamiseksi rupesi tsaari kanavia tuumimaan; hän aikoi yhdistää Volgan Nevan kanssa ja alkoi jo Laatokan etelä-rannoitse kanavaa kaivattamaan. — Monta vastusta oli, mutta ankaruudellaan sai Pietari kuitenkin uuden pääkaupunkinsa kaupan yhä lisääntymään; laivojen lukumäärä karttui vuosi vuodelta; v. 1722 oli esim. Pietariin tulleiden laivain lukumäärä 116, mutta jo kahta vuotta myöhemmin kävi 240 laivaa sen satamassa.

Sisämaan kaupassa lakkautti Pietari tuon entisen järjestelmän, jonka mukaan tsaarin rahaston eduksi melkein koko valtakunnan kauppa kulki. Mutta hänen monet määräyksensä olivat sille sittenkin suureksi haitaksi. Useiden tavaroiden kauppitteleminen annettiin joillekuille henkilöille etuoikeudeksi;

ne taas maksoivat siitä valtiolle jonkun summan; niinpä traanin, kala-öljyn, pihkan ja hartsin kaupittelu oli annettu eri yhtiöille vuokralle. Viinan valmistaminen ja myyminen, samoin kuin suolankin oli valtion yksityisoikeutena eli monopoolina. Siitä oli valtiolle hyvä tulo, mutta kansa valittaa miten esim. suolan hinta kohoaa kohoamistaan ja sen hankkiminen tulee tukalaksi. Hintaa kohotettiin näet usein, kun valtio oli rahan tarpeessa.

Pietari koetti myöskin kasvattaa kauppamiehiä sellaisiksi, että niihin voisi luottaa. Oli näet hyvin tavallista, että kaikellaista petosta kaupassa harjoitettiin; hän määräsi sangen ankaria rangaistuksia sen estämiseksi, sillä siitä oli haittaa varsinkin ulkomaan kaupassa. Niinpä olivat Englantilaiset valittaneet, että petosta liinakaupassa oli harjoitettu ja sen vuoksi hän v. 1710 antoi ukaasin, jossa kuoleman rangaistuksen uhalla kielletään huonoa hamppua tai liinaa sekottamasta hyvään tai, joka joskus oli tapahtunut, panemasta kiviä joukkoon. Vaikeata oli tällaisia epäkohtia poistaa, sillä valvontamiehet eivät itse tarpeeksi tunnollisesti siitä huolta pitäneet.

Venäjän teollisuuden luoja on Pietarin ansio suurempi kuin kaupan alalla. Hän harrasti sitä sen vuoksi, että Venäjä olisi riippumaton ulkomaista; sillä sen tuli itse kaikki tarvittavansa valmistaa. Teollisuuden alalla hän oli itse hyvin perehtynyt ja siinä hän saattoi opettajana esiintyä. Pakotusta siinäkin tarvittiin. "Meidän kansamme on", kirjottaa hän kerran, "kuin lapset, jotka vastenmielisesti käyvät aakkosiin käsiksi, joten opettajan täytyy heitä pakottaa; ensin se tuntuu heistä tukalalta; mutta kun he ovat oppineet, ovat he opettajalleen kiitollisia, niinkuin tähänastinen kokemus osottaa. Eikö kaikki ole pakosta tapahtunut? ja jo kuulee tuloksista kiitettävän".

Teollisuudessa tarvittiin enemmän kuin muissa kohden ulkomaalaisten apua ja siinä ne suuremman hyödyn tuottivatkin; niitä tavallisesti otettiin opettajiksi tai suurempien yritysten johtajiksi; heidän tuli esim. neuvoa Venäläisiä kaikellaisia koneita käyttämään tehtaissa. Eräs Englantilainen kutsuttiin antamaan opetusta nahkaletkujen valmistuksessa. Paperinvalmistusta ruvettiin harrastamaan. Ruotsalaiset sotavangit opettivat sepäntyötä y.m. käsitöitä. Teollisuutta edistäkseen tahtoi Pietari Suomestakin ison vihan aikana viedä kaikki käsityöläiset Venäjälle. V. 1721 tuli noin tuhatmäärä nuoria Tataarilaisia, jotka rupesivat eri ammattitaitoa jakamaan.

Seurauksena tästä toimesta oli, että sellaisia teollisuudenhaaroja aljettiin harrastaa, joita ei ennen tunnettu Venäjällä: satulasepän, rautasepän, miekantekijöiden tuotteita saatiin nyt kotimaasta; villa-, pumpuli ja liinakankaita valmistettiin, silkkikankaitakin kudottiin. V. 1705 kirjottaa Pietari ylpeänä, että hänellä oli Venäjällä valmistetusta kankaasta tehty takki. Rautakaivoksia aljettiin käyttää; Siperian hopea- ja kultakaivokset tulivat tunnetuksi. Tulan kaupunkiin perustettiin asetehdas. Tuotiinpa Schlesiasta hienompivillaisia lampaitakin; hevosrodun parantamiseksi tuotettiin Preussista toisenrotuisia; tupakanviljelystä aljettiin. Sanalla sanoen, Venäjän nykyinen teollisuus sai Pietarin kautta alkunsa. Erityiset teollisuus-, vuori- ja kamarikollegit sekä muutkin virastot olivat teollisuutta ohjaamassa ja järjestämässä. Ankaraa valvontaa pidettiin. Nahan valmistamisessa esim. annettiin määräyksiä, että jokaisen tuli uudella tavalla oppia valmistamaan n.s. juhtinahkaa; jos joku vielä kahden vuoden oppiajan perästä valmisti vanhalla tavalla, otettiin hänen omaisuutensa ja hän itse tuomittiin pakkotyöhön.

Pietarin tarkka silmä huomasi kaikki maansa monet rikkaudet; hän oivalsi sen suuren hyödyn, mikä Venäjällä vastaisuudessa tulisi olemaan maassa kätkeytyistä kivihiilikerroksista; hän tahtoi jo metsiä säästää, joita sitä ennen oli kevytmielisesti haaskattu. Ankaria määräyksiä annettiin sen johdosta. Nevan ja Suomenlahden rannalla pystytti hän joka viiden virstan päähän hirsipuita, johon metsänvarkaavat ripustettiin varoitukseksi ja peloitukseksi muille. Koettipa hän istutuksillakin saada harvinaisempia puita leviämään.

Käsityöläiset jaettiin eri ammattikuntiin; hallitus antoi tarkkoja määräyksiä, joiden mukaan ammattikunnat työskentelivät; niissä oli oppivuosista, tavarain valmistustavasta, kelvottoman tavaran takavarikkoon ottamisesta j.n.e. Ammattilaitos samoin kuin kauppiasten jako eri kiltoihin oli Länsi-Euroopassa kehittynyt keskiajalta asti; Pietari tahtoi sen siirtää ilman edellistä olojen kehitystä Venäjälle; mutta suurempaa merkitystä ei kumpikaan laitos täällä saavuttanut, ja usein täytyi muistutuksia niiden järjestämisestä antaa.

Porvaristo pysyi kauan aikaa suhteellisesti vähäpätöisenä kansanluokkana, vaikkapa Pietari etupäässä sitä ennen muita tahtoi edistää. Talonpojista se ei saanut lisää voimia; aatelisto taas ei porvarillisiin toimiin ryhtynyt sen enempää kuin muissakaan maissa. Mutta Juutalaisia ei Pietari laskenut kaupunkielämän avuksi Venäjälle; hänen käytännöllinen älynsä huomasi heidän hyödyttömän toimensa maalle; ja sen lisäksi Puolan esimerkki, jossa Juutalaiset 14:llä vuosisadalla saaneet oikeudet, osotti turmion, jonka ne maalle saattavat tuottaa.

Kertoessamme Venäjän oloista ennen Pietarin aikoja, mainitsimme että sivistys siellä oli sangen alhaisella kannalla; eikä sivistyksen puute ollut yksinomaan varsinaisen kansan tunnusmerkkinä, vaan se oli yleinen ylhäisissäkin sääty-luokissa, harvoja henkilöitä lukuunottamatta. Taikausko oli tavallinen, kaikkia petturia ja ennustajia uskottiin. Valistusta ja oppia ei kuitenkaan kaivattu, päinvastoin sitä vihattiin; se oli ulkomaalaista, vierasta, ja sen vuoksi oli synti sitä omistaa. Tässäkin oli siis Pietarilla luja vastus voitettavana, sillä ilman pakkoa ei saatu sellaista kansaa niihin sivistysharrastuksiin taipumaan, joilla tsaari tahtoi muuttaa entisyyttä.

Ainoat oppilaitokset, joita Venäjällä oli ennen Pietaria, olivat pappissivistystä varten n.s. seminaarit, jotka tavallisesti olivat arkkipiispojien johdossa. Pietari perusti kouluja käytännöllistä elämää varten. Hän edisti etupäässä reaalista sivistystä, se kun soveltui kokonaan hänen katsantotapaansa. Jo ensimmäiseltä ulkomaan matkaltaan tultuaan alkoi hän kouluja toimeen panemaan ja myöhemmin niitä perustettiin yhä useampia. Niinpä v. 1707 palattuaan eräältä ulkomaan matkaltaan, perusti hän Moskoovaan n.s. "matemaattisia" ja "merimieskouluja". Edellisten koulujen tarkoitus oli valmistaa upsiereja, jälkimmäisten taas, niinkuin nimikin sanoo, merielämätä varten antaa oppia. V. 1715 perustettiin meriakatemiiä. Alussa oli kouluissa ulkomaalaisia opettajia; merikouluissa etupäässä englantilaisia. Oppilaisiksi kouluihin täytyi varakkaiden lähettää poikiansa, ja pian useammasta varakkaasta perheestä tavataankin poika koulussa. Jo heti Narvan tappelun jälkeen kirjottaa eräs Pietarin uuttera apumies Vinius riemuiten, että kouluihin oli kerätty 250 poikaa, joista valmistuisi oivia insinöörejä, upsiereja ja mestareja. Näitä koulunkäynejä otettiin osaksi valtion palvelukseen; muutamia lähetettiin myöskin oppia antamaan maakuntiin; 2 kuhunkin kahdeksaan maakuntaan. Jokaisen perheen isän tuli lähettää 10—15 ikävuosien välillä olevat lapsensa saamaan opetusta kirjoituksessa, luvunlaskussa ja mittausopissa. Kun ei lapsia muuten lähetetty, pakotettiin niitä, ja antoipa Pietari myöhemmin määräyksen, etteivät sellaiset saaneet mennä naimisiin, joilla ei todistusta saamastaan opista ollut.

Paitsi valtion kouluja perustettiin yksityisiäkin, ja nämät koulut olivat ylimalkaan yleistä sivistystä eikä ainoastaan käytännöllistä hyötyä varten. Monet ulkomaalaiset perustivat kouluja, jotka jonkun ylhäisen Venäläisen valvonnassa ja suojassa työskentelivät. Löytyi Italialaisten, Ranskalaisten ja Saksalaisten perustamia ja vieläpä Ruotsalaistenkin. Niinpä Marienburgissa vangittu provasti Glück, Pietarin toisen puolison Katariinan kasvatusisä, rupesi vankina Moskoovassa ollessaan pitämään koulua, jossa opetettiin filosofiaa, historiaa, uskontoa, kieliä j.n.e. Näihin saatamme lukea myöskin Tobolskiin, Siperian pääkaupunkiin, perustetun koulun. Sen alkuunpanijana ja johtajana oli eräs Kaarle XII:n armeijassa palvellut upsieri, Wreech, joka oli saksalaista syntyperää. Opettajina Wreechin koulussa oli melkein yksinomaan upsiereja, sekä ruotsalaisia että suomalaisia, ja ankara uskonnollinen henki oli siinä vallitsemassa. Alkuansa se muodostettiin vangittujen lapsia varten, mutta vähitellen tuotiin siihen Venäläistenkin lapsia, se kun saavutti hyvän maineen. — Kaikkia näitä ulkomaalaistenkin kouluja. Pietari suosi ja antoi apuakin niiden ylläpitämiseksi: niinpä lausui hän mielihyvänsä Tobolskin koulusta ja lupasi antaa sille vuotuista kannatusta. Mutta se loppui v. 1721 rauhan tultua, sillä upsierit palasivat silloin vankeudesta.

Viimeisinä hallitusvuosinaan perusti Pietari tiedeakatemia, samantapaisen kuin hän oli nähnyt Berliinissä, Pariisissa ja Lontoossa. Suuri saksalainen filosofi ja oppinut Leibnitz, joka monessa kohden antoi ehdotuksia Pietarin uudistuspuuhiin, teki ehdotuksen myöskin tiedeakatemia perustamiseen. Sen tuli olla koko valtakunnan sivistyslaitosten pääpaikka ja keskusta ja siellä opettajienkin tuli valmistua toimeensa. Vaikeata oli itse Venäläisistä saada ensi aluksi jäseniä tällaiseen laitokseen, sillä se edellyttää kehittyneitä oloja ja korkeata sivistystä, jota Venäjällä ei ollut, koska alempi koululaitos oli varsin alussa. Ulkomaalaisia, etenkin saksalaisia oppineita, siihen ensiksi kutsuttiinkin.

Varsinaista kansanopetusta ei Pietari harrastanut. Käytännöllisen hyödyn vuoksi, saadakseen valtiolle hyviä insinöörejä, upsiereja y.m. hän oppia tahtoi edistää, eikä kansan sivistämistä varten.

Kirjojen hankkimiseen käänsi Pietari jo hallituksensa alusta asti huomiotansa, Vuonna 1700 oli hän tehnyt sopimuksen kirjanpainaja Tessingin kanssa Amsterdamissa, että tämä saisi myydä Venäjällä venäjänkielisiä ja muitakin kirjoja, "kuitenkaan ei hänen kirjoissaan saisi olla mitään tsaaria ja tsaarin valtaa vastustavaa, vaan kaikki tarkoittaa sen mainetta ja kunniaa". V. 1701 perustettiin kirjapaino Venäjälle.

Venäjällä ei luonnollisesti kirjailijoita ollut, jotka olisivat kenneet jotakin uutta luomaan; sen vuoksi täytyi käännöksiä toimittaa muista kielistä. Ensimmäisiä kirjoja oli mittausoppi, ja eräs kirja, jossa seurustelutapoja opetettiin. Linnoituslaitosta koskevia teoksia käännettiin, muun muassa kuuluisan ranskalaisen sotainsinöörin Vaubanin kirjoitukset; rakennustaitoa, myllyjen rakentamista y.m. koskevaa kirjallisuutta myöskin; historiallisia teoksia niinkään ilmestyi sekä joitakuuta käännöksiä klassillisista kirjailijoista. Pietari itse oli kirjailijatoimenkin johdossa; hän antoi neuvoja käännösten tekijöille ja

valvoi usein itse painattamistyötä. Hänen omaa osanottoansa kirjallisuuden hankkimisessa sekä hänen käytännöllistä älyänsä osottaa seuraava ukaasi "niille, jotka työskentelevät ekonomisten kirjojen kääntämisessä".

"Koska Saksalaisilla on tapana", sanotaan siinä "täyttää kirjojansa monilla joutavilla selityksillä, saadaksean ainoastaan kirjansa suureksi, niin ei sellaisia saa kokonaisuudessaan kääntää, ainoastaan itse aine ja lyhyt selitys jokaisen aineen edellä; mutta ei mainittu selityskään ole ainoastaan kauneuden vuoksi, vaan jotta lukija tulisi sen kautta ymmärtämään ja käsittämään aineen käsittelyn. Sentähden on myös tämä kirjoitus maanviljelyksestä (kun hyödytön on pois pyyhitty) parannettava ja minä sen malliksi lähetän, jotta tämän mukaan kirjat käännettäisiin ilman hyödyttömiä selityksiä, jotka vaan kuluttavat aikaa ja tekevät lukijan haluttomaksi".

Myöskin ensimmäisen sanomalehden Pietari pani toimeen. Se ilmestyi v. 1703 ja sisälsi pääasiallisesti "sota-asioita sekä muita tietoon- ja mieleenpantavia asioita".

Ennen Pietarin aikoja ei Venäjällä ollut muuta kirjakieltä paitsi n. n. slavooninen, joka Venäjälle oli tullut kristinuskon mukana Tonavan Slaaveilta. Se oli kirkon kielenä ja myöskin hengellisessä kirjallisuudessa käytetty, eikä muuta ollutkaan. Pietarin aikana ruvettiin uudempaa Venäjän kieltä käyttämään maallisessa kirjallisuudessa ja myöskin toista kirjaimistoa. Slavooninen pysyi sen jälkeenkin vielä kirkon kielenä.

Euroopan sivistysmaissa oli Pietari nähnyt suuria kirjastoja, kokoelmia sekä tiedettä että taidetta varten. Ja sellaisia tahtoi hän Venäjällekin. Puhumattakaan siitä, että kaikellaisia koneita hankittiin fyysikaalisia ja anatoomisia kokeita varten y.m. käytännöllisimpiin tieteisiin kuuluvia, niin hankki Pietari muinaistieteellisiä esineitä. Hän lähetti miehiä ulkomaille hankkimaan mineraaleja kokoelmiinsa, kirjoja y.m. "harvinaisuuksia" ostamaan. Suomestakin hän antoi viedä ison vihan aikana arvokkaita muinaisjäännöksiä, muun muassa pyhän Henrikin luut Turun tuomiokirkosta. Hän osti niinikään taideteoksia Italiasta. Ei hän yksinomaan sen vuoksi näitä asioita harrastanut, että hän olisi itse nauttinut taiteista, vaan sen vuoksi että länsimaiden sivistysvaltioissa sellaisia kokoelmia oli, ja niiden mukaan Venäjän piti muodostua.

Jo Pietarin isän Alekseihin aikana oli saksalainen näyttelijäjoukko Venäjällä ollut. Pietarikin kutsui sellaisen Moskoovaan. Lautakojussa Moskoovan torilla näyttelijät esittelivät näytelmiä, joissa esiintyi sankareita, niinkuin Julius Caesar, Herkules, Bajazet ja Tamerlan; kerrotaanpa siellä näytetyn meilläkin hyvin tunnettua Molièren huvinäytelmää "Lääkäri vasten tahtoaan". Venäläisillekin tahtoi tsaari hankkia näytelmätaidossa oppia; saksalaisen tirehtöörin piti näet opettaa muutamille Venäläisille, joita tavallisesti kirjurien joukosta hänen luokseen lähetettiin, "kaikkia komedioja".

Pietarin määräykset ulottuivat vieläkin laajemmalle; hän tahtoi ulkonaiset tavatkin niiden kautta saada muutetuksi. Ulkonaisessa esiintymisessä tavattiin paljon raakuutta ylhäisimmissäkin henkilöissä; niinpä senaatorit sanoivat toisilleen haukkumasanvoja senaatin istunnoissa ja loivatkin joskus toisiaan; samallaisia tapahtumia kerrotaan pyhän synodin kokouksista. Tämäntapaisen käytöksen hän kielsi eräässä v. 1724 antamassaan ukaasissa.

Olemme jo ennen maininneet, että hän kutsui naiset yksinäisestä elämästään julkisuuteen ja varsinkin ottamaan osaa seuraelämään. Oman hovinsa hän muutti eurooppalaiseen tapaan. Naiset siellä saivat aina olla pidoissa mukana; ja varsinkin Katariina oli hilpeällä luonteellaan eloisuutta ja iloa ylläpitämässä; vaateparret olivat muuttuneet länsimaisiksi ylhäisimmissä piireissä; ranskan kieltä ruvettiin oppimaan, sillä useaan ylhäiseen perheeseen hankittiin ranskalainen opettajatar lapsia varten. Pietarin kaupunki varsinkin oli näiden uusien harrastusten keskustana. Se rakennettiin länsimaalaiseen tapaan, siellä oli paljon länsimaisia ja myöskin kaikki elämäntavat tahtoi tsaari saada uuteen tapaan muodostetuiksi. Pietarin kaupungin seuraelämän kehittämistä varten hän antoi erään ukaasin v. 1718 n.s. "assembleista". Siinä määrätään tarkasti, miten pidot olivat vietettävät, miten niissä tuli olla ja mitä tehtävä. Koska se kuvaa Pietarin määräyksiä ja toimia, panemme sen tähän kokonaisuudessaan:

Assemblée on ranskalainen sana, jota ei Venäjän kieleen yhdellä sanalla saata kääntää. Sillä käsitetään ihmisjoukkoa, joka joko ajankuluksi tai muusta syystä on kokoontunut. Ystävät saattavat siellä toisensa tavata, ja jokainen voipi toimistaan sekä muista tärkeistä asioista puhua; siellä saattaa tiedustella mitä maailmassa tapahtuu, ja siten aikaansa kuluttaa. Millä tavalla me tahdomme näitä assembleita pidettäväksi, näky seuraavasta:

1) Se henkilö, jonka luona iltaseura pidetään, ripustakoon talonsa edustalle kirjoituksen tai muun merkin, jolla hän antaa tiedon siitä sekä mies- että naissukupuolelle.

2) Iltaseurat eivät saa alkaa ennen k:lo 4 tai 5:ttä i.p., eikä pitkittyä k:lo 10:tä kauemmaksi.

3) Isännän ei tarvitse tulla vieraita vastaan ottamaan eikä tervehtiä tai pyytää heitä; mutta vaikkei

hänen tarvitse ylipäänsä kestitä vieraitaan, tulee hänen kuitenkin hankkia tuolia, valoa, juomaa ja muuta tarpeellista, sekä kaikellaisia leikkipeliä ja niihin kuuluvia esineitä.

4) Ei kukaan ole velvollinen määrättyä tuntina tulemaan tai lähtemään, kunpa hän vaan itsensä näyttää iltaseurassa.

5) Jokainen saapi vapaasti mielensä mukaan istua, kävellä tai leikkiä, eikä kukaan saa häntä siitä estää tai sen johdosta pahastua suuren kotkan rangaistuksen uhalla [suurella kotkalla tarkotettiin suurta viinamaljaa, jonka rikkojan täytyi juoda pohjaan], ja tervehtiköön jokainen vaan tullessaan ja poismennessään.

6) Arvokkaammat henkilöt niinkuin aateliset ja korkeammat upsierit, myöskin tutut kauppiaat ja johtavat mestarit (näillä tarkoitetaan etupäässä laivanrakentajia), muutamat kansliian virkamiehet saavat vapaasti vaimoineen ja lapsineen olla saapuvilla iltapidoissa.

7) Palvelijoille (paitsi omaan taloon kuuluville) määrättäköön sivulla paikkansa, jotta pitohuoneissa olisi kylliksi tilaa.

Iltapitoja oli kolmasti viikossa ja poliisimestari ilmotti kenen luona tsaari tahtoi niitä kulloinkin pidettäväksi. Jokainen ylhäisempi henkilö tuli täten pitäneeksi noin kerran talven kuluessa.

Tanssi oli Pietarin mielestä hyvin tärkeä, sen kautta kun eri sukupuolet tulivat toisiaan lähemmäksi. Itse hän, tanssi mielellään, samoin hänen puolisonsa ja tyttärensä. Varsinkin oli Pietari mielissään, jos hän huomasi että Venäläiset tanssivat ulkomaalaisten naisten kanssa tai päinvastoin ulkomaalaiset venäläisten naisten kanssa.

Mutta vaikkapa pidot järjestettiin länsimaiseen malliin, oli ero kuitenkin suuri; kömpelyys, tottumattomuus ja raakuus esiintyi joka kohdassa. Seurustelussa sanovat ulkomaalaiset Venäläisten olevan ihan taitamattomia; he eivät osanneet keskustelua ylläpitää; naiset olivat mykkinä, eivätkä käsittäneet hienoa kohteliaisuutta. Sattuipa niinkin, että eräs venäläinen nainen, jota kohtelias ulkomaalainen kavaljeeri suuteli kädelle, käsitti tämän loukkaukseksi ja korvasi sen antamalla hänelle korvapuustin. Ylenmääräinen juominen, johon naisetkin ottivat osaa päihtymiseen asti, osottaa myöskin vanhaa raakuutta. Ja olipa Pietari määrännyt äsken mainitussa ukaasissa, että se, joka ei sen määräyksiä noudattanut, oli pakotettu tyhjentämään n.s. "suuren kotkan", eli suuren maljan paloviinaa. Ulkonainen puoli tuli uudeksi, mutta itse henki ja ydin oli tässäkin kohden kauan aikaa vanha; edistystä se kuitenkin oli ja lähentelemistä eurooppalaisuuteen.

XXVIII. Verotus ja verojen kokoaminen.

Pietari tarvitsi luonnollisesti paljon varoja saadakseen kaikkia uudistuksiaan aikaan. Valtion menot lisääntyivät vuosi vuodelta ja samassa suhteessa kohosivat verot. Vasta uuteen kuntoon järjestetty sotajoukko, joka tuskin oli entistä pienempi, mutta paljon kalliimpi, sekä laivasto vaativat puolet valtion tuloista. V. 1710 laskettiin valtion tulot noin 3 miljoonaksi ruplaksi; siitä lähes 2 milj. meni sotajoukon ja laivaston ylläpitoon. Sen lisäksi lähettiläiden pito ulkomaisten hoveissa, monet uudet virkamiehet j.n.e. vaativat maksoja, joista ei ennen Pietarin aikoja mitään tiedetty. Pietarin oma elämä ja hovi ei paljon maata rasittanut, hän kun asui ja esiintyi hyvin yksinkertaisesti ilman loistoa ja komeutta. Noin 50,000 rupl. käytettiin siihen hänen loppuvuosiinsa, vaikka valtion tulot jo olivat kohonneet 10 miljoonaan.

Rahaa saadakseen kaikkiin tarpeisiinsa täytyi yhäti lisätä veroja ja keksiä uusia tulolähteitä. Hän asetti sitä varten virkamiehiä n. n. "Pribyltschiki", joiden tuli pitää verotuksesta huolta, keksiä uusia verotusesineitä, saattaa syytteeseen henkilöitä, jotka olivat petollisia olleet verojen suorittamisessa. Nämät virkamiehet olivat jonkinlaisia fiskaalia, jotka valtion etuja valvoivat; siitä nimityskin, sillä "pribylj" merkitsee etua tai voittoa. Näiden virkamiesten joukossa oli kuuluisin Kurbatov, joka oli matkustellut ulkomailla ja palattuaan osotti suurta taitoa ja kekselijäisyyttä tällä alalla. Hänen esityksestään useimmat uudet verot saivat alkunsa.

Vanhin vero, jonka jo Mongoolien khaanit olivat Venäjällä ottaneet, oli n.s. päävero; sitä maksoivat kaikki paitsi aateli ja virkamiehet. Talonpojat siitä suurimman osan suorittivat. Jokainen aatelisherran alustalainen maksoi Pietarin aikana 74 kopeekkaa, mutta kruunun tiloilla asuvat, koska eivät niinkuin edelliset herroille mitään suorittaneet, 114 kopeekkaa. Se näyttää meistä vähäpätöiseltä, mutta on otettava huomioon, että rahalla oli silloin paljon suurempi arvo kuin nyt; sillä rahan metalli-arvo oli suurempi ja rahan käyttäminen paljon harvinaisempi. Miehen päiväpalkka oli esim. kesällä 5 kop. ja talvella ainoastaan 3 kop.; jos hevonen oli mukana maksettiin toinen verta lisään; s.o. meidän rahassa miehen päiväpalkka 25 ja 15 penniä ja hevosella noin 30 ja 50 p:ää.

Tämä vero ei riittänyt menoihin, vaikkapa se oli tärkein ja varmin Pietarinkin aikana. Hän ja hänen virkamiehensä tunkeutuivat joka taholle yksityisten tointa verottamaan; valtion käsi kävi hyvin pitkälle katsomatta miten alamaisten edut siitä kärsivät.

Kaupasta puhuessamme mainitsimme, että hallitus antoi vuokraa vastaan eri tavaroiden kaupittelemisen joillekuille henkilöille; toiset tavarat taas olivat valtion yksinomaisena oikeutena. Tästä kerääntyi valtiolle suuria tuloja. Mutta yhä uusia veroja oli sittenkin keksiminen ja varsinkin Pohjan sodan aikana niiden lukumäärä kasvoi kasvamistaan. Kaikki myllyt ja sillat merkittiin ja niistä otettiin vero. Yksityisten kalastamisoikeus kiellettiin: se vuokrattiin eri henkilöille. Joka omassa kalavedessään sen jälkeen kalasteli, häntä kiduttamalla rangaistiin. Jos joku tahtoi tulla satamaan tai kaupungin torille, tuli hänen suorittaa tulli. Yksin saunatkin otti valtio verotuksen esineeksi. Sekin, joka omaksi tarpeekseen piti saunaa, oli pakotettu maksamaan suuren veron. Mehiläispesät verotettiin, käsityöläisten täytyi paitsi ammattioikeuksistaan käyttämistään työkaluista suorittaa valtiolle: niinpä suoritti räätäli saksistaan, seppä vasaroista ja alasimistaan, työmies kirveestään j.n.e. Savutorvista, kellareista, kaivoista suoritettiin vero. V. 1705 annettiin määräys, että se, joka tahtoi tammesta valmistettuja ruumisarkkuja käyttää, maksaisi siitä veron. Olemme jo ennen maininneet, että parroista ja vanhankuosisista vaatteista maksettiin vero. Kaupungin porteilla oli vahtia, jotka tähystelivät kaupunkiin menevien partoja ja takkia. Tavattiinpa niinkin mielivaltaista menettelyä, että pantiin Moskoovan porteille ja suurempiin tienristeyksiin salpoja, ja jokaiselta ajajalta otettiin ilman muuta pieni vero. Tämä tapahtui v. 1710, jolloin suuri vaillinki oli valtion menoissa ilmaantunut.

Postitoimistosta koetti Pietari niinkään hyötyä; hän näet kohotti kirjeiden ja muiden lähetysten maksot suuresti. Mutta seuraus oli se, että tulot vähenivät, koska ei käytetty enää niin paljon postin välitystä. — Samanlainen oli seuraus siitä, kun hän kohotti tullin äärettömän korkealle, esim. 37 1/2 prosenttiin liina- ja hampullangasta, joka Venäjältä ulkomaille vietiin. Hänen tarkoituksensa oli että lankaa yhä enemmän olisi ruvettu valmistamaan; mutta sen valmistus päinvastoin väheni.

Vielä käytti Pietari monta kertaa rahan huonontamista, joten ruplan arvo aleni kolmanneksella. Kotimaan kaikki kullat ja hopeat hän tahtoi valtiolle saada lyödäkseen niistä rahaa. Kuoleman rangaistuksella oli kielletty niitä muille myymästä. Saadakseen taas ulkomailtakin mahdollisen paljon rahaa, antoi hän määräyksen, että koetettaisiin välttää vaihtokauppaa ulkomaalaisten kanssa, vaan olisi Venäjän tavaroista rahaa saatava.

Uusia veroja määrättäessä täytyi myöskin yhäti luoda uusia virkoja ja hankkia uusia virkamiehiä. Ja jokainen uusi virkamies oli kansalle uusi rasitus; sillä he eivät katsoneet yksinomaan, että valtion vero tuli kootuksi, joka jo kyllä oli suuri, vaan myöskin omaa etuansa. Sillä kukin heistä, kenraalista ja voivoodista halvimpaan kirjuriin asti, piti oikeutenaan menetellä mielensä mukaan. Voivoodit matkustelivat ja elivät maakuntansa asukkaiden kustannuksella; fiskaalit, linnojen isännät sekä alemmat virkamiehet samalla tavalla. Eräs venäläinen historioitsija Kostomarov kertoo seuraavaan tapaan virkamiesten menettelystä: "Kun voivoodi tai maaneuvos tahtoo jonkun seudun asukkaita hyödykseen käyttää, lähettää hän kirjurinsa tiedustelemaan, ovatko talonpojat oikein suorittaneet kaikki veronsa. Kirjuri kulkee kylästä kylään, talosta taloon ja vaatii talonpojalta kuittia suorittamistaan maksoista. Moni talonpoika ei heti löydä kuittiansa, ja kirjuri huutaa ja lykkii häntä, vaatii häneltä vieläkin maksuja tai ottaa lahjoja siitä että hän odottaa, kunnes talonpoika löytää kateissa olleen kuittinsa ja näyttää sen; mutta vaikkapa talonpoika ei kuittiansa olisikaan hukannut, vaan heti tuo sen vaadittaissa esille, niin ottaa kirjuri kuitenkin paitsi mitä hän syömisessä ja juomisessa on kuluttanut, vielä rahaa, ikäänkuin vaivansa palkkioksi, ja jakaa sen sittemmin esimiehensä kanssa". Eräessä ukaasissa vähää myöhemmin sanotaan voivoodeista, "ettei niitä saata paimeniksi nimittää, vaan susiksi, jotka ovat laumaan hyökänneet". Näin meneteltiin maaseuduilla. Kaupungit oli Pietari erottanut voivoodein hallinnosta ja asettanut maistraatin ja raatimiehet sijaan, mutta yleensä valitetaan ankaraa sortoa siltäkin puolen, vieläpä kovempaa kuin ennen, ennen kun oli vaan yksi herra, nyt niitä oli useita.

Pietari koetti petoksia kaikin tavoin estää sekä sellaisia, joista kansa kärsi että myöskin niitä, joiden kautta valtio sai vahinkoa. Hän asetti viskaalia maakuntiin, yliviskaalia senaatiin valvomaan, ettei mitään vääryyttä saisi tapahtua, Heidän tuli nostaa kanteita syyllisiä vastaan. Mutta muutkin henkilöt saivat ilmiantaa petoksia. Jos syytöksessä oli perää, sai kantaja tavallisesti puolen, joskus kaikkikin syytetyn omaisuudesta; mutta jos syytös huomattiin perättömäksi, ei kantaja ollut minkäänlaisen vastuun alaisena nostamastaan väärästä syytöksestä. Tämä saattoi siihen väärinkäyttöön, että varsin kevytmielisesti tehtiin kanteita, usein syyttäkin, sillä omaa hyötyä syyttäjä siinä toivoi saavansa. Kuka esim. ilmiantoi kapakan isännän, joka oli tupakasta ja viinasta veron jättänyt maksamatta, sai neljänneksen hänen omaisuudestaan; kuka taas ilmi antoi sellaisen henkilön, joka oli valtion palveluksen laiminlyönyt, sai koko hänen maaomaisuutensa j.n.e. — Syytettyjen luku karttui karttumistaan, rangaistusten lukumäärä niinkään; Pietari antoi yhäti ankarampia määräyksiä, mutta väärinkäytökset pysyivät kuitenkin.

Paitsi omaisuuden riistämistä käytettiin muitakin rangaistuksia. Kuoleman rangaistus oli hyvin

tavallinen; pakkotyöhön tuomittiin usein; "knuutia" annettiin; käytettiinpä sellaistaakin raakaa rangaistustapaa, että sieramet revittiin irti; Pietari itse keksi koneen, jolla tämä julma räökkäys perin pohjin toimitettiin; toisinaan poltettiin kieltä kuumalla raudalla. Kaikkia näitä rangaistustapoja käytettiin aina eri määräysten mukaan, mutta suhteellisuutta rikoksen laadun mukaan ei suinkaan ollut olemassa, ainakaan meidän käsityksemme mukaan. Kuolemanrangaistus oli esim. määrätty metsän kaatamisesta. Alituisesti oli syytöksiä vireillä. Eikä yksinomaan alemmat virkamiehet olleet syytettyjen joukossa, vaan ylemmätkin. Tahdomme muutamia mainita. Eräs ruhtinas Gagarin, Siperian kuvernööri ja tunnettu lempeydestään ja suopeudesta ruotsalaisia ja suomalaisia vankeja kohtaan, jotka Siperiaan oli viety, tuomittiin kuolemaan ja mestattiin petoksesta. Pietarin tärkeä apumies rahojen hankkimisessa Kurbatov oli syytetty petoksista, mutta kuoli jutun kestäessä. Pietarin kaupungin varakuvernööri Korsakov sai "knuutia"; kaksi senaattoria, jotka olivat samassa petosjutussa osallisina, saivat sellaisen rangaistuksen, että heidän kieltänsä poltettiin kuumalla raudalla. Valtion varakansleri ja etevä valtiomies Schafirov tuomittiin ensin saamaan "knuutia", sitten kuolemaan, mutta kun pää jo oli mestauspölkylä sai hän armon. Vihdoin itse yli-viskaali Nesterov, joka oli ollut vastamainittujen ynnä monien muiden syyttäjänä, tuomittiin itse niinkään petoksesta kuolemaan, ja julmalla tavalla itse Pietarin läsnäollessa kuoleman tuomio pantiin toimeen. Tsaarin suurin suosittu ruhtinas Menschikov oli kolmasti tuomittu petoksista omaisuutensa menettämään, mutta hän sai armon sekä arvonsa ja virkansa takaisin.

Pietariin tämä epärehellisyys teki ikävän vaikutuksen; hän koetti yhä uusilla ja ankarammilla määräyksillä saada ne ehkäistyksi. Kerran hän käski yliprokuraattori Jaguschinskin laatimaan säädöksiä, joissa kuolemanrangaistus olisi kaikellisesta epärehellisyydestä määrätty; silloin sanotaan yliprokuraattorin lausuneen: "Tahtooko Teidän Majesteettinne jäädä yksin olemaan? Kaikki me varastamme, yksi enemmän ja kömpelömmän, toinen vähemmän ja taitavammin". Mutta viimeiseen asti Pietari taisteli tätä epärehellisyyttä vastaan. Oli odotettavissa juuri entistä ankarampia määräyksiä kun kuolema katkasi hänen elämänsä.

XXIX. Kansan tila.

Monet verot, rasitukset ja uhraukset, joita tarvittiin Pietarin uudistuspuuhissa, koskivat kaikkia hänen alamaisiaan; mutta suuremmassa määrässä ne rasittivat varsinaista kansaa eli maaväestöä. Eikä sen hyväksi mitään tehty, päinvastoin sen oikeudellinen asema ja tila tuli entistä huonommaksi. Eräs ulkomaalainen kertoo, että tsaaria oli kehoitettu maaorjuutta hävittämään, mutta siihen hän oli vastannut: "sellaista kansaa voipi ainoastaan äärimmäisellä kovuudella hallita". Ainoastaan välikappaleena valtiollisissa toimissaan hän kansaa piti.

Korkeimmilla säätyluokilla oli ainoastaan valtio velvollisuuksia vaatimassa, mutta talonpojilla oli sen lisäksi toisiakin herroja, ne kun olivat maaorjia. Jo ennen Pietarin aikoja tuo tila oli kehittynyt, mutta hänen aikanaan maaorjuus tuli vielä ankarammaksi. Ensiksikin kaikki talonpojat, nekin jotka ennen olivat olleet vapaassa asemassa, sekotettiin yhteen sen revisioonin kautta, jonka Pietari v. 1719 toimitti. Maanomistajien valta tuli myöskin entistä suuremmaksi. Pietari vaati näet, että maanomistajat olivat vastuunalaisia alustalaistensa veroista, rekryyteistä ynnä muista rasituksista, mutta sen johdosta hänen täytyi myöskin heittää talonpojat kokonaan herrojen haltuun. Maanomistajan taas täytyi myöskin pitää alustalaisiansa entistä kireämmällä; ei hän enää antanut heille vapautta, niinkuin ennen joskus oli tapahtunut; jos joku karkasi, vaati hän suurella ankaruudella karkurin takaisin. Sillä herran täytyi kuitenkin suorittaa kaikki valtion vaatimukset niidenkin puolesta. Ennen jo oli määrätty, ettei kukaan talonpoika saanut muuttaa paikaltaan, ja nyt säädettiin sen lisäksi, ettei kukaan saanut kulkeakaan kodistaan kauemmaksi kuin 30 virstan päähän. Pelättiin näet karkaamista. Toisaalta kumminkin oli jo tullut tavaksi, että isäntä myi orjiansa, vaikei maa seurannutkaan mukana. Varsinkin tehtaanisännille oli tässä kohden oikeus hankkia tehtaisiinsa työmiehiä talonpojista. Perhekunnasta maksettiin noin 30 ja 50 ruplan välillä. Meneteltiinpä sitenkin, että yksityisiä perheen jäseniä myytiin ja erotettiin siten toisistaan. Pietari kieltää sen, sanoen sen johdosta julkaisemassaan ukaasissa, ettei missäkään maailmassa menetellä siten, että ihmisiä myydään kuin elukoita; kun poika tai tytär riistetään perheestä, syntyy siitä suuri valitus; sentähden kieltää keisari ihmiskaupan. "Mutta", jatketaan kuitenkin, "ellei ilman ihmiskauppaa saateta toimeen tulla, käytettäköön sitä vaan hätätilassa ja myytäköön koko perheitä kerrassaan". Usein Pietari myöskin käskee virkamiestensä ottamaan selvää niistä isännistä, jotka räökkäsivät ja pahoin pitelivät talonpoikia. Tavataanpa joskus, että sellaisia talonpoikien kiusaajia rangaistunkin; niinpä eräs ylhäinen virkamies Golovin tuomittiin 10:ksi vuodeksi pakkotyöhön, koska yksi talonpoika, jota hän oli pahoin pidellyt, sen johdosta kuoli. Nämät määräykset eivät kuitenkaan paljon auttaneet talonpoikia. Ja kovempi kohtelu kuin isäntiensä puolelta tuli valtion puolelta, suurempia uhrauksia valtio vaati. Ja ne ne olivat, jotka useinkin talonpojat toivottomuuteen saattoivat.

Kun veroja oli mahdoton saada ja rästit kasvoivat, käski tsaari suurinta ankaruutta käyttämään; talonpoikia kidutettiin muille muka varotukseksi. Tästä keinosta ei apua ollut, vaan päinvastoin se lisäsi maksamattomien lukua, jonka vuoksi Pietari luopui siitä. Myöhemmin kuljetettiin sellaisia vaimoineen lapsineen Pietariin, josta ne lähetettiin satamatöihin Rääveliin tai Kronstadtin, vaimot taas kehruuhuoneisiin; lapset ja vanhukset saivat muuta työtä voimiensa mukaan tehdä. Palkaksi luettiin rupla kuukaudessa, joka vähennettiin veronrästistä; ja kun rästit siten saatiin suoritetuksi, päästettiin asianomaiset kotiinsa. Vankiloissa tavattiin paljon ihmisiä samasta syystä; toiset pääsivät vapaiksi lahjomalla virkamiehiä, toisia taas kiusattiin kovasti, jonka johdosta Pietarin täytyi antaa erityinen kielto.

Vielä kovempi räsitus kuin verot oli rekryytein otto. Huono hoito saattoi tuhansia ennen-aikaiseen kuolemaan. Monet kuolivat jo ennen kun pääsivät rykmentteihinsäkään. Sotaväkeen joutumista pelättiin kovasti; rekryytit yrittivät karkaamaan ja sentähden niitä vartioittiin kuin pahantekijöitä, ja kuljetettiin ankaran valvonnan alla kauas määräpaikkoihinsa.

Talonpoikien tila tuli tämän johdosta yhä huonommaksi. Talonpoika jätti usein talonsa ja lähti mieron teitä kiertämään; jällelle jääneet samalla tilalla olivat velvoitetut maksamaan ja suorittamaan karanneenkin puolesta, sillä herra sen vaati, koska hän oli vastuunalainen alustalaistensa maksoista. Mitä vähemmäksi alustalaisten luku suli, sitä raskaammiksi verot tulivat jällelle jääneille ja yhä useampi lähti karkaamaan; usein täytyi itse isännänkin luopua tilastaan, koska oli mahdoton vaadittuja velvollisuuksia täyttää.

Kotinsa jättäneitä ihmisiä tavataan joka taholla valtakunnassa. Kerjäläisten lukua karkulaiset lisäsivät äärettömästi. Pietari koetti kerjäämistä estää käskemällä ottaa teillä jouten kulkijoita kiinni ja toimittamalla sellaiset luostarien suojaan. Almuja kiellettiin antamasta; siitä määrättiin sakkokin, ensikerrasta 5 rupl., toisesta 10 rupl; köyhäinhuoneita perustettiin; mutta näitä ei pidetty vankiloita parempana. Ei kukaan tahtonut vapaehtoisesti niihin mennä ja väkivaltaa käyttämällä kansa usein pelasti sinne joutuneet.

Useat karanneista liittäytyivät suuriin joukkoihin, jotka metsissä asuskellen häytyttivät ihmisiä ja vieläpä kyliä ja kaupunkejakin; niistä muodostui varsinaisia rosvojoukkoja. Pietari koetti kyllä estää tällaista tapahtumasta; kyläkuntia usein komennettiin karanneita naapurejaan takaa ajamaan: mutta mahdotonta oli saada sitä loppumaan.

Suurissa joukoissa pakeni myöskin karkulaisia valtakunnan syrjäisiin osiin ja muihin maihin. Kasakoiden luona, jotka kuuluivat Venäjän valtaan, he saivat hyvän turvapaikan. Valtakunnan rajoille pantiin sotaväkeä vartioimaan, mutta suurissa joukoissa ne sittenkin pääsivät yli pujahtamaan. Liettuassa esim. tavattiin seuraavana aikana 200,000 talonpoikaisperhettä, jotka Venäjältä sinne olivat muuttaneet.

Väkiluvun vähenemistä vuosi vuodelta valitetaan; virkamiehet valittavat, että suuria seutuja jääpi kokonaan autioksi. Niinpä on laskettu, että Venäjän luoteisessa osassa jo v. 1711 oli lähes 90,000 talonpoikaisasuntoa autiona; useissa kylissä muissakin valtakunnan osissa oli ainoastaan puolet tai neljäsosa perheistä jäljellä.

Niinkuin näkyy tarvittiin äärettömiä ponnistuksia ja uhrauksia, ennen kun Pietari suuret aikeensa sai toteutumaan. Ja vielä tukalammalta se tuntui kansalle, joka ei tsaarin toimia ymmärtänyt, vaan päinvastoin piti niitä turmiollisina.

XXX. Kapinallisia puheita kansassa.

Venäjän kansa oli vanhoillinen; se ei tahtonut tulla häirityksi vanhoissa oloissaan ja tavoissaan; ja entisessä katsantokannassaan se pysyi lujasti kiinni. Vanha oli siihen niin juurtunut, että poikkeaminen siitä oli pyhyden ja uskonnon loukkaamista. Jo tsaari Alekseis, Pietarin isän aikana se oli tullut näkyviin. Silloin oli patriarkka Nikon toimittanut muutoksia kirkossa. Vaikka ne koskivatkin ainoastaan ulkonaisia menoja eikä uskonkappaleita, herättivät ne suuressa osassa kansaa vastustusta; suuri joukko ei taipunut noudattamaan uusia määräyksiä, ei kirjoittamaan Jisusta Isuksen asemasta, eikä tekemään ristinmerkkiä kolmella sormella, vaan niinkuin entinen tapa vaati, käyttivät kahta. Siten syntyi suuri raskolnikien eli starovertsien lahko, joka Pietarin aikana ja sen jälkeenkin oli valtiokirkkoa kohtaan vastustavalla kannalla. Raskolnikien joukossa vanhat tavat ja olot olivat vielä rakkaammat kuin muualla. Ei missään pidetty partaa sen pyhemässä arvossa kuin heidän joukossaan, eikä missäkään saksalaisia vaatteita sen suuremmalla kammolla katsottu kuin heidän keskuudessaan. Koko tämä suuri joukko oli jo ennen Pietaria valtion kanssa joutunut ristiriitaan, ja Pietarin aikana tuli tyytymättömien luku paljon suuremmaksi; se kasvoi kasvamistaan mitä enemmän tsaari sen vanhoja oloja muutti ja mitä kovemmin

rekryytein otto ja verojen paino rupesi rasittamaan. Tyytymättömyys ei kuitenkaan ilmaantunut nytkään puolueena niinkuin länsimaiden sivistyneissä valtioissa on tavallista, sillä siihen ei Venäjän kansassa ollut tarpeeksi sitä edellyttävää sivistystä ja valtiollista kypsyyttä; vaan se esiintyi loukkaavissa puheissa yksityisten kesken, niinkuin jo olemme aikaisemmin kertoneet (XI:ssa luvussa). Valtakunnan syrjäosissa, etenkin etelässä, jossa hallituksen mahti oli heikompi, panivat tyytymättömät levottomuuksia aikaan. Nämät seudut olivat turvapaikkoja kaikellaisille aineksille, jotka olivat valtion hallituksen kanssa joutuneet epäsuopuun. Syrjäosiin raskolnikit olivat vetäytyneet. Nyt sinne siirtyi muita karkulaisia.

Pietari itse oli luonnollisesti tuon kaiken vastustuksen esineenä. Yleinen mielipide kansassa, vaikkapa sillä olikin usein asioista sangen hämärä käsitys, käsitti sen kuitenkin, että tsaari oli muutoksien alkuunpanija. Ennen oli totuttu tsaaria kunnioittamaan; mutta tsaarit olivat antaneet kansan olla rauhassa ja itse Kremlin linnassa olleet toimettomina. Pietari vaati työtä ja tointa; jo se oli outoa. Ennen tsaaria oli ympäröinyt jumalallinen salaperäinen pyhyys, hän kun oli pysynyt kansalle näyttäytymättä; Pietari taas oli tavallinen ihminen olossaan ja toimissaan. Se loukkasi kansan katsantotapaa. Pietari seurusteli ulkomaalaisten kanssa; hän ei aina noudattanut oman kirkkonsa vaatimuksia. Hän ei ollut enää pyhyden esikuva, niinkuin hallitsijaa oli totuttu pitämään, vaan päinvastoin oli hän joskus osottanut sen menoja halveksivansakin. Ja tämä viime mainittu seikka se oli varsinkin, joka papiston, etenkin munkit, saattoi Pietarista pahoja puheita laskemaan. Ja se se suurin pahennus kansan mielestäkin oli. Sillä poikkeaminen oikeasta uskosta oli kaiken pahuuden alku.

"Mitä hyvää voidaankaan", sanoi eräs talonpoika, "odottaa epäuskoiselta, jommoinen meidän tsaari on; hän on pakanaksi tai turkkilaiseksi muuttunut; hän syö lihaa keskiviikkoisin ja perjantaisin; hänestä on tullut juutalainen eikä hän saata päivääkään olla verta juomatta". — Parran leikkuu, vaatteiden muutos, tupakan salliminen j.n.e. kaikki se johtuu samasta alkulähteestä. Kerrotaan, että muuan sotamies oli parta ajeltuna tullut pyhälle ehtoolliselle, mutta pappi ei tahtonut päästää häntä siitä osalliseksi, vaan kutsui häntä pakanaksi; sotamies kun silloin huomautti tsaarin käskystä, kutsui pappi tsaaria "mielettömäksi". — "Mikä tsaari se sellainen on", kuultiin usein sanottavan, "joka sallii niin kirottua ainetta nautittavan kuin tupakka on; ne papit, jotka siihen myöntyvät, ovat susia ja kirkon pahimpia vihollisia; hekin tupakoivat". Tämän tapaisia puheita kuultiin kansassa. Toisia taas, joissa moittimalla puhuttiin suurista veroista ja pakkotöistä. Niinpä eräs bojaaripoika valittaa: "Mikä tsaari se on? Kaikki on hän meidät virkaan pakottanut ja alustalaisemme raastaa hän sotaväkeensä; ei niissäkään saata häneltä piilottautua; kaikki hukkuvat; sen lisäksi ottaa hän itsekin osaa toimiiin. Kuinkapa ei joku jo ole häntä surmannut? Jos joku hänet tappaisi, niin kaikki työ loppuisi; kansallakin olisi helpompi" j.n.e.

Pietarin esiintyminen oli kansan mielestä niin outoa ja entisyydestä eroavaa, ettei häntä pidetty oikeana venäläisenäkään. Hän ei muka ollutkaan Alekseini poika, vaan jonkun saksalaisen. "Hän kun käskee saksalaista vaatepartta käyttämään, siitä saattaa nähdä, että hän itsekin on saksalainen", niin puhuttiin. "Hän ei ole meidän tsaarimme, vaan ulkomailta tullut muukalainen; sillä meidän tsaarimme on pistetty tynnyriin ja tynnyri vieritetty mereen". Toisia kertomuksia liikkui, joiden mukaan hän ulkomaan matkalla olisi jäänyt sinne ja toinen tullut sijaan hallitsemaan Venäjätä. Ja kaikkia uskottiin.

Kirkonmiehet pyhässä innossaan julistivat Pietarin "Antikristukseksi", ja tälle väitteelle annettiin tieteellinen perustelu, joka hyvin soveltui kansan katsontatapaan. Eräs kirjailija Talitski oli kirjoittanut ja levittänyt kirjan, jossa mainitaan, että Pietarin mukana on Antikristuksen aika tullut; sama Talitski oli myöskin kehottanut kansaa tottelemattomuuteen tsaaria kohtaan. Talitski tuomittiin kuolemaan ja mestattiin; mutta kansan mielessä hän oli marttyyri, joka oli henkensä oikean asian tähden menettänyt. — Pietaria sanottiin pahan hengen riivaamaksi; Menschikovin sanottiin ainoastaan sentähden olevan niin suuresti tsaarin suosiossa, että hän oli Kristuksesta luopunut ja pahan hengen lapseksi antautunut; missä hän vaan oli tai liikkui, oli joukko pahoja henkiä hänen ympärillään liehumassa vartioidakseen häntä.

Tämän tapaisia kertomuksia kulki miehestä mieheen; ne osottavat mitä tsaarista arveltiin ja millainen käsityskanta kansassa oli, miten kummallisia juttuja saattoi sen mielikuvituksessa syntyä ja täydestä todesta käydä. Olipa kansassa erityinen loihutukaavakin, jolla tsaaria manattiin.

Mutta miten saatiin tällaiset kertomukset ilmi? Luonnollista oli, että salaisuudessa niitä levitettiin. Yleinen mielipide ei esiintynyt julkisuudessa, niinkuin vapaissa maissa kansan edustajien tai sanomalehtien kautta, vaan tuomioistuimen edessä näitä pakotuksesta kerrottiin. Oli näet aina sellaisia henkilöitä, jotka ilmiantoivat tällaisia kapinallisia puheita, syytetyn omaisuuskin joutui ilmiantajan käsiin. Näitä valtiorikoksista syytettyjä tutkittiin n.s. "Preobraschenskin prikaasissa"; se oli tuomiovirkakunta, jonka iivana julma oli muodostanut. Sen puheenjohtajana oli ruhtinas Romodanovskij, Pietarin uskollinen palvelija, mutta ankara, tyly, säälimätön ja julma mies. Itse Pietarikin häntä moittii liiallisesta julmuudesta, kutsuen häntä "pedoksi" muutamassa kirjeessä. Ankara oli puheenjohtaja, ankara tutkimistapa, sillä samaa tapaa, kuin Streltsiä tutkittaissa, nimittäin kidutusta

monella eri tavalla, käytettiin, jonka kautta syytetty usein pakotettiin perätöntäkin tunnustamaan. Kuolemantuomio oli seurauksena yllä mainituista ja niiden kaltaisista rikoksista. Yhtä mittaa oli tällaisia juttuja ja alituisesti oli tuomioistuin toimessa. Pöytäkirjat, joihin kirjoitettiin syytettyjen puheet, ovat säilyneet, ja ne juuri yllä mainittuun tapaan kertovat, mitä Venäjän kansan suuri enemmistö tsaaristaan arveli.

XXXI. Kapinoita Etelä-Venäjällä.

Tavallista oli Venäjällä ollut edellisinäkin aikoina, että, kun kansassa jonkun hallituksen toimenpiteen johdosta ilmestyi tyytymättömyyttä, lähtivät tyytymättömät valtakunnan syrjäisiin osiin etelässä. Jo 15:llä vuosisadalla tällaista muuttamista tavataan. Kun talonpojasta Boris Godunovin aikana tehtiin maaorja, muutti sinne paljon väkeä, Alekseihin aikana toimeenpantu kirkonpuhdistus lisäsi niinkään suuresti Ukrainin väkilukua; virkamiesten rasittamat kauppiat ja porvarit läksivät myöskin mielellään näihin vapaampiin oloihin. Täten muodostui suuri, laaja ala Volgan ja Uralin seuduilta idässä valtakunnan läntisiin rajaseutuihin asti Dnjestriin ja Tonavaan asti, jota nimitettiin kasakoitten maaksi. Kasakat olivat jaetut moneen eri ryhmään asuinpaikkojensa mukaan. Niinpä Don-virran ympäristöllä asuvia sanottiin Donin kasakoiksi, Dniepr-virran yläjuoksun ympärillä oli yksi osakunta; ja saporogit taas asuvat Dniepr-virran alajuoksun ympärillä j.n.e.; jo Pietarin aikana ne kuuluivat Venäjän tsaarin alamaisten joukkoon suurimmiksi osaksi, mutta olot olivat kuitenkin vapaammat kuin muualla. Elintavat muodostuivat suurilla aroilla puoleksi paimentolaiselämän kaltaiseksi; ei ollut suuria kaupunkeja, vaan kylissä he kuitenkin asettuivat toistensa naapureiksi asumaan. Kasakat muodostivat jonkinlaisia vapaita demokraattisia talonpoikais-yhteiskuntia vanhimpien johdossa; päämiehenä oli n.s. atamaani. Heidän elämänsä oli kovaa, levotonta, sotaista. Etelässä oli heillä vanha verivihollinen, Tatarit, joiden kanssa usein oli taistelemisen, toisaalla taas oli Venäjä, jonka liiallista virkamiesvaltaa he tahtoivat vastustaa. Heidän tarkotusperänsä oli pysytellä erikoisasemassa Tataarien ja Venäjän välillä, päästämättä kumpaakaan omaa vapauttaan supistamaan.

Kasakoiden luo lähti Pietari suuren aikanakin tyytymättömiä aineksia valtakunnan keskiosista, ja täällä tuo tyytymättömyys puhkesi esiin kapinoiden muodossa. Samoilla seuduin vaaralliset kansanyllyttäjät ovat aina saaneet puoltajia, niinkuin Stenka Rasin Alekseihin aikana; Uraalin seuduilta kuuluisa Pugatschev Katharina II:sen aikana lähti laumoinensa valtakunnan keskiosaa kohden. Siellä oli Pietarin aikana pakoon päässeet Streltsit kansaa kiihottamassa; siellä oli raskolnikia; munkkeja, porvareja sinne lähti hallituksen sortoa vastaan kansaa yllyttämään.

Jo v. 1700 ilmaantui kaakkoisessa osassa ja Donin seuduilla pienempiä levottomuuksia, jonka johdosta useita kuolemalla rangaistiin; mutta ensimmäinen suurempi kapina sai alkunsa v. 1705 Astrakanissa. Muutamat paenneet kauppiat Venäjän keskiosista levittivät puheita tsaarin muutoksista, veroista ja muista toimista sekä moittivat hänen uskonnon sortoaan ja kehottivat kansaa ryhtymään sellaista menettelyä vastustamaan. Mielet kiihtyivät näiden puheiden johdosta ja vihdoin eräs omituinen juttu sai kapinan puhkeamaan.

Heinäkuun lopulla v. 1705 levisi Astrakanissa huhu, että Venäläisiä oli kielletty seitsemään vuoteen naimisiin menemästä ja häitä viettämästä; kaikki venäläiset naiset naitettaisiin muka ulkomaalaisille. Astrakaniin niitä odotettiin joka päivä Kasanista saapuvaksi, jotka heidän tyttärensä ottaisivat vaimokseen. Pelko ja hämmästys oli tavaton. Mutta kaupungin asukkaat päättivät tehdä hallituksen toimet tyhjäksi; he tahtoivat naittaa kaikki tyttäret Venäläisille, ennen kun vihatut ulkomaalaiset saapuisivat. Heinäkuun 29 p. oli äärettömästi hääjuhllisuuksia. Satoja pariskuntia vihittiin. Pidoissa kiihtyivät mielet vielä enemmän. Seuraavana yönä syntyi rauhottomuuksia kaupungissa; hallituksen varastot ja rahasto ryöstettiin, useita upsieria, joiden joukossa oli ulkomaalaisia, surmattiin. Voivoodi, joka oli ahneutensa ja julmuutensa tähden vihattu, sai seuraavana päivänä surmansa. Kaikki säännöllinen asioiden meno lakkasi. Muuan Jaroslavista paennut kauppias Jaakko Nossov valittiin johtajaksi eli atamaniksi ja eräs raskolniki hänen avukseen.

Astrakanista lähetettiin kehoituksia lähiseutujen asukkaille, joissa pyydettiin heitä ryhtymään puolustamaan oikeata uskoa, entisiä pukuja j.n.e.; ja pian se levisikin jotenkin laajalle, vaikka Donin kasakat, joiden apua toivottiin, eivät vielä ryhtyneet. Kapina herätti levottomuutta; Pietari itse oli rauhaton. Hän tahtoi antaa armon kapinoitsijoille, jos antautuisivat vapaaehtoisesti. Kun se ei auttanut, lähetti hän yhden paraista kenraaleistaan, Scheremetjevin, heitä vastaan; hän voitti heidän suuret joukkonsa harjaantuneilla rykmenteillään. Useita syllisistä vietiin Moskoovaan ja 365 tuomittiin kuolemaan ja mestattiin.

Suurempi oli se kapina, joka ilmestyi Donin kasakoitten joukossa v. 1707—1708. Tsaari Pietari tahtoi näet ulotuttaa hallituksen vaikutuksen kauemmaksi entistään. Hän vaati kasakoilta takasin niitä

karkulaisia, joita heidän luoksensa oli aikojen kuluessa paennut; hän määräsi heidän järjestämään asutuksensa siten, että heitä voitiin paremmin silmällä pitää; ja vihdoin hän vaati, että muutamia linnoituksia heidän maassaan piti hävitettävän. Kasakat eivät näitä käskyjä noudattaneet. Ruhtinas Dolgorukij lähetettiin silloin sotajoukon avulla panemaan täytäntöön tsaariin käskyjä. Nyt syntyi kapina; atamaani Bulavinin johdossa nousivat kasakat puolustamaan entistä vapauttaan, Dolgorukij murhattiin. Bulavin kehottaa kaikkia kasakoita yhtymään; hänen joukkonsa kasvavat kasvamistaan. He saavat kaupunkejakin haltuunsa ja uhkaavat valloittaa viimein itse Asovankin, jota Pietari vielä varusteli. Mutta pian kääntyi heidän onnensa. He eivät kauemmin saattaneet puoliansa pitää valtion järjestettyjä joukkoja vastaan. Pietari oli kyllä levoton nytkin; Kaarle XII oli juuri samaan aikaan tulossa Venäjän rajojen yli; ratkaiseva tappelu oli tulossa. Mutta murhatun Dolgorukijin veli, jolla oli ylipäällikkyyys, sai kapinoitsijoista voiton. Kovuudella heitä rangaistiin. Pietari tahtoi saada tämän pakolaisten turvapaikan hävitetyksi ja nämätkin seudut lähemmin liitetyksi muuhun valtakuntaan. Useita kasakoitten kyliä ja varustettuja paikkoja hävitettiin ja poltettiin; miehet siirrettiin toisiin seutuihin. Useita mestattiin; johtajien ruumiit pirstattiin neljään osaan; noin parin sadan ruumiit ripustettiin hirsipuihin, jotka lautoilla pantiin kulkemaan Don-virtaa alas päin muille varoitukseksi.

Vielä tavataan samaan aikaan yksi kasakoitten kapinallinen yritys Pietaria vastaan. Silloin nimittäin kun Kaarle XII tuli Ukrainaan, yhtyi Dniepr-virran ympärillä olevien kasakoiden atamaani Mazeppa häneen, josta kerroimme Ruotsin sotien yhteydessä. Mutta ei tämäkään yritys onnistunut. Pietari pääsi voitolle joka taholla, taistelipa hän sisällisiä tai ulkoisia vihollisia vastaan. Kasakoiden entiset vapaat olot muuttuivat; heihinkin Venäjän hallitus koski entistä kovemmin.

XXXII. Aleksei.

Ankaruudella masensi Pietari kaikki kapinalliset yritykset. Mutta kansa toivoi sittenkin muutosta, sillä se luotti pääsevänsä vielä entisiin oloihinsa elämään. Ja tämän toivonsa se perusti sesarevitschiin Alekseihin. Hänen mielipiteensä olivat tunnetut; hän seurusteli vaan Venäläisten kanssa, ulkomaalaisia hän ei läheisyydessään suvainnut ja Pietarin uusia muutoksia ei hän hyväksynyt. Olihan sen nojalla täysi syy toivoa, että tämä kova aika ennemmin tai myöhemmin loppuisi. Mutta Pietari teki senkin toivon tyhjäksi. Hän joutui luonnollisesti ristiriitaan ja lopulta julkiseen eripuraisuuteen poikansa kanssa. Tämä kohta on epäilemättä ikävin ja synkin Pietarin historiassa.

Jo 17-ikäisenä oli Pietari mennyt naimisiin erään Jevdokia Lopuchinin kanssa, joka kuului Venäjän bojaarien sukuun. Sydämmen taipumusta ei tässä ollut alusta alkaenkaan, ja kylmänä pysyi suhde puolisojen kesken koko avioliiton ajan. Kerrotaan, että Jevdokia ei suosinut ulkomaalaisuutta ja tämäkin osaltaan saattoi välin huonommaksi. Ulkomaan matkalta palattuansa v. 1698 tsaari erosi Jevdokiasta, pakotti hänet menemään luostariin ja rupeamaan nunnaksi, niinkuin hän sisarpuolellensa Sofiallekin oli tehnyt. Tästä avioliitosta oli jo joutunut syntymään Aleksei.

Pietarin tarkoitus oli kasvattaa poikansa sellaiseksi hallitsijaksi, joka voisi jatkaa hänen alottamaansa suuntaa. Alekseilla oli ulkomaalaisia opettajia tai sellaisia, jotka ulkomaalaisuutta suosivat; muun muassa oli Menschikovilla jonkun aikaa hänen kasvatuksensa johto käsissään. Mutta vähitellen ulkomaalaisten vaikutus lakkaa. Pietari itse ei saattanut seurata poikansa kehitystä, hän kun oli melkein aina etäällä etenkin Pohjoismaiden sodan tähden; Aleksei taas oleskeli Moskoovassa, joka oli vanhanvenäläisyyden pääpaikka. Siellä oli hänen seuranansa hänen äitinsä sukulaiset, Pietarin sisarpuolet y.m., jotka olivat kokonaan tsaarin reformeja vastaan. Näiden vaikutuksesta hänen katsantokantansa sai isästään eroavan suunnan; hänen taipumuksensa ja luonteensakin jo olivat erilaiset. Pietari rakasti tointa, vireyttä, Aleksei taas lepoa, rauhaa, hiljaisuutta; työ ja toiminta oli räsistä hänelle. "En ole", sanoo hän itsekin kerran, "mikään tyhmäpäinen, mutta en voi ollenkaan tehdä työtä".

Ja kykyä Alekseilla kyllä olikin. Mutta hänen halunsa ja huomionsa kääntyi toisaalle, kuin isä olisi tahtonut. Hän hankki itselleen oppia, mutta etupäässä uskonnollista. Hän luki kirkko-isien teoksia, pyhien kertomuksia, uskonkappalten synnystä ja muodostumisesta, marttyyreistä ja pyhimyksien tekemistä ihmeistä j.n.e. Hänen taipumuksensa oli kokonaan kääntynyt ylenluonnollisiin seikkoihin. Hänen isänsä taas harrasti luonnontieteellisiä tutkimuksia, kansallistaloutta, sotatiedettä j.n.e., ylipäänsä käytännöllisiä tieteitä. Aleksei oli elämässään ja harrastuksissaan entisten tsaarien kaltainen, Pietari taas toimeliaan käytännöllisen miehen tointa täynnä, joka tahtoi tehdä kansansa ja valtakuntansa mahtavaksi. Aleksei katsoi taakse päin, ajassa; siellä hän näki ihanteensa; Pietari taas kävi yhä enemmän eteenpäin. Aleksei ei osannut antaa arvoa eikä voinut käsittää sitä suurta työtä, jonka hänen isänsä oli Venäjällä suorittanut. Se oli hänestä turmiota; isänsä elämän työn hävittäminen ja tyhjäksi tekeminen tuli hänen päämaaliksensa.

Luonnollista on, että Aleksei tällaisella katsantotavallaan joutui isänsä kanssa vihamieliselle kannalle. Hän rupesi toivomaan isänsä kuolemaa niinkuin muutkin tyytymättömät; ja taikauskoinen kun oli, luotti hän moniin ennustuksiin ja ihmeisiin, joita tähän toivottuun tapahtumaan sovitettiin. Isänsä läheisyyskin oli hänestä vastenmielinen, kun hän Moskoovaan välistä tuli. Kerran hän esim. oli lausunut, kun hänen hovijuhliin täytyi mennä; "Ennemmin olisin kaleeri-orja tai mielummin sairastaisin kovaa kuumetautia, kuin sinne menisin". Mutta pelko samassa oli hänellä siitä, ettei hän ollut tehtävänsä suorittanut. Niinpä hän kerran myöhemmän tunnustuksensa mukaan oli ampunut itseänsä käteen päästäksensä tarkastuksesta, jolla hänen isänsä tahtoi saada selvää hänen piirustustaidostaan; hän pelkäsi näet ettei voisi suoriutua siitä kunnialla. Niinikään koetti hän salata isältään ja sivullisiltakin suhdettaan ystäviinsä ja seurustelukumppaneihinsa; hän oli äitinsäkin kanssa yhteydessä, lähetellen hänelle rahaa, sillä tsaari oli hänet jättänyt huonolle aineelliselle tolalle. Aleksein luonteessa oli ylimalkaan salamyhkään toimimista ja teeskentelyä. Hän oli uskonnollisista muodoista kiinnipitävä ja noudatti niitä, mutta jokapäiväistä moraalialia hän ei niin tarkoin ottanut ojennusnuorakseen. Hän käskee esim. ulkomaille ollessaan rippi-isänsä lähettämään hänelle papin, jotta hän saisi, jos kuolema sattuisi, sielunsa pelastetuksi. Mutta samassa hän mainitsee tarkoin, miten olisi meneteltävä, jotta tuo pappi pääsisi hänen luoksensa, se kun oli salassa toimitettava. Mielessään hän usein kuvitteli aikoja, jolloin hän pääsisi itse hallitsemaan ja peruuttamaan isänsä vihattu ja reformeja; siitä oli kysymys hänen ystäviensäkin kanssa, vaikka minkäänlaista vehkeilyä tai kapinallista yritystä eikä aikomustakaan siihen suuntaan ollut tekeillä; he vaan odottivat ja toivoivat parempia aikoja.

Aluksi pysyi Pietarin ja Aleksein suhde jonkun aikaa kuitenkin näennäisesti rikkoontumatta. Tsaari käytti häntä joskus yleisissä toimissakin. Ruotsin sodan aikana hän oli sotajoukkoja kokoomassa Smolenskissa v. 1707; Moskoovan varustamisesta hänelle annettiin huolenpito Kaarle XII:n tullessa Venäjälle. Pietari ei kuitenkaan aina ollut tyytyväinen hänen toimiinsa, vaan syytti häntä velttoudesta.

Isänsä toimesta sai Aleksei puolisoikseen erään saksalaisen prinsessan Charlottan Wolfenbüttelistä, tahtoen senkin kautta liittää poikansa länsimaisuuteen. Avioliitto oli ensin onnellinen, mutta onni ei ollut pitkälinen, sillä jo kolmen vuoden kuluttua häiden jälkeen kuoli Aleksein puoliso v. 1715, synnytettyään vähää ennen pojan, joka myöhemmin tuli Venäjän keisariksi Pietari II:sen nimellä. Jo vähää ennen oli Aleksei kyllästynyt puolisoonsa; hän oli osottanut varsinkin päihtyneessä tilassa tylyyttä häntä kohtaan, sillä juopumukseen oli Aleksei taipuvainen. Samaan aikaan alkoi myöskin hänen hellä suhteensa erääseen suomalaiseseen tyttöön Afrosinjaan, joka alkuansa oli Aleksein opettajan Vjasemskijn maaorjana.

Vähitellen alkoi väli käydä yhä kireämmäksi tsaarin ja sesarevitschin välillä; isä varottaa ja nuhtelee poikaansa, kehottaen häntä suurempaan toimeliaisuuteen. Pietari huomasi, että hänen koko toimensa menisi hukkaan poikansa kautta, jos hän pääsisi hallitsemaan. Sen vuoksi hän ryhtyi sitäkin estämään. Syntyi taistelu, jossa Pietari uhrasi oman poikansa omien aatteittensa eteen.

Samana päivänä, jolloin Aleksein puolison hautajaiset olivat, kirjoittaa Pietari pojalleen, että hän piti häntä kelvottomana hallitukseen, koska hän ei osottanut halua sotatoimiin eikä tahtonut mitäkään kunnollisesti oppia: häntä voitiin, sanoi isä, verrata laiskaan palvelijaan Evankelistain kertomuksessa, joka kaivoi maahan leiviskänsä; hän oli ilkeä, itsepäinen ja tottelematon: hänen täytyi itsensä parantaa tai muuten isä julistaisi hänet perintöoikeutensa menettäneeksi. "Parempi on", sanoi hän lopuksi, "vieras kelvollinen, kuin oma kelvoton".

Ystäviensä kehotuksesta ilmotti Aleksei luopuvansa perintöoikeudestaan, mutta Pietaria ei se tyydyttänyt, sillä olisihan hän saattanut kuitenkin uudistaa vaatimuksensa, niinkuin hän pojalleen huomauttaa. Hän vaatii, että Aleksein piti itsensä muuttaa tai ruveta munkiksi: "muuten", sanoo Pietari, "ei minun mieleni saa rauhaa, varsinkin kun olen tätä nykyä usein sairas".

Aleksei suostuu menemään luostariin, ystävät kun kehottivat, että hän antaisi mennessään sen salaisen selityksen, että se tapahtui pakosta; sen kautta hän muka olisi vapaa tulemaan takaisin milloin hyvänsä. Mutta Pietari ei nytkään ollut tyytyväinen, lieneekö hän jotakin sellaista tuumaa aavistanut. Mutta hän lähti samaan aikaan ulkomaille ja asia jäi toistaiseksi ratkaisematta.

Nyt Aleksei päättää paeta pois koko isänsä valtakunnasta. Eräs hänen paraista ystävistään nimeltä Kikin oli jo ennen häntä siihen kehottanut. Ja kun hän Elokuussa v. 1716 sai käskyn isältään, joka silloin oli Kööpenhaminassa sotaa varten Ruotsin kanssa, joko heti rupeamaan munkiksi tai lähtemään isänsä luo, päätti hän panna tämän kanan mietityn tuumansa täytäntöön. Hänen aikomuksensa oli pysytellä ulkomaille Saksan keisarin Kaarle VI:n turvissa siksi kun hänen isänsä kuolisi; sitten hän palaisi takaisin. Pietarin kuolemasta oli taas tähän aikaan uusia ennustuksia ja unennäkyjä liikkeessä.

Aleksei matkusteli salassa; hän saapui Wieniin ja sieltä lähdettyään hän ensin oleskeli jonkun aikaa eräässä Tyroolin linnassa sekä sittemmin St. Elmoissa lähellä Neapelia. Saksan keisarin suostumuksella hän sai suojaa hänen maissaan.

Mutta ei Aleksei etäisessä piilopaikassakaan saanut olla isältään turvattuna. Pietarin luja tahto sai asian selville ja poikansa palautetuksi. Saatuansa tiedon Aleksein paosta, valtuutti hän kaksi etevää valtiomiestänsä Tolstojn ja Rumjanzovin lupauksilla ja uhkauksilla palauttamaan hänet Venäjälle. Kirjeessä, jonka hän pojalleen lähettää, lupaa hän, jos poika on kuuliainen ja palaa takaisin, päästää rankaisematta; mutta muuten uhkaa hän häntä isän kirouksella ja ankaralla rangaistuksella.

Alekseilla ei enää muuta toivoa ole, kuin päästä naimisiin lemmittynsä Afrosinjan kanssa, joka oli pakomatalla mukana, ja elää yksityisenä miehenä. Hän palaa takaisin antautuen ankaran isänsä armoihin.

Nyt alkoi loppunäytelmä. V. 1718 Pietari palasi toiselta pitemmältä ulkomaan matkaltaan, ja hän päätti ankaruudella tehdä lopun viimeisestä vastarinnasta valtiossaan. Hän oli ennen kukistanut Streltsit, sisarensa Sofian sulkenut luostariin, kapinat Astrakanissa ja Donin varrella oli kukistettu; satoja muita kapinallisia henkilöitä oli tieltä poistettu. Aleksei oli jäljellä; häntä uhkasi sama kohtalo. Sama suuri tarkotusperä oli Pietarilla vaikuttimena kaikissa. Hän löi maahan kaikki ne voimat, jotka asettuivat hänen uutta suuntaansa vastaan. Hän ei ryhtynyt tutkimaan ja tuomitsemaan poikaansaakaan sitä varten, että hän oli ollut tottelematon isää vastaan, vaan sentähden että hän oli hänen toimiansa esteenä. Siinä ei persoonalliset syyt, vaan periaatteelliset olivat vaikuttamassa. Aleksein puolue oli vaarallisempi kuin hän itse; se oli samassa hävitettävä.

Tutkinto alkoi. Samoin kuin Streltsejä kuulusteltaissa ja tuomittaissa otti Pietari tässäkin itse kiihkeästi osaa. Kiduttamalla niinkuin tapa oli, koetettiin saada totuutta esille. Aleksein ystävistä useat mestattiin Moskoovassa, kun olivat syyllisiksi julistetut. Aleksein kanssa jatkettiin tutkintoa Pietarissa; Pietari-Paavalin vankilassa häntä siellä pidettiin. Häntä tutkittiin ensin ilman kidutusta, mutta myöhemmin käytettiin hänellekin samaa tapaa; hän sai erään kerran esim. 25 knuutinlyöntiä yhtämittaa. Pietari tahtoi näet saada selville kapinallisia tekoja tai ainakin yrityksiä, voidakseen tuomita epäluulonalaiset valtiorikoksesta. Mutta sellaista ei tullut ilmi; ainoastaan puheita, toivomuksia, joita oli lausuttu, mutta ei muuta. Kuoleman tuomio tuli kuitenkin päätökseksi. Eräs tuomioistuin, jossa oli 127 jäsentä sen lausui Alekseille, koska hän vuosikautia oli tuuminut kapinallisia yrityksiä, oli toivonut isänsä kuolemaa, sekä toivonut Saksan keisarin avulla saavansa vielä isänsä eläissä hallituksen käsiinsä. Kuoleman tuomiota ei kuitenkaan pantu toimeen, sillä jo ennen kuoli Aleksei vankeudessa. Hänen kuolemansa oli salaperäinen ja monellaisia huhuja sen johdosta oli kansassa liikkeessä. Saman päivän aamupäivällä oli tsaari käynyt hänen luonaan vankilassa muutamien ylhäisten virkamiesten kanssa; Alekseita oli vielä silloin kidutettu; iltapäivällä hän kuoli.

Aleksein kuolema ja hänen puolueensa häviö oli Pietarin vapauttanut sisäisistä vihollista. Hänen lujutensa, hänen tarmokas tahtonsa oli kaikki masentanut. Syyt ja keinot, joiden nojalla tuo tapahtui, eivät aina olleet tarkkoja, mutta niistä ei Pietari ollutkaan varsin arkatuntoinen, kunpa ne vaan veivät toivottuun päämaaliin.

XXXIII. Pietarin etevimmät apumiehet.

Koko edellisestä kertomuksesta käynee selville, että Pietarin hallitus-suunta oli yleisesti vihattu. Knuutin tai kuoleman uhkaus melkein joka ukaasissa olivat ne keinot, jotka saattoivat alamaiset tottelemaan hänen käskyjäänsä. Mutta miten oli käyvä hänen jälkeensä? Oliko koko hänen elämäntyönsä häviävä hänen mukanaan? Tämä ajatus saattoi tsaarin usein huolelliseksi ja alakuloiseksi. Kaikki riippui siitä, oliko hänen onnistunut saada tarpeeksi puolenpitäjiä ja samanmielisiä miehiä, jotka voisivat säilyttää ja kehittää hänen alkamaansa suuntaa. Löytyi niitäkin, jotka olivat täydellisesti vakuutettuina Pietarin muutoksien tarpeellisuudesta; mutta vähän niitä oli. "Meidän hallitsijamme", sanoo eräs Pietarin ihailija, "pyrkii vuorta ylös noin kymmenkunta henkilöä mukanaan, mutta vuorta alas pyrkii miljoonia; miten on tämän asian käyvä?"

Ulkomaalaisia oli paljon Pietarin aikoina tullut Venäjälle; suuri osa oli korkeissa viroissa. Ja nämät olivat luonnollisesti kaikki tsaarin puolella, sillä hänen suosiostaan heidän koko asemansa riippui. Sellaisia olivat nuo jo ennen mainitut Lefort ja Gordon; sellaisia oli saksalainen Vinius, samoin Ostermann, joka, syntyänsä papin poika Westfalissa, Venäjällä saavutti suuren arvon valtiomiehenä; hän oli muun muassa tsaarin edustajana Ahvenan kongressissa ja Uudenkaupungin rauhassa. Tsaari sanoi hänestä, ettei hän milloinkaan ollut virhettä tehnyt diplomatiassa. Ahvenan kongressissa oli myöskin toinen ulkomaalainen Robert Bruce, skottlantilaista syntyperää; hän oli sekä valtiomies että sotapäällikkö, ja teki paljon parannuksia tykistöissä. Bruce myöskin julkaisi ensimmäisen almanakan Venäjällä, jonka tähden kansa rupesi pitämään häntä noitana ja tietäjänä, Münnich on myöskin kuuluisa nimi jo näihin aikoihin ja seuraavinakin; Saksasta oli hänkin Venäjälle siirtynyt; sotapäällikkönä ja taitavana insinöörinä hän saavutti mainetta ja kohosi vihdoon sotamarsalkaksi. Hän kehotti muun

muassa Pietaria yhtymään Laatokan kanavaa kaivamaan ja teki siihen suunnitelman. — Näiden lisäksi tavataan muitakin ulkomaalaisia, joiden toimi oli kyllä tärkeä Venäjälle. Mutta ulkomaalaisiin ei voitu paljon turvautua, sillä voitiinhan niistä pian päästä. Kansan raivo saattoi pian riistää heidän henkensä tai karkottaa heidät maasta pois. Ja myöhemmin moni niistä sellaisen lopun saikin. Sekä Ostermann että Münnich kuolivat Siperiassa. Tärkeätä sen vuoksi oli, että itse Venäläisten joukossa, oli länsieurooppalaisuuden ystäviä; niiden nojassa sen asema oli vankempi. Ja tavataanpa sellaisiakin.

Ensimmäisen sijan näiden joukossa ansaitsee Aleksander Danilovitsch Menschikov, josta jo edellisessä olemme usean kerran puhuneet. Pietarin suosiosta kohosi tämä mies aivan köyhästä pojasta valtion mahtavammaksi mieheksi tsaarin jälkeen. Ei suuri syntykään ollut hänelle apuna, sillä hänen isänsä oli tallirenkki. Pienenä poikana myyskenteli Menschikov Moskoovan kaduilla nisuleivoksia; ja sieltä hän joutui tsaarin luo. Miten tämä tapahtui, ei varmaan tiedetä; paljon kertomuksia on siitä olemassa. Pietari, joka aina oli liikkeellä, huomasi nähtävästi pojan erinomaisen älyn ja sukkeluuden, otti hänet luokseen ja antoi hänelle hyvän ja huolellisen kasvatuksen. "Tyhmäpäinenkin", sanotaan tsaarin sanoneen hänelle, "osaa nisuleivoksia myydä; teräväpäisiä miehiä me tarvitsemme muuhun". Heti Menschikov pääsi tsaarin erinomaiseen suosioon. Hänen tarkka älynsä kaikissa asioissa, hänen taitonsa, sukkeluutensa, toimeliaisuutensa, kaunis muotonsa, kaikki ne olivat omansa saattamaan hänet hallitsijansa ystävyyteen. Paremminkin kukaan muu osasi hän mukaantua tsaarin oikullisen ja tulisen luonteen mukaan. Pietari kohtelee ja puhuttelee häntä erityisellä hellyydellä, vaikka hän toisinaan taas uhkaa häntä kovilla rangaistuksilla. Sillä Menschikov teki itsensä syypääksi törkeihin vääryyksiin. Tsaari oli antanut hänelle arvoja, virkoja ja rikkauksia; hän oli sotamarsalkka, amiraali, ruhtinaan arvonimen hän oli saanut; hänellä oli palatsia sekä Moskoovassa että Pietarissa; hän oli saanut suuria maatiluksia ja tuhansia maaorjia niiden mukana; mutta sittekin hän hankki itselleen vääryydellä lisää; ahneus ja tunnottomuus olivat hänen huonot puolensa. Menschikov oli kolme kertaa syytetty tuollaisesta vääryydestä ja tuomittu arvonsa ja virkansa menettäneeksi; mutta aina sai hän armon tsaariltaan. Niinpä hän kolmannessa oikeusjutussa oli syytettynä siitä, että hän oli anastanut muutamilta aatelismiehiltä, jotka olivat hänen naapuriansa, 32,000 maaorjaa, vaikka hänellä jo ennestään oli 200,000. Tsaari, sen kuultuaan, käski hänen antamaan ne takaisin oikeille omistajilleen. Mutta eipä hän tahtonutkaan niistä luopua. Hänen tilustensa hoitaja keksi sen keinon, että antoi lahjottujen maamittarien mitata tilukset siten, että suurin osa noista maaorjista jäi hänelle. Jonkun ajan kuluttua sai tsaari tämän kuulla. Silloin Menschikov kääntyi ensin Pietarin puolison Katarinan puoleen hänen välitystään pyytämään ja meni sitten tsaarin luo, laski miekkansa ja kaikki kunnianmerkkinsä hänen eteensä, lausuen samassa olevansa kelvoton niitä vastedes kantamaan. Tämä nöyryytys sai Pietarin taas hetyään; niinkuin ennenkin otti hän Menschikovin suuret ansiot vastapainoksi monille virheille ja hän sai armon, arvonsa ja virkansa jälleen. "Menschikov on saava pahantekijän lopun; ellei hän paranna itseänsä täytyy hänen menettää päänsä", sanoi tsaari joskus kuultuaan hänen vääristä toimistaan, mutta henkensä hän sai pitää, ainoastaan suuria rahasakkoja hän tuomittiin suorittamaan. Pietarin kuolemaan asti oli hän tsaarin suosiossa ja seuraavalla aikakaudella hän se oli, joka oikeastaan Venäjätä hallitsi; mutta v. 1730 hänen uransa päättyi. Vastapuolue syöksi hänet hallituksesta, hän otettiin vangiksi ja Siperiassa hänen päivänsä päättyivät.

Pietarin hengenheimolaisista ja apumiehistä tahdomme vielä mainita muutamia muitakin, vaikkapa eivät olekaan sellaista kuuluisuutta saavuttaneet kuin Menschikov. Sellaisia oli eräs Neplujev, jonka elämäkerta on kuvaava Pietarin aikuiselle Venäläiselle. Kasvatuksensa sai Neplujev erään Ranskalaisen perustamassa koulussa Moskoovassa. Tämän koulun 300:sta oppilaasta valittiin 20 etevintä, jotka lähetettiin ulkomaille tietojansa jatkamaan. Neplujev oli niiden joukossa. V. 1716 hän lähti matkalle; hän kulki Räävelissä, Kööpenhaminassa, Hampurissa ja Amsterdamissa, jossa viime mainitussa paikassa oli sängen paljon muitakin Venäläisiä. Niistä lähetettiin 27, joiden joukossa Neplujev, Venetsiaan oppimaan merimieheksi. Jonkun aikaa täällä oltuaan, matkusti hän vielä Genua'an, Toulon'iin, Cadiz'iin, jossa hän oli eräässä meriakatemiassa. Kotimaahan palattuaan pääsi hän heti valtion palvelukseen, ollen ensin lähettiläänä Konstantinoopelissa sekä sen jälkeen muissakin valtion toimissa. Hän oli niin kiintynyt Pietariin ja hänen hallitukseensa, että hän sanoo olleensa päivän tiedotonna, kun oli kuullut sanoman hänen kuolemastaan.

Myöskin eräs Tatitshev-niminen venäläinen osotti suurta halua oppimaan, monipuolisuutta harrastuksissa ja tavatonta kykyä. Hän harrasti maatietao, historiaa, osteli kirjoja matkoillaan, kulki Uralin vuoristossa vuorikaivoksia katsomassa, kehotti talonpoikia perustamaan kouluja; mutta hän oli myöskin mukana sodassa, oli oppinut hyvästi Saksan kieltä, ja myöhemmin myöskin Ranskaa erään kieliopin mukaan, jonka hän oli ostanut Ahvenan kongressin aikana, sillä sielläkin hän oli kenraali Bruцен kanssa. Sellaisia ne miehet olivat, jotka täydellä todella tahtoivat tsaarin suuntaa kulkea.

Taitavina valtiomiehinä saavuttivat mainetta sellaiset miehet kuin Tolstoj, Schafirov, Kurakin y.m. Ensimmäinen mainittu oli sängen terävä-älyinen, mutta samassa juonikas ja joskus Pietarillekin vastenmielinen. Niinpä kerrotaan tsaarin kerran eräissä pidoissa nostaneen Tolstojn peruukin hänen päästään ja taputtaneen hänen paljasta päätään lausuen: "Sinä pää! ellet olisi niin älykäs, olisin aikaa sitten antanut

sinut katkaista". Schafirov osotti älyänsä ja taitoansa Pietarin vaikeassa asemassa Pruth-virran luona, ja oli myöhemmin valtion varakansleri. Kurakin oli kauan aikaa Venäjän lähettiläänä Hollannissa, Gregorius ja Vasilj Dolgorukij olivat myöskin taitavia valtiomiehiä sekä monet muut. Mikael Galitsin, meidän maamme historiassa tunnettu, oli taitava sotapäällikkö, sivistynyt mies ja lempeä voitettuja kohtaan. Hän oli alusta alkaen osallisena Pietarin sotapuuhissa, ensin Itämeren maakunnissa; Liesnan luona hän vaikutti suuresti siihen että tappelu kääntyi Venäjän eduksi; Pultavan taistelussa sekä sen jälkeen Suomessa oli hän tsaariansa palvelemissa. Pietarin kuoltua hän oli vielä tärkeissä viroissa. Monessa kohden Galitsin, vaikka länsimaisen sivistyksen suosija, noudatti kuitenkin vanhoja tapoja; hän ei esimerkiksi milloinkaan vanhemman veljensä läsnä ollessa asettunut istumaan. — Vielä arvokkaampi asema Pietarin aikana sotalaitoksessa oli kreivi Scheremetjevillä; hän oli ensimmäisiä voiton saajia Ruotsalaisista, Pultavan tappelussa johti hän yhtä osaa joukoista. Jo ennen olemme maininneet taitavasta raha-asioiden tuntijasta Kurbatovista, Romodanovskista, joka julmuudellaan saavutti pahan maineen Preobraschenskin prikaasin puheenjohtajana syytettyjä tuomittaissa.

Kirkon miesten joukossa oli ainoastaan harvoja, jotka hyväksyivät tsaarin länsimaisia harrastuksia. Sellaiset joutuivat kaikki tsaarin suosioon. Niistä oli kuuluisimpia eräs Dmitri, jonka Pietari kohotti Rostovin metropoliitaksi. Hän koetti kohottaa -papiston sivistystä ja oppia, kirjoitti itse monta teosta, ja puolusti tsaarin uudistuksia. Niinpä oli hänen luoksensa kerran tullut kaksi kiihkoilijaa kysymään, eikö olisi parempi leikkauttaa päätänsä pois kuin partaansa; tämän johdosta Dmitri kysyi heiltä, kasvoiko pää vielä kun se oli katkaistu niinkuin parta kasvoi. Parran-ajokysymyksen johdosta kirjotti hän kirjasen "Ihmisen Jumalankaltaisuudesta", jossa hän koetti vastustaa yleistä luuloa, että parranajolla ihmisestä Jumalan kuva häviäisi. Kouluja hän myös ylläpiti omalla kustannuksellaan, joten hän kuoli ihan köyhänä. — Stephan Javorskista, joka tuli patriarkan virantoimittajaksi viimeisen patriarkan Adrianin kuoltua, olemme, jo edellisessä puhuneet. Ensin hän ylisteli Pietaria saarnoissaan, hän kun oli suuri puhuja, mutta myöhemmin hän kääntyi toisaalle; yksin Alekseita hän uskalsi ruveta puolustamaan. Javorskin vaikutus sen vuoksi pian lakkasi, vaikkapa hän saikin olla korkeassa virassaan, nimittäin pyhän synodin puheenjohtajana.

Pietarin varsinainen suosija ja saman suunnan mies oli Teofan Prokopovitsch. Hän oli sivistyneempi kuin muut kirkon miehet, oli kulkenut useimmissa Euroopan maissa; etevänä opettajana oli hän tunnettu Kievin yliopiston professorina, jonka rehtorinakin hän oli. Uskonnon asioissa hän oli suvaitsevainen, joka Venäjällä oli silloin harvinaista; hän ivasi esim. Italialaisia, koska siellä protestantteja vainottiin. Hän puolusti vielä papiston alistamista valtion alle, väittäen ettei kirkko ole mikään valtio valtiossa j.n.e. Luonnollista on, että tällaisella miehellä oli paljon vastustajia; häntä syytettiin esim. protestantiksi; mutta tsaarin suosiossa hän pysyi ja usein kävi tsaari hänen luonaan keskustelemassa kirkon ja uskonnon asioista. Yksissä neuvoin he valmistivat n.s. "Hengellisen säädöksen", jossa ilmenee erinomaisen vapaa ja ennakkoluuloista puhdas katsantotapa Venäjän kirkosta ja sen papistosta sekä parannuksista, joita ne kaipaisivat. Koko hierarkia eli papiston suuri valta, sanotaan tässä kirjoituksessa, johtuu raakuudesta ja tietämättömyydestä, se kun vuosisatojen kuluessa ensin alkuun päästyään oli kehittynyt. Munkkilaitos saa ankan tuomion. Pappien velvollisuuksia terotetaan kansan opettajina j.n.e., kaikki on entisestä katsantotavasta poikkeavaa.

Pietarin apulaisiin saatamme myöskin lukea Katariinan, hänen toisen puolisonsa, varsinkin koska tsaari itse usein arvostelee Katariinan ansiot valtion eduksi sangen suuriksi. Katariinan elämän vaiheet ovat harvinaiset todellisuudessa; ainoastaan saduissa sellaisia tavataan. Liettualaisen talonpojan tyttärestä Venäjän keisarinnaksi kohoaminen tuntuu satumaiselta, mutta sen taipaleen Katariina kuitenkin kulki. — Kotiseudultaan Liettuasta Katariina joutui ensin Liivinmaalle erään papin kasvatiksi sekä sen jälkeen erään provasti Glückin luo Marienburgin kaupungissa. Hänen kerrotaan täällä joutuneen v. 1702 naimisiinkin erään ruotsalaisen rakuunan kanssa, mutta jo alussa avioliitto purkaantui. Mies komennettiin sotaan ja Martta, (se oli silloin hänen nimensä) joutui vangiksi, sillä 1702 sotamarsalkka Scheremetjev valloitti Marienburgin kaupungin ja asukkaat otettiin vangiksi. Kun kaupungin asukkaat kulki Scheremetjevin ohi, huomasi hän kauniin naisen ja otti sen luokseen; se oli juuri tuo Martta. Mutta Scheremetjev ei saanut häntä kauan luonaan pitää. Menschikov nähdessään hänet, pyysi hänet omakseen ja saikin. Menschikovin luona taas tapasi tsaari hänet ja pyysi, hänkin mieltyneenä hänen kauneuteensa, hänet luokseen. Menschikov ei saattanut tätä kieltää, vaikkei hän mielellään hänestä luopunut. Jo vuonna 1705 oli kaksi tytärtä syntynyt tsaarille ja Martalle; ja sen jälkeen vasta hän kääntyi kreikkalaiseen kirkkoon. Alkuaan hän näet oli ollut katooolilainen, mutta oli saanut lutherilaisen kasvatuksen. Kreikan uskoon kääntyessään hän sai nimekseen Katariina Aleksejevna, sillä Aleksei, Pietarin poika, oli kummina. Katariina oli usein tsaarin mukana matkoilla tai sitten ahkerassa kirjevaihdossa hänen kanssaan; tsaari ilmoittaa hänelle toimistaan, voitoistaan y.m. Katariina saattoi vähitellen kokonaan seurata valtion asioita. Luonteensa puolesta hän soveltui hyvästi tsaarin kanssa. Hän tunsu tsaarin tulisuuden ja osasi sitä hillitä; hänen iloisuutensa oli tsaarin mieleen. Vihdoin v. 1711 palattuansa Turkin sodasta, jossa Katariina oli mukana, vihitytti hän hänet itseensä, mutta vasta v. 1724 korotti hän hänet kruunaamalla keisarinnaksi. Hän vetoaa tässä Katariinan suuriin ansioihin varsinkin Turkkilaissodassa, sillä Katariinan kekseliäisyyden kautta pääsi Venäjän armeija

pelastumaan. Tällä toimella hän tahtoi nähtävästi tehdä hänet kruununperilliseksi, sillä jo v. 1722 hän oli säätänyt lain, jonka mukaan kukin hallitsija saisi määrätä jälkeisensä. Pietari ei Katariinaa määrännyt, mutta hän se oli lähinnä, ja hän nousikin Pietarin kuoltua Venäjän valtaistuimelle sekä hallitsi kaksi vuotta.

XXXIV. Pietarin luonne ja kuolema.

Olemme edellisissä luvuissa oppineet tuntemaan ne suuret reformit, jotka Venäjällä muuttivat kaikki vanhat olot ja loivat siitä eurooppalaisen valtion. Tämän saavuttaakseen Pietari oli taistellut kaiken hallituksensa ajan joko ulkomaalaisia tai sisäisiä vihollisia vastaan. Hän siirsi valtakunnan rajat entisistään, hän muutti puvut, tavat, hallituksen, sotalaitoksen, seurustelutavat, koulut, sanalla sanoen ei mitään vanhaa jäänyt. Ja ainoastaan noin kolmessa vuosikymmenessä ne pantiin toimeen. Kaikki tämä tapahtui vasten Venäjän kansan suuren enemmistön tahtoa. Venäjän kansa oli kokonaan toisellinen kuin Pietari. Se oli hidasta, toimetonta, Pietarissa taas oli eloa ja tointa suunnattomiin saakka; kansa oli ennakkoluulojen ja taikauskon vallassa: tsaari taas kokonaan niistä vapaa; kansa epäili ja vihasi kaikkea uutta, tsaari taas vaan uutuutta halusi; kansa oli muotoihin ja kaavoihin piintynyt, tsaari taas niistä välinpitämätön melkein liiallisuuteen asti: kansa pelkäsi ja kammoi Länsi-Euroopan yhteyttä, tsaari taas koetti kaikin voimin siihen päästä. Mutta sama kansa oli kunnioituksen ja pelon valtaama tsaariansa kohtaan; sitä kävi taivuttaminen, kuin lasta, joka jättää oman mielihalunsa syrjään ja taipuu käskijän tahdon alle.

Ennenkun tämä kävi päinsä täytyi tsaarin esiintyä toisella tavalla kuin hänen edeltäjänsä. Hän astui alas tuosta puolijumalan asemasta Kremlin palatsista, jossa hänen esi-isänsä olivat olleet kansastaan tietämättä. Pietari tuli kansansa joukkoon; hän opetti sitä toimeen itse ensin oppimalla. Paljaat määräykset ja käskyt eivät hänestä olleet tarpeeksi, ne kun usein ovat tehottomia; hän esiintyi itse opettajana joka taholla ja joka alalla.

Pietari oli itse hyvä oppimaan; hänen sukkela älynsä keksi helposti uuden asian, minkä hän oli nähnyt tai kuullut. Mutta suuria suunnitelmia hän ei voinut luoda; hän vaan omisti lähinnä olevan ja muodosti reforminsa sen mukaan. Siitä hajanaisuus ja epä johdonmukaisuus, mikä usein ilmestyy hänen määräyksissään ja toimissaan.

Mutta tuskin kukaan hallitsija on niin eri aloilla työskennellyt kuin Pietari. Hänellä oli ruumis, henki ja tahto alati toimessa; ja alituinen toimi kehitti ja karkasi yhä enemmän hänen voimiansa. Samaan aikaan hän kävi sotia ja järjesti sotajoukkoja, hän johti linnojen piiritystä, rakensi kaupunkia, määräsi kanavia kaivettaviksi, järjesti hallintoa, mutta sen ohessa suunnitteli hän vieraskielisten kirjojen käännettämistä, valvoi itse työtä ja teki parannuksia niihin. "On mahdotonta ajatella sitä miestä levossa, sillä hän oli alituisesti toimessa. Hänessä levon tarpeettomuus oli ääretön sekä ruumiillisesti että henkisesti. Jos hänellä ei ollut sotajoukkoja harjoitettavana, taisteluja taisteltavana, sotasuunnitelmia tehtävänä, petollisia ministeriä mestattavana tai kanavia kaivettavana, niin puuhasi hän uusia rautakaivoksia Tulaan tai Aunukseen, uusia rakennuksia tai katuja Pietariin, tai purjehti hän Laatokan merta laivalla ja käsi ruorissa, tai suunnitteli määräyksiä uusien verojen hankkimista varten, hallinnon ja oikeuslaitoksen parantamista varten, tai toimitti hän jonkun kirkon vihkimisen johdosta Tsarkoje-Selossa hurjia pitoja, joista ei kukaan saanut lähteä pois, niin kauan kun järki oli päässä tallella". Pietari nousi aamulla jo k:lo 4 ja ryhtyi heti valtion asioihin käsiksi; k:lo 6 hän lähti amiraaliteettiin tai senatiin, ja koko päivän hän oli toimessa hyvin lyhyitä väliaikoja lukuunottamatta. Kun hän ei valtion toimissa ollut, puuhaili hän sorvipenkillä, puusepäntyössä tai pajassa, tai oli hän matemaattisia ja luonnontieteellisiä koneita katselemassa, tehtaissa ja työpajoissa, mutta ylipäänsä toimessa. Aikaa hän ei hukkaan päästänyt kulumaan. Eikä kummaa, jos hän oli usein tyytymätön toisten töihin, sillä hän moitti usein utterimpiakin apumiehiään velttoudesta. Pietari vaati toisilta samaa utteruutta, väsymättömyyttä ja kestävyyttä, jota hänellä itsellä oli.

Edellisestä esityksestä käynee myöskin selväksi, että Pietarin huomio ja taipumus oli vaan kääntynyt käytännöllisiin asioihin ja toimiin, joista hyötyä oli. Hän oli realisti. Sivistyksen ihanteellista puolta hän ei täysin käsittänyt; ja jos hän jossakin kohdin osotti ihaanteellisimmillekin seikoille arvoa antavansa, niinkuin esim. tiedeakatemian perustamisessa ja taideteoksen hankkimisessa, oli se etupäässä sentähden, että ne kuuluivat sivistyneeseen valtioon. Sillä siinä kohden hän muutenkin oli liian pintapuolinen. Hän sanoi kyllä itse, että ainoastaan oman kansansa ja maansa oloihin ja tarpeisiin soveltamalla länsimaiden tapoja ja laitoksia tulisi omistaa, mutta aina hän ei siinä oikeaan osannut. Missä hän huomasi hyvän laitoksen ulkomailla, sen hän sellaisenaan lainasi muutoksia siihen tekemättä. Niinpä virkakuntien ja hallinnon järjestämisessä oli Ruotsi mallina; laivasto taas rakennettiin Hollannin mukaan ja Pietaria rakennettaessa piti hän Amsterdamiä kaavanaan.

Omassa yksityisessä elämässään Pietari esiintyi vaatimattomana. Asuntona hänellä ei ollut komeita palatsia, vaatetuksessa hän oli yksinkertainen ja ulkona liikkueksaan oli hänellä ajoneuvoina tavallisesti kaksipyöräiset rattaat. Hänen ympärillään ei missäkään ollut entistä yksinvaltiaan loistoa ja komeutta. Pietari oli sen jättänyt, mutta sen sijaan äärettömässä työssä ja lujudessa valtaansa osottanut. Entisten tsaarien mielivaltaisuutta hänessäkin vielä paljon tavataan. Kansaa ja sen omaisuutta hän piti oikeutenaan määrätä, miten tahtoi. Hän oli tuima, tulinen ja silloin julma. Hän saattoi omalla kädellään ryhtyä kurittamaan virkamiehiään, sukulaisiaan ja ystäviäänkin. Kerrotaan, että hän sekä Menschikovia että puolisoansa Katariinaa oli sauvallaan kurittanut. Hän ei osannut luontoaan hillitä, kun asianhaarat olisivat vaatineet. Hänen luonteessaan tavataan vielä itämaisen despootin oikullisuutta ja julmuutta. Pietarin itsevaltius ei ilmaantunut samalla tavalla kuin Ranskan Ludvig XIV:n, siinä oli yhtä suuri ero kuin näiden hallitsijoiden hovielämässä ja julkisessa esiintymisessä. Pietari jätti Kremlin ja itämaalaisuuden, mutta yhdellä hyppäyksellä hän ei saattanut Ranskan kehittyntä hallitustapaa ja Versaillesin hienoutta ja hovitapoja saada omistetuksi.

Samalainen puolinaisuus länsimaisuuden ja itämaalaisuuden välillä tulee näkyviin myöskin Pietarin huvituksissa. Hän ei osannut nauttia länsimaisesta näytelmätaiteesta, ei hienommasta musiikista y.m., mutta sen sijaan sellaisesta, jotka lapsen mieltä viehättävät. Olemme jo ennen maininneet, että hän rakasti ilotulituksia, joita hän itsekin usein puuhasi. Samoin piti hän naurettavista ilveistä, joissa hullunkurisuus esiintyy suurimmassa määrässä. Hänellä oli joukko kääpiöitä, hovinarria, joita siihen aikaan muissakin hoveissa pidettiin. Hän itse järjesti ilveilyjä ja pakotti usein valtion korkeampia virkamiehiä esiintymään julkisesti ilveilyissä. Hän itsekin otti niihin usein osaa. Kerran esim. tuli hän ystävänsä Lefortin luo 24 kääpiötä mukanaan. Toisen kerran hän taas järjesti erään hovinarrin hääpidot. Häävieraat kulkivat kaduilla ajoneuvoissa, joiden eteen oli valjastettu eri eläimiä; yhdellä oli pukka, toisella koira, kolmannella sika j.n.e.; vihittävällä pariskunnalla oli niinimatoista tehdyt vaatteet, joiden päällä oli kissan kypälillä koristettu liinakauhtana, oljista tehdyt saappaat jalassa, rotannahasta valmistetut hansikkaat kädessä, oljista punotut saappaat jalassa. Kerran hän pakotti entisen opettajansa, Sotovin, 70-vuotiaan ukon, naimisiin erään yhtä vanhan vaimon kanssa, saadakseen ilvenäytäntöä hääpidoissa toimittaa. Mielellään hän ivasi paavia ja hänen kardinaalia. Tämänkaltaiset olivat Pietarin hovit. — Suuret juomingit olivat näiden yhteydessä. Varsinkin alkuaikoina olivat tsaarin pidot hurjia; eri seurapiiri tähän kuului, väliin 100—200 henkeä, ja jokaisen täytyi juoda itsensä tunnottomaksi asti. Siinä oli korkeampia virkamiehiä, hänen ystäviensä kuten Lefort, ja kerrotaanpa Pietarin pakottaneen nuoria naisiakin juomaan siksi kun tulivat päihinsä. Pietari oli tässä niinkuin muissakin kohdin himojensa vallassa. Että tämä oli hänellä tärkeä ja mieli asia, osottaa se, että kirjevaihdossa hänen ja hänen läheistensä ystäviensä kesken usein puhutaan pidoista, viinalajeista, tai "Ivaschka Chmelnitskijstä", jolla Venäläiset viinan jumalata kutsuvat. Tätä hurjaa elämää hänen voimansa sietivät, eikä muut työt koskaan niiden kautta jääneet syrjään. Viimeisinä vuosina pidot kuitenkin tulivat siistimmiksi, ylenjuominen ei ollut pakollinen eikä niin tavallinen kuin ennen.

Pietarilla ei vankkaa ruumista milloinkaan ollut, ja hänen elämän tapansa vielä sitä heikonsivat; usein hän oli sairas, niinkin kovasti, että hänen kuolemaansa pelättiin. Usein hän kuumetaudistaan oli parantunut, mutta vihdoinkin se vei hänet tuonelaan. Myöhään syksyllä 1724 huomasi hän lähellä Pietaria, että muutamat sotamiehet olivat veneellään vaarassa. Tapansa mukaan meni hän auttamaan; kylmässä vedessä hän vilustui, sairastui ja Tammikuun 28 p. 1725 hän heitti henkensä.

* * * * *

Siten päättyi tämän merkillisen hallitsijan elämä. Pietarin hallitus oli tärkeä ajanvaihe Venäjän historiassa. Venäjä oli vielä itämaalaisuuden valtaamana, kun Pietari ryhtyi sen oloja johtamaan. Länsimaisen sivistyksen ensimmäiset oraat olivat kyllä nousemassa, mutta hän saattoi sen äärettömän suuren askeleen eteenpäin länsimaisuutta kohti. Luonnollisesti se ei täysin onnistunut, sillä mahdotonta oli tasottaa vuosisatojen kehittämä sivistys, josta Venäjä, oli jäljellä; eikä hän itsekään päässyt eurooppalaiseksi täysin kehittymään; hän oli samoin kuin hänen kansansa molempien ajanjaksojen välillä. Paljon oli puutteellista, pintapuolista, ja osaksi hyödyttömiäkin hänen toimissaan; mutta hän oli oikean suunnan raivannut vankaksi seuraajilleen jatkettavaksi. Hän laski pohjan ja perustuksen Venäjän nykyiselle mahtavuudelle ja sentähden hänen kansansa hänelle "Suuren" nimen on antanut.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PIETARI SUURI: VENÄJÄN ENSIMMÄINEN KEISARI

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set

forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and

the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation

requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.